

บทที่ 4

ผลการศึกษาระบบการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม

การศึกษาระบบการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม จำนวน 6 ท่าน ผู้วิจัยนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. องค์ประกอบระบบการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม

1.1. ครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม ศึกษาในประเด็นต่อไปนี้

1.1.1. ภูมิหลังและลักษณะส่วนบุคคลของครูภูมิปัญญาไทย ซึ่งได้แก่ ภูมิหลังครูภูมิปัญญาไทย บุคลิกลักษณะของครู และการจัดแปลงเกษตรของครูภูมิปัญญาไทย

1.1.2. ลักษณะองค์ความรู้ที่ถ่ายทอด ได้แก่ พัฒนาการขององค์ความรู้ และ ความเชื่อมโยงขององค์ความรู้กับสภาพชีวิต

1.1.3. แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

1.2. ผู้รับการถ่ายทอด ได้แก่ ภูมิหลังของผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้รับ วิธีการถ่ายทอด ระยะเวลา และ ทักษะคิดและผลที่ได้รับจากการถ่ายทอด

1.3. ระบบการถ่ายทอดความรู้ ประกอบด้วย วิธีการถ่ายทอดความรู้ กิจกรรมที่ใช้ และ ระยะเวลา

2. วิเคราะห์ระบบการถ่ายทอดความรู้ในชนบทของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม 6 กรณีศึกษา

ผลการศึกษาองค์ประกอบของการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม มีรายละเอียดจำแนกตามกรณีศึกษาตามลำดับ ดังนี้

กรณีศึกษา 1 ครูวิบูลย์ เข้มเฉลิม : (วนเกษตร) จังหวัดฉะเชิงเทรา

กรณีศึกษา 2 ครูแสวง มาลาพงษ์ : (เกษตรผสมผสาน) จังหวัดกาญจนบุรี

กรณีศึกษา 3 ครูบาคำเดื่อง ภาษี : (เกษตรธรรมชาติ) จังหวัดบุรีรัมย์

กรณีศึกษา 4 ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ : (การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม) จังหวัดบุรีรัมย์

กรณีศึกษา 5 ครูเคียง คงแก้ว : (เกษตรยั่งยืน) จังหวัดพัทลุง

กรณีศึกษา 6 ครูชูศักดิ์ หาดพรหม : (เกษตรผสมผสาน).. จังหวัดน่าน

1. กรณีศึกษา ครูวิบูลย์ เข้มเฉลิม : (วนเกษตร) จังหวัดฉะเชิงเทรา

1.1 ภูมิหลังและลักษณะส่วนบุคคล

1.1.1 ภูมิหลัง ครูวิบูลย์ เข้มเฉลิม เกิดเมื่อวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2479 ที่ตำบลเกาะขนุน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา บิดาเป็นหมอสุนไพรมีร้านขายยาแผนโบราณ ส่วนมารดาเป็นเกษตรกรและได้เสียชีวิตลงเมื่อครูวิบูลย์ อายุ 5 ปี หลังจากจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่บ้านเกิดแล้ว ครูวิบูลย์ได้เข้ามารับจ้างทำงานในกรุงเทพฯ เมื่ออายุ 14 ปี ครูวิบูลย์ต้องทำงานหาเลี้ยงตนเองและใช้ชีวิตอย่างผู้ใหญ่นั้นครุวิบูลย์พยายามหาทางที่จะเรียนหนังสือด้วยตนเอง ช่วงนี้จึงต้องเปลี่ยนงานอยู่หลายที่ เพื่อให้มีเวลาอ่านหนังสืออย่างจริงจังมากขึ้นครูวิบูลย์สามารถสอบเทียบชั้นมัธยม 6 ได้ เมื่ออายุประมาณ 20 ปี ซึ่งเป็นอายุที่ครบกำหนดพอดี ท่านจึงกลับไปบวชที่บ้านเกิดเป็นเวลา 6 เดือน และกลับมาทำงานที่กรุงเทพฯ ในฝ่ายพัสดุของสายการบินแจแปนแอร์ไลน์ จนเมื่ออายุครบเกณฑ์ทหารท่านจึงต้องออกจากงานเพื่อเข้าทหารเกณฑ์ ที่นั่นทำให้ครูวิบูลย์รู้เรื่องราวมากมายของเกษตรกรที่ต้องมาช่วยงานหน้าห้องสารบรรณในกรมทหาร ซึ่งเรื่องหนึ่งที่สำคัญที่ท่านได้รับรู้คือ นโยบายส่งเสริมการปลูกพืชผลเกษตรกรรม เพื่อการส่งออกตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ครูวิบูลย์ได้รับรู้ ได้มีข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาแผนพัฒนาเศรษฐกิจ เมื่อพ้นจากการเกณฑ์ทหารในปี พ.ศ. 2504 ครูวิบูลย์จึงมาลงทุนด้านเกษตรที่บ้านห้วยหิน โดยลงทุนกับนาย วิจิตร เข้มเฉลิม พี่ชายของท่าน ทั้งคู่เริ่มช่วยชาวบ้านเกาะขนุน (บ้านเกิด) ที่ต้องการทำนาทำไร่มาหักล้างถ่วงร่ว่มกันและเริ่มทำการเกษตร ในปี พ.ศ. 2512 ครูวิบูลย์ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านห้วยหินด้วยเหตุที่ท่านเป็นผู้กว้างขวางในพื้นที่ และเป็นผู้ที่มีความรู้ดี มีความคล่องแคล่วในการติดต่อราชการ ครูวิบูลย์จึงเป็นเหมือนผู้นำในการพัฒนาชุมชนด้วย ท่านจึงได้รับการสนับสนุนทั้งจากหน่วยงานราชการและจากชาวบ้านให้เป็นผู้ใหญ่ที่นับตั้งแต่นั้นมาจนท่านลาออกจากตำแหน่ง เมื่อ พ.ศ. 2536 การทำเกษตรกรรมแผนใหม่ของครูวิบูลย์ได้เริ่มต้น โดยเริ่มปลูกมันสำปะหลังพืชเศรษฐกิจที่กักตังได้รับการส่งเสริมรัฐบาล แต่ก็เริ่มเกิดปัญหาปี พ.ศ. 2514-2515 พืชผลก็เริ่มถูกกวดกรารับซื้อมาเรื่อยๆ ปี พ.ศ. 2516 มันสำปะหลังราคาตกมาก ครูวิบูลย์จึงผลักดันให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งเปลี่ยนจากการปลูกมันสำปะหลังมาทำนาข้าว ซึ่งแต่เดิมท้องถิ่นไม่เคยมีการปลูกข้าวมาก่อน ในขณะที่ลำท่านเองก็ต้องลงทุนหนักขึ้น และก็มีหนี้สินพอกพูนขึ้นเรื่อยๆ ในปี พ.ศ. 2519 ท่านถึงได้หันมาปลูกฝ้าย โดยลงทุนร่วมกับชาวบ้าน

ซึ่งตอนแรกก็มีกำไรดีแต่เมื่อมีการส่งเสริมให้คนปลูกมากขึ้น ๆ ราคาจึงตกลงจนเกษตรกรขาดทุนยับเยิน จนต้องเคลื่อนไหวเรียกร้องต่อองราคาทั้งราคาฝ้ายและราคาข้าวที่เริ่มทำมาก่อนหน้านี้ด้วย ปี พ.ศ. 2523 ความขัดแย้งกับผู้มีอิทธิพล

ในท้องถิ่น จากการต่อสู้ทั้งหลายทั้งปวงเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของชาวบ้าน สะสมมาถึงขั้นที่ตัวท่านถูกสั่งเอาชีวิตลงทุน

การลงทุนทำการเกษตรของครูวิบูลย์ลงทุนปลูกพืชชนิดเดียวในพื้นที่กว้าง ซึ่งต้องใช้ทุนสูง โดยมีเป้าหมายในการขายเป็นหลักและในที่สุดก็ประสบกับปัญหาหนี้สินท่วมท้นเป็นเงินสามแสนกว่าบาทในปี พ.ศ. 2524 ซึ่งนอกจากผลลัพธ์ของการต่อสู้จะออกมาเป็นภาระหนี้สินแล้ว ตัวท่านเองยังถูกบีบจากทุกทางกล่าวคือ ธนาคารทุกแห่งฟ้องร้องบังคับ หนีสินจากท่าน พ่อค้าในเมืองตัดความช่วยเหลือทางการเงินทั้งหมด หลังจากถูกรุมฟ้องร้องหนี้สินในปี พ.ศ. 2524 แล้ว ในปี พ.ศ. 2525 ครูวิบูลย์จึงขายที่ดินกว่า 200 ไร่ เพื่อนำเงินมาชำระหนี้สิน ธนาคารและพ่อค้า คงเหลือที่ดินไว้เพียง 9 ไร่เศษ เมื่อพื้นที่ทำการเกษตรลดน้อยลงไปมาก ทำให้ท่านต้องประสบปัญหาว่าจะใช้พื้นที่ที่ยังเหลืออยู่ทำเกษตรอย่างไรจึงจะพอกิน ครูวิบูลย์ได้เร่งปลูกพืชอายุสั้นที่กินได้ ไม่นับการลงทุน โดยใช้แรงงานของตนเองและคนในครอบครัวเป็นหลัก ผลผลิตส่วนที่เกินจกการบริโภคเองในครอบครัวได้นำไปขาย เพื่อนำเงินมาซื้อสิ่งของจำเป็นต่าง ๆ หลังจากนั้นได้ประมาณปีเศษ ๆ ครูวิบูลย์ก็กลับพบความจริงว่า ถ้าปลูกพืชที่กินได้ไว้ให้มากเท่าไร บางครั้งแม้ไม่มีเงินติดบ้านเลย ก็ยังอยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน พร้อมกันนี้ในฐานะที่มีพื้นความรู้ความสนใจในเรื่องสมุนไพรมาแต่เดิม ครูวิบูลย์จึงเริ่มสะสมพืชสมุนไพรอย่างจริงจัง โดยตั้งใจใช้เพื่อดูแลสุขภาพตนเองในเรื่องโรคภัยไข้เจ็บขั้นพื้นฐาน แต่ผลผลิตพืชสมุนไพรได้ช่วยให้ครอบครัวมีรายได้อีกทางหนึ่งเพราะสามารถขายส่วนที่เกินจากการใช้เอง นอกจากนี้ยังมีรายได้จากไม้ผล และไม้ยืนต้นต่างๆ เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพื่อให้มีของกินเพิ่มขึ้นและสามารถเก็บผลขายได้ต่อเนื่องระยะยาว ไม้ยืนต้นบางชนิดปลูกไว้เป็นไม้ใช้สอย บางชนิดมีไว้เพื่อช่วยสร้างระบบสมดุลธรรมชาติ เช่น ไม้ที่ให้ผลเป็นอาหารของนกและสัตว์ต่างๆ

ปัญหาที่ประสบทำให้ครูวิบูลย์ ลิดทบทวนกระบวนการทำงานด้านเกษตรกรรม ซึ่งพบว่า ถ้านำการผลิตไปสู่โยงกับการตลาด เกษตรกรจะไม่มีวันประสบผลสำเร็จในกรรทำงาน เพราะต้องทำตามความต้องการของตนเองตลอดเวลา ความต้องการของตนเอง ครูวิบูลย์จึงได้ปรับกระบวนการคิดใหม่ทั้งหมด โดยไม่ยึดตลาดเป็นเกณฑ์ จากที่เคยผลิตเพื่อขายมาเป็นการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพในครอบครัว จะขายก็ลองเอื้อเหลือจกการบริโภคภายในครอบครัวแล้ว ครูวิบูลย์ได้เริ่มทดลองทำเกษตรกรรมแบบใหม่ด้วยการปลูกพืชหลายชนิดตามธรรมชาติ เพื่อรักษา สันถาิ ผลลง

อยู่เป็นเวลานาน จึงประสบความสำเร็จ ต่อมาได้กลายเป็นต้นแบบความคิดของการทำ "วนเกษตร" ซึ่งเป็นการจัดการพื้นที่ให้เหมาะสมตามสภาพของพื้นที่โดยไม่ต้องพึ่งแรงงานผู้อื่นและการตลาดลงทุน (จุลพงษ์ คมกฤษ , 2535)

จากนั้นครูวิบูลย์ได้เผยแพร่แนวคิดการทำวนเกษตรเพื่อช่วยแก้ปัญหาให้แก่เกษตรกร ใช้สวนวนเกษตรเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและผู้สนใจ พร้อมกันนั้นยังได้เผยแพร่ความรู้ผ่านเวทีการประชุมสัมมนา การบรรยาย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น จัดสร้างห้องหนังสือ สนับสนุนให้มีลานค้าริมทางชุมชน ส่งเสริมค่ายเยาวชน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

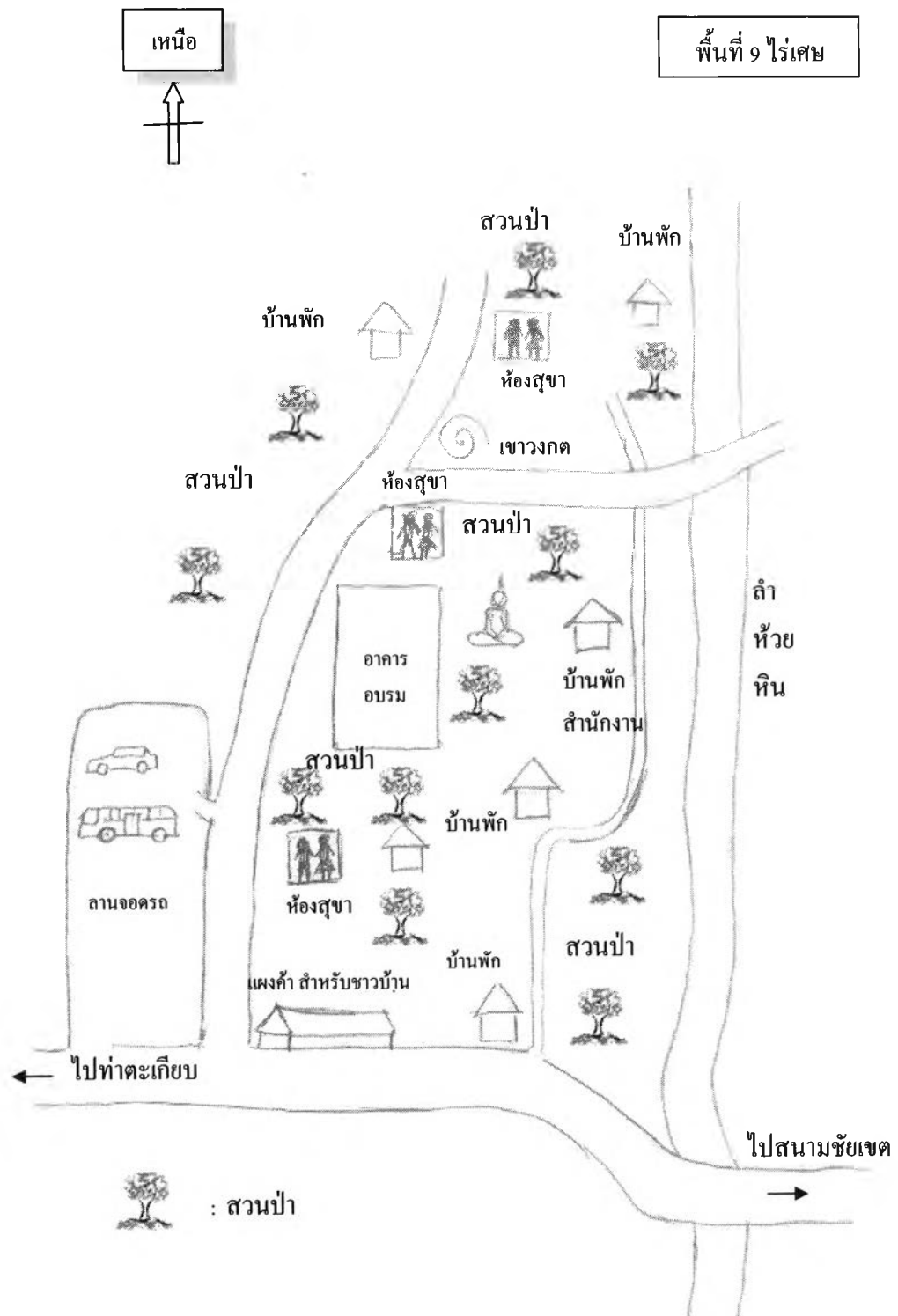
1.1.2 บุคลิกลักษณะ ครูวิบูลย์ เข้มเฉลิม ท่านเป็นคนสุภาพเรียบร้อย พูดจาอ่อนน้อม ถ่อมตน เป็นผู้มีความรู้กว้างขวางทันยุคทันสมัย ในหลายๆด้าน ทั้งทางด้านการเกษตร สิ่งแวดล้อม การแพทย์แผนไทย การเมืองการปกครอง การศึกษา และอื่นๆ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงสามารถสนทนาได้แทบทุกเรื่องและรับทราบปัญหาต่างๆที่ผู้เข้ารับการอบรมประสบได้เป็นอย่างดี

1.1.3 การจัดแปลงเกษตรของครูวิบูลย์ เข้มเฉลิม แสดงดังแผนภาพ ดังนี้

ครูวิบูลย์ เข้มเฉลิม ได้จัดแปลงเกษตรในลักษณะของสวนป่า ที่เอื้อต่อการถ่ายทอดความรู้ ผู้เรียนสามารถศึกษาพืชพันธุ์ต่างๆ สมุนไพร การอาศัยอยู่ของสัตว์เล็ก เช่น กระจง นกพันธ์ต่างๆตามธรรมชาติ มีบ้านพัก ห้องสุขา อาคารอบรม ที่จอดรถ ไว้รับรองผู้มารับการถ่ายทอด และมีแผงค้าผลผลิตทางการเกษตรของชาวบ้านในวันเสาร์และวันอาทิตย์

รายละเอียดดังแผนภาพ

แผนภาพที่ 8 การจัดแปลงเกษตรของครูวิบูลย์ เข้มเฉลิม

1.2 ลักษณะองค์ความรู้ที่ถ่ายทอด

1.2.1 พัฒนาการขององค์ความรู้

การลงทุนทำการเกษตรแผนใหม่อย่างเต็มตัวของครูวิบูลย์ โดยลงทุนปลูกพืชชนิดเดียวในพื้นที่กว้าง ซึ่งต้องใช้ทุนสูง โดยมีเป้าหมายในการขายเป็นหลัก และในที่สุดก็ประสบปัญหาหนี้สินท่วมท้น เป็นเงินสามแสนกว่าบาท ในปี พ.ศ.2524 ซึ่งนอกจากผลลัพธ์ของการต่อสู้จะออกมาเป็นภาระหนี้สินแล้ว ตัวท่านเองยังถูกบีบจากทุกทาง กล่าวคือ ธนาคารทุกแห่งฟ้องร้องบังคับหนี้สินจากท่าน พ่อค้าในเมืองตัดความช่วยเหลือทางการเงินทั้งหมด หน่วยงานราชการปฏิเสธท่านด้วยสายตาที่มองเป็นฝ่ายตรงข้าม ผู้มีผลประโยชน์ในท้องถิ่นก็พยายามสร้างภาพให้ท่านเป็นคนที่ไม่น่าไว้วางใจ ชีวิตในเวลานี้จึงอาจเรียกได้ว่า เป็นจุดที่ครูวิบูลย์เดินมาถึงทางตัน ซึ่งกลับกลายเป็นจุดหักเหที่สำคัญเปลี่ยนจากการทำเกษตรกรรมสมัยใหม่มาสู่การทำวนเกษตร

หลังจากถูกรุมฟ้องร้องหนี้สินในปี พ.ศ.2524 แล้ว ในปี พ.ศ.2525 ครูวิบูลย์จึงขายที่ดินกว่า 200 ไร่ เพื่อนำเงินมาชำระหนี้สินธนาคารและพ่อค้า คงเหลือที่ดินไว้เพียง 9 ไร่เศษ พร้อมด้วยหนี้สินรายเล็กรายน้อยอีกจำนวนหนึ่ง ณ จุดตรงนี้จะหมายความว่า ท่านไม่สามารถจะลงทุนในเกษตรแผนใหม่ ที่ต้องใช้ทุนสูงและที่กว้างได้ อีกต่อไป ในขณะที่ตนเองและครอบครัวก็ต้องเผชิญปัญหาเฉพาะหน้าที่สำคัญ คือ ทำอย่างไรจึงจะมีอาหารกิน ท่านเริ่มด้วยการเร่งปลูกพืชอาหารอายุสั้นที่กินได้เอง และเป็นที่ต้องการของตลาดท้องถิ่นอยู่บ้าง เช่น ผักบุ้ง ข้าวโพด ถั่วฝักยาว แตงกวา มะระ ฯลฯ โดยไม่เน้นการลงทุนและใช้แรงงานของตนเองและคนในครอบครัวเป็นหลัก ผลผลิตส่วนที่เกินจากการบริโภคเองในครอบครัวได้นำไปขายเพื่อนำเงินมาซื้อหาสิ่งจำเป็นอื่นๆ

หลังจากทำได้ประมาณปีเศษๆ ครูวิบูลย์ก็ค้นพบความจริงว่า ถ้าปลูกพืชที่กินได้ไว้มากเท่าไร บางครั้งแม้ไม่มีเงินติดบ้านเลย ก็ยังอยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน แต่การปลูกพืชดังกล่าวยังต้องใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงอยู่บ้าง ท่านจึงปรับเปลี่ยนแนวความคิดมุ่งปลูกพืชผักพื้นบ้านที่ทนทานต่อโรคและแมลง ที่ไม่ต้องการการดูแลมาก

พร้อมกันนี้ในฐานะที่มีพื้นฐานความรู้ความสนใจในเรื่องสมุนไพรมาแต่เดิม ครูวิบูลย์จึงเริ่มสะสมพืชสมุนไพรอย่างจริงจัง โดยตั้งใจใช้เพื่อดูแลรักษาตนเองในเรื่องโรคภัยไข้เจ็บขั้นพื้นฐาน แต่ผลผลิตพืชสมุนไพรนี้ได้ช่วยให้ครอบครัวมีรายได้ช่องทางหนึ่ง เพราะสามารถขายส่วนที่เกินจากการใช้เอง นอกจากนี้ยังมีรายได้จากใช้ผล เช่น มะม่วง ซึ่งมีอยู่แต่เพิ่มอีกส่วนหนึ่ง ทำให้การดำเนินชีวิตพออยู่ได้ไม่ขัดสน นอกจากพืชสมุนไพรแล้ว ครูวิบูลย์ยังปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้นต่าง ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อให้มีของกินมีกินและสามารถเก็บผลขายได้ต่อเนื่องระยะยาว

ไม่ขึ้นต้นบางชนิดปลูกไว้เป็นไม้ใช้สอย บางชนิดเอาไว้เพื่อช่วยสร้างระบบสมมูลธรรมชาติ เช่น ไม้ที่ให้ผลเป็นอาหารของนกและสัตว์ต่าง ๆ

พืชพันธุ์ไม้หลากหลายประเภทนี้ ครูวิบูลย์ใช้วิธีการปลูกแบบคละเคล้าปะปนกัน ไม่ปลูกเรียงเป็นแถวเป็นแนวเหมือนพืชสวนหรือพืชไร่ ด้วยแนวความคิดว่าการปลูกแบบผสมผสานเหมือนสภาพป่าธรรมชาติ จะทำให้ต้นไม้เจริญเติบโตได้ดีเช่นเดียวกับต้นไม้ในป่าทั้งยังเป็นการฟื้นฟูสภาพธรรมชาติให้กลับคืนมาอีกด้วย จากแนวความคิดนี้เองจึงเป็นที่มาของคำว่า “วนเกษตร”

1.2.2 ความเชื่อมโยงขององค์ความรู้กับสภาพชีวิต

ครูวิบูลย์ได้เล่าถึงชีวิตในอดีตของเขาน่าว่า “แต่ก่อนนั้นเขานาทำนาเสร็จแล้วก็ไปหาปลากิน จากหัวไร่ปลายนา แต่ปัจจุบันไม่มีปลาให้จับแล้วเพราะใช้ยาฆ่าแมลง สัตว์ก็อยู่ไม่ได้ จึงต้องไปซื้อปลามากิน ข้าวแต่ก่อนก็ตำข้าวกลิ้งกินเองหรือสีข้าวกินเอง แต่เดี๋ยวนี้ไม่ได้ทำแล้วส่งเข้าโรงสีใหญ่หมดแล้ว ล้วนแต่ทำให้เกิดรายจ่าย จะได้เงินก็ตอนขายข้าวเท่านั้น แต่รายจ่ายเกิดขึ้นตลอดปี ค่าข้าวที่ขายได้ยังต้องหักค้ำคูณ และรายจ่ายเพื่อเลี้ยงครอบครัวอีกทั้งปี จึงไม่เหลืออะไร นอกจากหนี้ที่เพิ่มพูนมากขึ้นทุกวัน รัฐบาลก็ให้เงินกับประชาชนมาตั้งแต่ปี 2509 เหมือนที่ทำกับเด็ก คือเด็กร้องไห้ก็ทำให้สตางค์ไปกินขนม ไม้ใช้ทรงออกก็ถูกต้อง รัฐบาลพัฒนาสภาพของประชาชนให้พร้อมที่จะทำเงิน เลี้ยงตัวเองได้ เงินที่ให้กับประชาชนไปหมู่บ้านละ 1 ล้านนั้นประชาชนก็เอาไปซื้อมือถือซึ่งถือว่าจำเป็นในสมัยนั้น แล้วไปซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้าแข่งกันการลดความน้อยเนื้อต่ำใจที่คนอื่นมองว่าไม่เจริญไม่มีเครื่องใช้ต่างๆ แล้วซื้อมอเตอร์ไซด์ ที่คูคินหนองคือซื้อของจากกรุงเทพฯมาขาย ผลปรากฏว่าเงินที่ขายนั่นกลับคืนสู่กรุงเทพฯทั้งหมด เหลือแต่หนี้ไว้กับเราต่อไป “ ครูวิบูลย์ได้ให้แนวคิดที่ว่าปัจจุบันนี้ในวงจรธุรกิจผู้ได้ประโยชน์คือกลุ่มอุตสาหกรรมใหญ่ ส่วนธุรกิจย่อยๆ และ ประชาชนจะไปไม่รอดดังนั้น ประชาชนต้องออกจากวงจรธุรกิจ และต้องออกอย่างมีขั้นตอน คล้ายกับคนคิดขายเสพติดถ้าเลิกขายจะลงแดงตาย เหมือนกับการทำเกษตรหากเลิกการเกษตรที่ทำเพื่อขายในทันที ขณะที่ยังไม่ได้ทำเกษตรในแนวเศรษฐกิจพอเพียงก็จะไม่มีอะไรกิน จะหันไปหาใครๆเขาก็จะไม่ซื้อถือ ไปไม่มีความช่วยเหลือ ซึ่งครูวิบูลย์ได้ประสบมาแล้ว ดังนั้นควรทำแบบค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับ

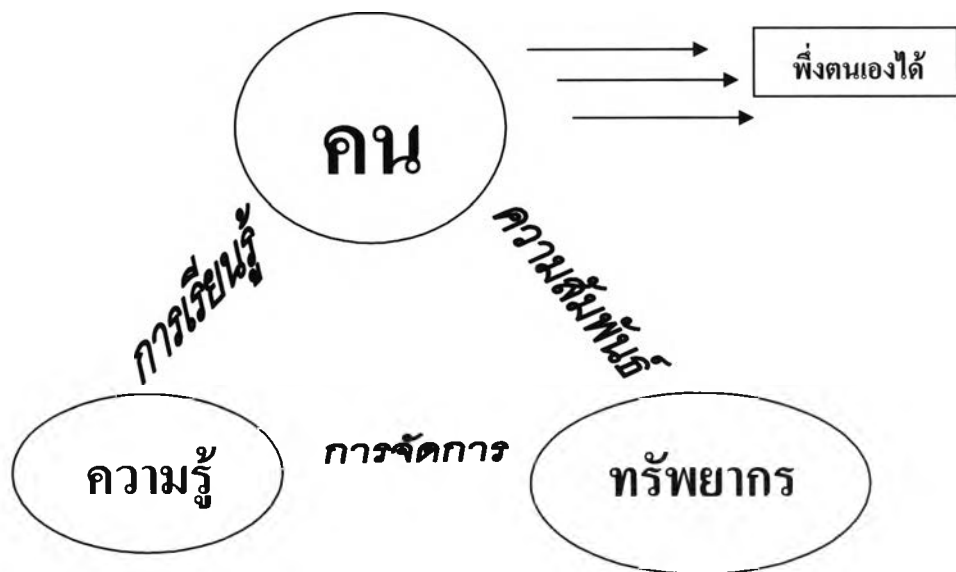
ครูวิบูลย์ได้กล่าวว่า การทำเศรษฐกิจพอเพียงต้องมีกระบวนการเรียนรู้ ความรู้ของเราพึ่งเทคโนโลยีจากต่างประเทศสมารถจะไป ไปถือถือจะใช้เครื่องมือที่เรามีอยู่ ให้ใช้

เทคโนโลยีของเราให้เป็น ตะวันตกมีทรัพยากรต่างกับกับเราเขาจึงใช้เทคโนโลยีต่างกัน เราไม่ใช่ ความรู้มาสร้างเทคโนโลยีของเรา และสิ่งที่ชาวบ้านจะต้องมีการจัดการในเรื่องใหญ่ๆมี 5 เรื่องคือ

1. ข้าว เป็นเรื่องที่สำคัญมาก ถ้าจัดการได้ก็จะอยู่รอด
2. อาหาร เรามีพืชพันธุ์ มีธรรมชาติที่หลากหลาย
3. ยารักษาโรค เราพึ่งพาจากต่างประเทศมากเกินไป เราต้องหันมาพึ่งพาภายในท้องถิ่น
4. ของใช้ ควรจะมีการพัฒนาความรู้เพื่อผลิตของใช้ภายในประเทศถึงแม้จะต้องใช้เทคโนโลยีต่างประเทศบ้างก็ตาม
5. ปุ๋ยและดิน เป็นเรื่องที่ต้องมีการจัดการกันใหม่ให้ดี เพราะที่ผ่านมาเราสร้างปัญหาให้กับดินมากและต้องซื้อปุ๋ยจากต่างประเทศจำนวนมาก

ครูวิบูลย์ได้พูดถึงองค์ความรู้ที่ชาวบ้านจะนำไปใช้ว่า คนเราจะต้องมีการเรียนรู้จึงเกิดความรู้ ในขณะที่เดียวกัน คนก็ต้องอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติได้ไม่คิดทำลาย โดยมีความรู้ที่เหมาะสมเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ แล้วคนจะสามารถพึ่งตนเองได้ เกิดความเชื่อมั่นในการทำเกษตรเพื่อเลี้ยงชีพ ซึ่งแสดงผังแผนภาพที่ครูใช้อธิบายชาวบ้าน

แผนภาพที่ 9 กระบวนการเรียนรู้ที่จะสร้างความเชื่อมั่นของเกษตรกร โดยครูวิบูลย์ เข้มเฉลิม

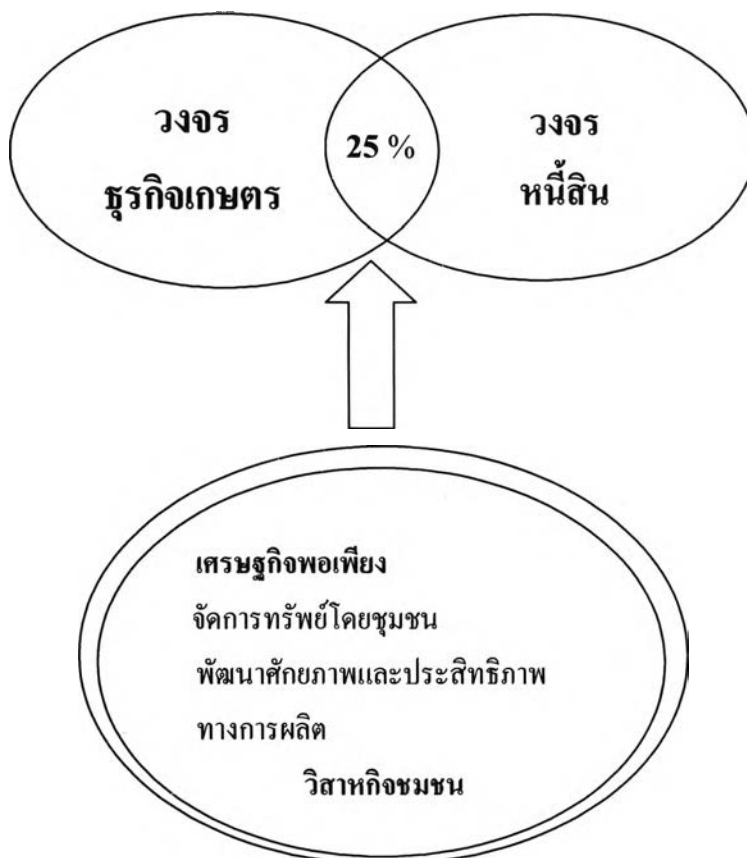

จากการที่ครูวิบูลย์ได้พยายามถ่ายทอดองค์ความรู้ให้เกษตรกรได้ยึดแนวเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อใช้ในการดำรงชีพ ครูวิบูลย์ได้สร้างแผงค้าไว้หน้าสวนวนเกษตรของท่านเพื่อเปิดโอกาสให้ชาวบ้านที่นำแนวคิดของท่านไปทำเกษตรได้นำสินค้ามาขาย ซึ่งชาวบ้านจะนำสินค้ามาขายเฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์ ส่วนวันธรรมดาก็ปลูกทำการเกษตรเพื่อเตรียมสินค้าไว้ขาย จึงเป็นการช่วยให้ชาวบ้านมีรายได้พอเลี้ยงชีพ โดยไม่มีการเก็บค่าเช่าแผงค้าแต่ประการใด ซึ่งแต่ก่อนนั้นเป็นแผงค้าชั่วคราวปลูกสร้างด้วยไม้และไม้ไผ่แต่ปัจจุบันได้พัฒนามาเป็นแผงค้าที่มีลักษณะสวยงามถาวร เสาทำด้วยอิฐอัดที่ครูวิบูลย์และชาวบ้านทำเองและผู้ค้าเองก็ช่วยกันออกค่าใช้จ่ายในการทำแผงค้า

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้

ท่านมีความศรัทธาในแนวคิดเศรษฐกิจแบบพอเพียงของในหลวงเป็นอย่างยิ่ง ท่านจึงนำแนวคิดเศรษฐกิจแบบพอเพียงมาเป็นเนื้อหาในการถ่ายทอด โดยเน้นว่าการจะอยู่รอดได้จะต้องแบ่งที่ดินทำกินสัก 25 เปอร์เซ็นต์มาทำการเกษตร เพื่อเลี้ยงปากท้อง ไม่ปฏิเสธที่จะผลิตสินค้าเกษตรบนพื้นที่ผืนใหญ่เพื่อทำรายได้แต่ต้องทำให้ตัวเองมีกินด้วย เมื่อมีกินแล้วเงินที่ขายได้จากสินค้าเกษตรจะได้มีเก็บ สินค้าที่ขายได้อาจมาจากที่ดินแปลงใหญ่ และที่ดินแปลงเล็กที่แบ่งไว้ 25 เปอร์เซ็นต์แต่กินไม่หมดจึงเอาไปขายสร้างรายได้เพิ่มเติม หากไม่แบ่งที่ดินไว้ทำเกษตรเลี้ยงตัวเองแล้วจะเข้าไปอยู่ในวงจรหนี้สิน เพราะต้องนำเงินมาซื้อของกินอยู่ตลอดเวลา ถ้าไรจึงไม่พอ ดังแผนภาพที่ครูวิบูลย์ได้นำมาประกอบการบรรยายดังนี้

แผนภาพที่ 10 การนำเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เพื่อลดหนี้สินเกษตรกร โดยครูวิบูลย์ เข้มเฉลิม

ครูวิบูลย์ เข้มเฉลิม เป็นผู้ที่อยู่เพื่อเกษตรกรมาโดยตลอด เมื่อท่านได้พบองค์ความรู้ที่จะช่วยให้ชาวบ้านสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุข ความตั้งใจแต่เดิมของท่านจึงเป็นแรงบัลดาลใจให้ท่านได้ถ่ายทอดความรู้กับชาวบ้าน ประกอบกับท่านเป็นนักคิดวิเคราะห์เกาะติดสถานการณ์บ้านเมืองโดยตลอด ท่านจึงมีประเด็นใหม่ๆที่สำคัญต่อชาวเกษตรกรให้ได้รับทราบอยู่เสมอ รวมทั้งองค์ความรู้เดิมของท่านเกี่ยวกับสมุนไพร ท่านก็นำมาปรับประยุกต์ใช้ในการให้ความรู้กับชาวบ้าน เพื่อผลิตสิ่งของเครื่องใช้ เพื่อลดค่าใช้จ่าย เช่น การผลิตสบู่สมุนไพร การทำน้ำมันมะพร้าวที่ใช้วิธีหมักเพื่อให้ได้คุณสมบัติที่ดีมีประโยชน์มากกว่าวิธีเคี้ยว ครูวิบูลย์และทีมงานสาธิตการทำตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ ส่วนชาวบ้านได้มีโอกาสทดลองทำและทดลองสูตรใหม่ประยุกต์ จากสูตรเดิมที่ครูวิบูลย์สอน เช่น สบู่สมุนไพรสูตรต่างๆ โดยคิดถึงสรรพคุณของสมุนไพรแต่ละชนิดที่ได้รับความรู้จากครูวิบูลย์ ในส่วนของภาคราชการครูวิบูลย์

บอกว่า ไม่ได้ให้การสนับสนุนในการถ่ายทอดความรู้ของครูให้กับประชาชนนัก ส่วนใหญ่ชาวบ้านรวมกลุ่มกันมาเอง ต้องการเรียนรู้อะไรก็ติดต่อมา บางครั้งครูวิทยุใช้วิธีลงพื้นที่ที่จะเจอปัญหาของชาวบ้าน แล้วครูก็ให้แนวคิดการแก้ไขปัญหา ซึ่งประชาชนมักจะตามมาหาที่บ้านของครูอีกเพื่อขอรับความรู้เพิ่มเติม

วงจรหนี้สินส่วนหนึ่ง หรือประมาณ 25 % เกิดมาจากวงจรธุรกิจเกษตร ดังนั้นต้องใช้วิธีของเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาช่วยในการค่อยๆถอนตัวออกจากวงจรธุรกิจเกษตร คล้ายกับคนที่ติดยาเสพติด ต้องค่อยๆเลิก เพราะถ้าเลิกจากวงจรธุรกิจเกษตรทันทีจะเอาอะไรกิน ต้องค่อยๆทำเมื่อพอกินแล้วค่อยๆขยายจนครบ ทั้งร้อยเปอร์เซ็นต์ก็จะสามารถชำระหนี้ได้จนหมดสิ้น ในหลวงทรงรับสั่งมาตั้งแต่ปี 2517 จนถึงปัจจุบันนี้ 30 ปีแล้ว มีกี่คนที่เข้าใจแม้แต่ผู้บริหารก็ยังไม่ค่อยเข้าใจกัน

2. ลักษณะผู้รับการถ่ายทอด

2.1 นางชูศรี หยดพวง อายุ 50 ปี อยู่บ้านเลขที่ 89/1 หมู่ 2 ต.คูยายหมื่น อ.สนามชัยเขต จ.ฉะเชิงเทรา จบการศึกษาระดับปวช. และ ปปช. (ประโยคประถมศึกษา) วิทยาลัยช่างศิลป์ กรมศิลปากร เชื้อชาติไทย สัญชาติไทย อาชีพเกษตรกรรวม

องค์ความรู้ที่ได้รับจากครูวิทยุ ได้แก่ การทำสวนปลูกพืชผักผลไม้หลากหลายชนิด เช่น ถั่วฝักยาว ฟักทอง ผักเสี้ยน ต้นย่นาง ผรั่ง แดงไทย มะนาว พุทรา ทำไร่ เลียงไก่ เป็ด ปลา นิล ปลา และค้าขายสินค้าเกษตร

วิธีการถ่ายทอดจากครูวิทยุ นางชูศรีบอกว่าได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครูวิทยุในหลากหลายลักษณะเช่น ครูวิทยุเดินออกจากบ้านพักมาพูดคุยกับนางชูศรีที่แผงค้าหน้าสวนป่าของครูวิทยุยามที่ท่านว่างเสมอ ท่านจะได้ถามปัญหาต่างๆที่นางชูศรีประสบในการทำเกษตร พร้อมกับได้ถ่ายทอดเทคนิควิธีต่างๆเพื่อแก้ไขปัญหา ในบางครั้งครูวิทยุก็จะนำหนังสือเกี่ยวกับการเกษตรมาให้นางชูศรีเพื่อนำกลับไปอ่าน ในบางครั้งก็เชิญเข้าไปรับฟังการให้ความรู้ร่วมกับชาวบ้านที่มารับการถ่ายทอด

ทัศนคติและผลที่ได้รับจากการถ่ายทอด นางชูศรีพึงพอใจกับการยึดอาชีพเกษตรกรรวมที่สร้างรายได้อย่างมั่นคงต่อเนื่อง ถึงแม้จะมีกำไรไม่มากนักแต่ก็ไม่ขาดทุน มีกำไรเหลือเก็บ เลือกละสามสี่พันบาท นางชูศรีได้เล่าว่าการค้าขายสินค้าเกษตรนี้ตนมีความภูมิใจที่ได้ขายสินค้าที่สี ไม่มีสารพิษใดๆเพราะครูวิทยุให้ความรู้เกี่ยวกับโทษของการใช้ยาฆ่าแมลงหรือสารพิษต่างๆกับสินค้า

เกษตร รวมทั้งไม่ให้เอาของจากตลาดมาขายเพราะจะมีสารพิษติดมาด้วย จึงทำให้นางชูศรีต้องปลูกพืชหลายๆอย่างเพื่อให้มีสินค้ามาก นำซ้อหา ซึ่งเธอบอกอีกว่าดีใจที่ปลูกอะไรก็ขายได้

2.2 นางหัตถี โครตะพัทธ์ อายุ 47 ปี อยู่บ้านเลขที่ 187/19 ม.1 ต.ลาดกระทิง อ.สนามชัยเขต จ.ฉะเชิงเทรา จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เชื้อชาติไทย สัญชาติไทย อาชีพเกษตรกร และมีอาชีพค้าขายในวันเสาร์-อาทิตย์ ที่แผงค้าหน้าบ้านครัววิบูลย์

องค์ความรู้ที่ได้รับจากครัววิบูลย์ ได้แก่ ปลูกพืชชนิดต่างๆและการแปรรูปสินค้าเกษตร เช่น การปลูก ผักเสี้ยน ผักหนาม มะกอก ต้นหอม ผักกาดเขียว มะขาม และ มะม่วง เป็นต้น จากการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร ทำเป็นของดอง และแช่อิ่ม เช่น ผักหนามดอง ผักเสี้ยนดอง หอมดอง ผักกาดดอง มะกอกแช่อิ่ม มะม่วงแช่อิ่ม มะขามแช่อิ่ม นอกจากนี้ตนยังได้นำมะพร้าวที่ปลูกมาทดลองทำขนมบ้าบิ่นด้วยเตาขนมครกซึ่งมีราคาต่อร้อยขายสร้างรายได้อีกทางหนึ่งด้วย

วิธีรับการถ่ายทอดจากครัววิบูลย์ นางหัตถีรับการถ่ายทอดความรู้จากครัววิบูลย์ในหลากหลายลักษณะเช่นเดียวกันกับนางชูศรี คือครูจะมาพูดคุยที่แผงค้า แล้วท่านจะได้ถามปัญหาต่างๆที่ประสบใบการทำเกษตร พร้อมกับได้ถ่ายทอดเทคนิควิธีต่างๆเพื่อแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งครัววิบูลย์มีความรู้เรื่องการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรเป็นอย่างดี นางหัตถีซึ่งต้องการความรู้เรื่องการแปรรูปสินค้าเกษตรจึงได้รับการถ่ายทอดและทดลองฝึกปฏิบัติจนประสบความสำเร็จนำมาขายเป็นสินค้าหลักของแผงค้า นอกจากนี้นางหัตถีได้เล่าต่อไปว่าตนเองก็สนใจที่จะรับความรู้อยู่เสมอ พยายามปลื้กตัวเพื่อรับความรู้ใหม่ๆเดือนละครั้ง ซึ่งมักจะเข้ารับฟังเกี่ยวกับการทำมาหากินเป็นหลัก

ทัศนคติและผลที่ได้รับจากการถ่ายทอด นางหัตถีได้เล่าให้ฟังว่าตนอยู่ในพื้นที่มานาน 23 ปีรู้จักครัววิบูลย์เป็นอย่างดี มีความศรัทธาในแนวคิดของครัววิบูลย์ และได้นำสินค้าเกษตรของตนมาขายรวม 6 ปีแล้ว ฟังพอใจกับการย้ดอาชีพเกษตรกร และอาชีพค้าขายที่ส่งเสริมกันรับช่วงกันไปได้ดี มีกำไรเหลือเก็บ เดือนละประมาณสองพันบาท ซึ่งตนฟังพอใจ มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นดีกว่าอาชีพจ้างเดิมที่ตนเคยทำ

2.3 นางสาว สมบูรณ์ ศรีมณี อายุ 22 ปี อยู่บ้านเลขที่ 224 หมู่ 1 ต.ลาดกระทิง อ.สนามชัยเขต จ. ฉะเชิงเทรา จบการศึกษามัธยมศึกษาปีที่ 6 เชื้อชาติไทย สัญชาติไทย อาชีพรับจ้าง โดยมาทำงานกับครัววิบูลย์ ประมาณ 3 ปี พักอยู่ที่บ้านครัววิบูลย์ มีรายได้ต่อเดือน 3,500 บาท ทำหน้าที่เป็นตัวแทนขายผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายป่าตะวันออก ซึ่งมีสินค้าประเภทของกิน ของใช้ เช่น ข้าวกล้องที่สีด้วยไม้สมุนไพรผสมสาน ถั่วผสมสมุนไพรกรอบ ข้าวเกรียบ ข้าวสารปลอดสารพิษ แชมพูดอกอัญชัน สบู่เหลวขมิ้น น้ำยาล้างจาน แชมพูสระผม เป็นต้น

องค์ความรู้ที่ได้รับจากครูวิบูลย์ คือแนวความคิดในการทำเกษตรแบบต่างๆเพราะได้ช่วยครูวิบูลย์มาระยะหนึ่งแล้ว ทำให้ทราบข้อดี และข้อเสีย ของการทำเกษตรกรรมสมัยใหม่ และการทำเกษตรกรรมทางเลือก ได้ทราบวิธีการแปรรูปสินค้าเกษตร รวมทั้งระบบการค้าขายที่เป็นเครือข่าย

วิธีรับการถ่ายทอดของครูวิบูลย์ นางสาวสมบูรณ์ได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครูวิบูลย์มาประมาณ 3 ปีโดยมีการทำงานประสานกัน และได้รับความรู้จากการพูดคุย ถ่ายทอดประสบการณ์ และได้รับฟังการถ่ายทอดความรู้ของครูวิบูลย์ที่ให้กับผู้รับการถ่ายทอดความรู้อยู่เสมอ

ทัศนคติและผลที่ได้รับจากการถ่ายทอด นางสาวสมบูรณ์บอกว่าคนได้เรียนรู้มากมาย มีแนวคิดที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ดีขึ้น ได้เห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างก็เป็นครูแม่แต่ต้นไม้ รู้จักฟังตนเองและเพื่อแผ่ผู้อื่นด้วย และคิดว่าเป็นกำไรชีวิตที่ได้มาทำงานและพักอยู่ที่บ้านครูวิบูลย์

3. กระบวนการถ่ายทอดความรู้

วิธีการถ่ายทอดความรู้ของ ครูวิบูลย์ จะใช้วิธีการพูดคุยแบบเป็นกันเอง ถ่ายทอดแบบไม่เป็นทางการ ไม่จำเป็นต้องเข้าชั้นเรียนเพื่อรับฟังการถ่ายทอด ปรับวิธีการถ่ายทอดไปตามสถานการณ์ สิ่งที่ท่านถ่ายทอดท่านให้ความสำคัญกับกระบวนการคิดมากกว่าองค์ความรู้ ซึ่งหมายความว่า คนเราทุกคนสำคัญที่วิธีคิด เมื่อคิดเป็นแล้ว องค์ความรู้จะตามมาภายหลัง เพราะความรู้ที่ได้เป็นส่วนหนึ่งที่แต่ละคนสามารถสรุปได้จากประสบการณ์ของตนเอง จึงควรให้ความสำคัญกับกระบวนการคิด การถ่ายทอดของท่านพอสรุปได้ดังนี้

สร้างความตระหนักให้เกิดแก่ประชาชนหรือผู้รับการถ่ายทอด ว่าปัญหาที่ทำให้เดือดร้อนในปัจจุบันคืออะไร ซึ่งมักจะลงเหยที่มีเงินทองไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูง ประชาชนส่วนใหญ่จะทำการเกษตรชนิดใดชนิดหนึ่งเป็นหลัก แล้วนำผลผลิตไปขาย รายได้ที่ได้มาจะต้องนำไปซื้ออาหาร เครื่องใช้ มีสอยต่างๆ รวมทั้งยารักษาโรค รายได้ที่ได้รับมาเมื่อหักค่าใช้จ่ายต่างๆจึงไม่เพียงพอต่อการนำไปลงทุนในครั้งต่อไป หรือเหลือทุนไม่เท่าเก่า นั่นก็คือขาดทุนลงไปทุกวันๆ

ให้ผู้รับถ่ายทอดเข้าใจหรือเห็นวิถีทางที่จะทำให้อัตนอยู่รอดคือ การช่วยตนเองให้มีกินโดยทำเกษตรเพื่อดำรงชีวิต ลดค่าใช้จ่ายในหลายๆด้านทั้งค่าอาหาร ยารักษาโรค อุปกรณ์และเครื่องใช้ประเภทต่างๆ โดยการปลูกพืชไว้กินอย่างเพียงพอเช่นการปลูกผักสวนครัว หรือผลิตวัสดุ อุปกรณ์ต่างๆไว้ใช้เอง เช่นการทำน้ำมันมะพร้าวคุณภาพดีด้วยวิธีดั้งเดิม สามารถ

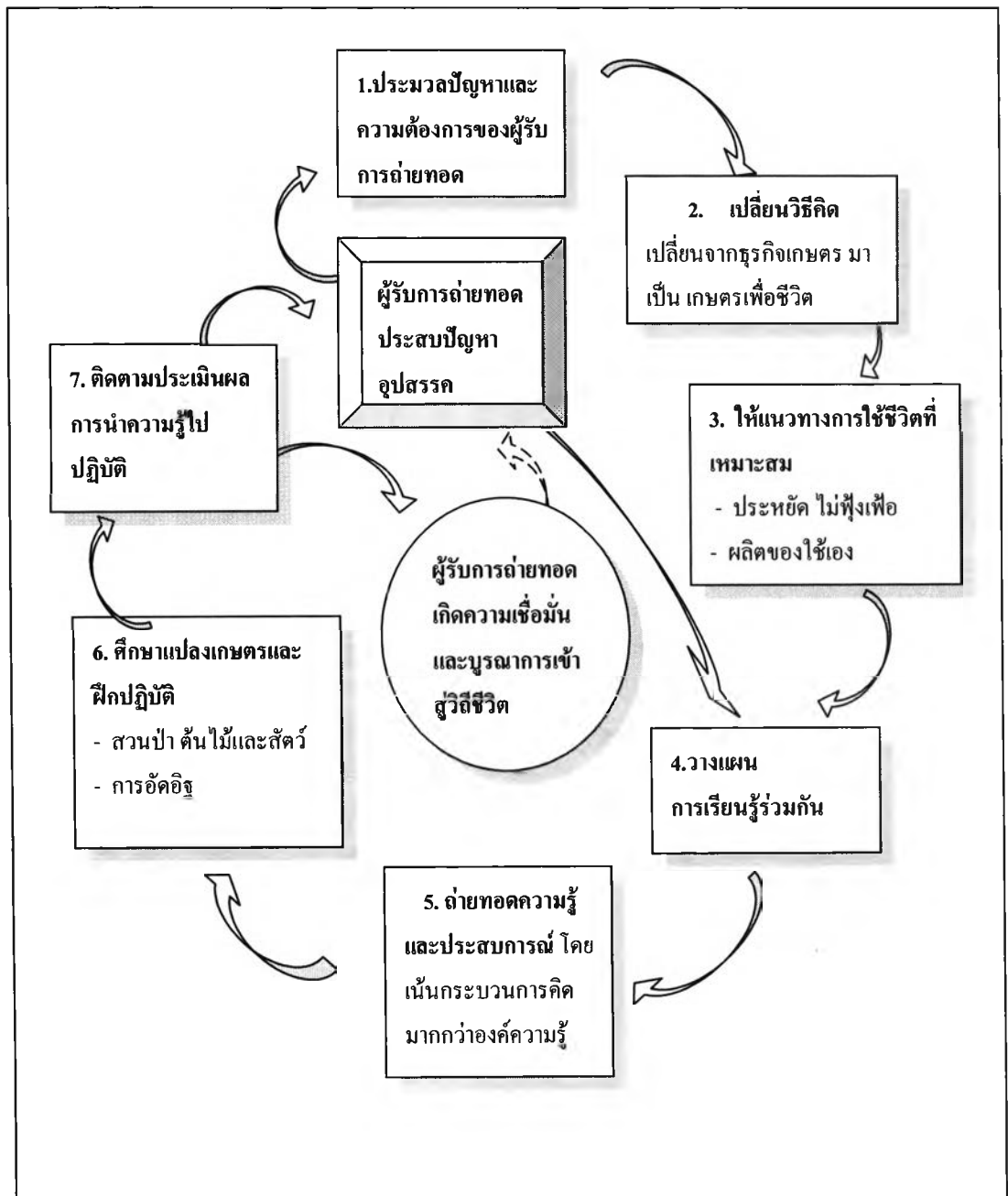
นำไปทำสบู่ หรือ น้ำมันแก้เคล็ดขจัดขอย แมลงสัตว์กัดต่อย โดยผสมกับสมุนไพรต่างๆที่ท่านปลูกไว้

ระดมมันสมอง ให้ผู้รับการอบรมร่วมออกความเห็นว่าจะทำอะไร อย่างไร ทำใ้ได้ความรู้ใหม่ๆในการผลิตสินค้าจากผู้เข้าอบรมที่มีประสบการณ์ที่หลากหลาย รวมทั้งรสนิยมที่แตกต่างกันออกไป ทำให้ผลผลิตเกิดความแตกต่างตามความชอบของผู้รับการอบรม ครูวิทยุฯ จึงได้รับแนวคิด และความรู้ใหม่ๆ เป็นประโยชน์ในการถ่ายทอดอยู่เสมอ

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูวิทยุฯ เจิมเฉลิม เขียนเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 11 กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของ ครูวิบูลย์ เข็มเฉลิม

2. กรณีศึกษา ครูเสวก มาลาพงษ์ : เกษตรผสมผสาน จังหวัดกาญจนบุรี

1. องค์ประกอบของการถ่ายทอดการเรียนรู้

1.1 ภูมิหลังและลักษณะส่วนบุคคล

1.1.1 ภูมิหลัง ครูเสวก มาลาพงษ์ เกิดเมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2487 อยู่บ้านเลขที่ 12 หมู่ 2 ตำบลคอนเจดีย์ อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี บิดาชื่อนายสวิง มาลาพงษ์ และมารดาชื่อนางจวน มาลาพงษ์ เป็นบุตรคนที่ 2 จากพี่น้อง 4 คน สมรสกับนางสำราญ มาลาพงษ์ มีบุตรหญิง 1 คน

ครูเสวก มาลาพงษ์ จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดคอนเจดีย์ และจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพนมทวน และได้รับยกย่องเป็นครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม รุ่นที่ 2 จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2545

ครูเสวก มาลาพงษ์ แต่ก่อนมีฐานะยากจน เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ไม่มีโอกาสได้เรียนต่อ อยู่ช่วยบิดา มารดา ทำงานจนอายุ 15 ปี จึงได้ไปเป็นลูกจ้างบริษัทเครื่องใช้ไฟฟ้าที่กรุงเทพฯ แต่ด้วยความขยันและมีจิตใจรักเรียนเมื่อท่านมีเวลาในตอนกลางคืนจึงได้ไปสมัครเรียนการศึกษาคู จนจบการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มัธยมศึกษาตอนต้น และ มัธยมศึกษาตอนปลายในที่สุด อาชีพแต่เดิมของครอบครัว คือการทำนา ทำไร่ ต่อมาครูเสวกได้เปลี่ยนมาจัดทำไร่นาสวนผสม โดยใช้พื้นที่จำนวน 12 ไร่ก่อน แล้วเพิ่มมาเป็น 16 ไร่ ประกอบด้วย การทำนาข้าว การเลี้ยงปลา การเลี้ยงไก่เนื้อ ปลูกพืชผักสวนครัว ไม้ยืนต้น และไม้ผลต่างๆเช่น ขนุน มะม่วง ข้าวโพด มะพร้าว เน้นการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ ไม้ใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมี ใช้ปุ๋ยคอกและปุ๋ยหมักจากวัชพรรณชาติ ช่วยให้ผลผลิตงอกงาม ปราศจากสารพิษ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ทั้งยังลดต้นทุนการผลิตได้มาก โดยมีการเลี้ยงไก่ไว้เหนือบ่อปลา ทำให้ลดปริมาณอาหารที่ใช้ในการเลี้ยงปลาเป็นจำนวนมาก และยังสามารถลดจากการเลี้ยงไก่และมูลไก่ไปทำปุ๋ยหมักเพื่อใช้ในการบำรุงดิน

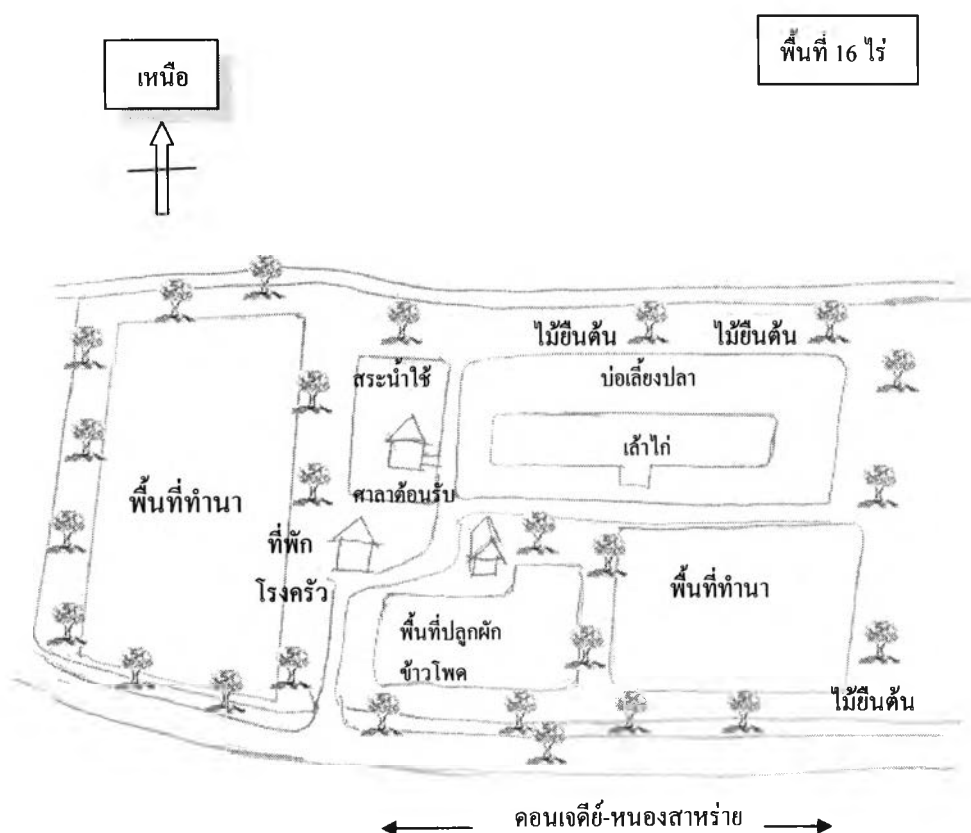
1.1.2 บุคลิกลักษณะ ครูเสวก มาลาพงษ์ ท่านเป็นคนที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี อารมณ์ดี ยิ้มง่าย ให้ความช่วยเหลือกับผู้อื่นและชุมชนอยู่เสมอ โดยเฉพาะงานวัดท่านช่วยงานมาโดยตลอด นับตั้งแต่สี่ล้อออกมาถึงช่วยงานทางวัดมาอย่างต่อเนื่องมิได้ขาด ท่านไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ ไม่เล่น

ความช่วยเหลือทางโรงเรียนทั้งในและนอกจังหวัดในการถ่ายทอดความรู้เกษตรกรผสมผสานแก่นักเรียน มาโดยตลอดด้วยอัธยาศัยอันดี ไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย จนเป็นที่รักและนับถือของคนทั่วไป

1.1.3 การจัดแปลงเกษตรของครูเสวก มาลาพงษ์ แสดงดังแผนภาพ

ครูเสวก มาลาพงษ์ จัดแปลงเกษตรแบบเกษตรผสมผสาน มีการสร้างเล้าไก่อยู่เหนือบ่อปลา มีแปลงเกษตรอยู่โดยรอบเพื่อใช้น้ำจากการเปลี่ยนน้ำบ่อปลา โดยปล่อยน้ำจากบ่อปลาเข้าสู่แปลงเกษตรซึ่งเป็นการประหยัดน้ำและปุ๋ย มีการปลูกพืชหลายชนิด เช่น ข้าว ข้าวโพด ผักชี มะม่วง มะพร้าว ไม้ยืนต้นต่างๆ และ พืชสมุนไพร เป็นต้น

แผนภาพที่ 12 การจัดแปลงเกษตรของ ครูเสวก มาลาพงษ์

1.2 ลักษณะองค์ความรู้ที่ถ่ายทอด

1.2.1 พัฒนาการขององค์ความรู้

ท่านเรียนรู้จากการทำไร่ ทำนา ที่บิดา มารดาประกอบอาชีพอยู่แต่เดิม ประกอบกับได้รับทราบแนวคิดเศรษฐกิจแบบพอเพียงของในหลวงแล้วเกิดเห็นคล้อยตาม จึงนำมาทำเป็นเกษตรที่สามารถให้ผลผลิตหลายๆอย่าง แต่ให้การทำเกษตรแต่ละอย่างเอื้อต่อกันเช่น เลี้ยงไก่ไว้เหนือบ่อปลา ปลาสามารถกินมูลไก่และเศษอาหารที่ตกหล่น น้ำที่ถ่ายเทจากบ่อปลาล่อยเข้านาข้าวหรือแปลงพืชผักต่างๆ นาข้าว หรือ ไร่อ้อย ซึ่งเป็นการให้น้ำและปุ๋ยอย่างดีแก่พืช พืชที่ได้ผลเศษพืชผักบางส่วนสามารถใช้เป็นอาหารไก่ และ ปลา เป็นวงจรที่เอื้อประโยชน์ต่อกันได้เป็นอย่างดี การปลูกข้าวก็ไม่เผาต้นข้าวที่เก็บเกี่ยวแล้วแต่ใช้วิธีไถกลบให้ต้นข้าวและฟางข้าวเน่าเปื่อยคุดเป็นปุ๋ยต่อไป

หลังจากที่ครูเสวกได้องค์ความรู้จากการทำเกษตรผสมผสานแล้ว ชาวบ้านทั้งที่อยู่ในพื้นที่และนอกพื้นที่ได้เข้ามาศึกษาดูงานทำให้ครูเสวกได้รับความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ทั้งได้รับเชิญเป็นวิทยากรนอกพื้นที่ ก็ได้เห็นและได้แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน

1.2.2 ความเชื่อมโยงขององค์ความรู้กับสภาพชีวิต |

ครูเสวกได้นำแนวคิดเกษตรผสมผสานไปใช้ในการพัฒนาแปลงเกษตรของครูให้ได้ผลยิ่งขึ้น โดยขุดบ่อน้ำพื้นที่ 1 ไร่ เพื่อเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตรได้อย่างเต็มที่ พร้อมกับเลี้ยงปลากินพืช ปลูกผักบุ้ง ผักกะเจด และบัว เพื่อเป็นอาหารให้กับคนและปลาในบ่อ แล้วครูเสวกได้สร้างศาลายื่นลงไปบ่อน้ำเป็นที่ประชุม สถานที่ถ่ายทอดความรู้ รับประทานอาหาร และพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งในปี 2538 - 2540 เคยตั้งเป็นโรงเรียนเกษตรกร แต่ปัจจุบันได้รวมกับศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลคอนเจดีย์แล้ว

ในส่วนของการเลี้ยงไก่และปลา ครูเสวกบอกว่า การเลี้ยงไก่และปลานั้นต้องมีเทคนิคเช่นกัน คือไม่ได้เลี้ยงตั้งแต่เล็กๆพร้อมกันต้องเลี้ยงไก่ก่อน ให้ไก่ได้โตพอสักระยะหนึ่ง พื้นเล้าไก่จะเป็นไม้รวกปล่อยให้มูลไก่ร่วงหล่นลงในบ่อปลา บ่อจะเริ่มมีตะไคร้เพราะได้มูลไก่เป็นปุ๋ย น้ำจะคาวมีสีเขียว เมื่อไก่โตขึ้นปริมาณมูลไก่จะมากขึ้นแล้วค่อยปล่อยปลาลงบ่อ เมื่อถึงเวลาจะถ่ายน้ำก็ปล่อยน้ำเข้าบ่อ แล้วปล่อยน้ำเก่าที่อุดมไปด้วยปุ๋ยจากมูลไก่และปลาลงสู่ท้องนา ทำให้ข้าวเจริญงอก

งาม แม้แต่เพื่อนบ้านเองก็ขอให้ครูเสวกปล่อยน้ำเข้านาข้าว และไร่อ้อยเช่นกัน ในเรื่องของปุ๋ยที่ใช้ ครูเสวกได้ทำปุ๋ยหมักเพิ่มเติมจากมูลไก่ ดิน และฟางข้าว รวมทั้งทำปุ๋ยหมักชีวภาพจากหอยเชอร์หมักกับกากน้ำตาล ได้ผลเป็นอย่างดี

การทำเกษตรผสมผสานของครูเสวก มาลาพงษ์ ต้องประสบปัญหาต่างๆจากการเกษตรเหมือนกัน เนื่องจากมีผลผลิตมากเช่น ขนุน มะม่วง ผักชี และ มะละกอ เป็นต้น พ่อค้าบอกให้ครูเสวกปลูกให้มากๆแล้วจะมารับซื้อ แรกๆก็มารับซื้ออย่างต่อเนื่องให้ราคาดี แต่นานๆก็ให้ราคาถูกแล้วไม่ค่อยมารับซื้อ ครูเสวกจึงต้องเปลี่ยนแปลงผลผลิตทางการเกษตรอยู่เสมอ ซึ่งครูเสวกต้องแก้ไขปัญหาเรื่องการตลาดต่อไป

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้

ท่านมีความต้องการให้ความรู้แก่ผู้มารับการถ่ายทอด ให้มีความเข้าใจสามารถไปปฏิบัติได้จริงและช่วยแก้ปัญหาในการทำเกษตรให้แก่เกษตรกร โดยให้ความรู้เรื่องเกษตรผสมผสานที่จะสามารถลดต้นทุนในการผลิตได้มาก และผลผลิตที่ได้ปลอดภัย จึงปลอดภัยต่อเกษตรกรผู้ผลิตเองและประชาชนผู้บริโภค ครูเสวกบอกว่าตนเองก็ได้รับความรู้ต่างๆจากผู้รับการถ่ายทอด เมื่อมีการสนทนาในปัญหาการทำเกษตรและแนวทางแก้ไขของแต่ละคนที่ได้ประสบผลสำเร็จ จึงเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน การถ่ายทอดความรู้แต่ละครั้งจึงเกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่ายคือเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับในเวลาเดียวกัน

ครูเสวก เป็นผู้มีจิตใจช่วยเหลือสังคมมาโดยตลอดทำให้ครูถ่ายทอดความรู้อย่างเต็มอกเต็มใจ ด้วยใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส หน่วยงานต่างๆที่จัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับเกษตรผสมผสานเมื่ออบรมให้ความรู้เสร็จแล้วมักจะให้มาศึกษาดูงานที่ไร่นาสวนผสมของครูเสวก รวมทั้งโรงเรียนที่ต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้วิธีการทำเกษตร ทำให้ครูเสวกได้มีประสบการณ์ในการถ่ายทอดมากขึ้นโดยลำดับ ในส่วนของระบบราชการและองค์กรเอกชนก็ได้ ขอความร่วมมือจากครูเสวกในการศึกษาดูงานของทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศอยู่บ่อยครั้ง

2. ลักษณะผู้รับการถ่ายทอด

3.1 นายกระอาจ ชูใจ อายุ 57 ปี อยู่บ้านเลขที่ 23/1 หมู่ 1 ต.คอนเจดีย์ อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (กศน.) เชื้อชาติไทย สัญชาติไทย ประกอบอาชีพเกษตรกรรวม ใช้พื้นที่ในการทำเกษตร จำนวนรวม 40 ไร่ ทำนา ทำไร่อ้อย ปลูกผักสวนครัว และเลี้ยงไก่ มีตำแหน่งในชุมชนคือ ประธานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำ

ตำบลดอนเจดีย์ ได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครูเสวก มาตาทพงษ์ มาตั้งแต่ปี 2542 อย่างต่อเนื่อง ซึ่งก่อนหน้านี้ได้รับความรู้จากกรมส่งเสริมการเกษตรมาบ้างแล้ว

องค์ความรู้ที่ได้รับจากครูเสวก ได้แก่เรื่อง เกษตรผสมผสาน โดย ทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพแห้งจากการเลี้ยงไก่ แล้วนำปุ๋ยจากที่ผลิตได้ไปใช้ในการทำนา การทำไร่อ้อย และ พืชผักสวนครัว

วิธีรับการถ่ายทอด นายกระจ่าง บอกว่าได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครูเสวก โดยการไปมาหาสู่ซึ่งกันและกัน เมื่อมีข้อสงสัยก็จะมาถามเป็นประจำ บางครั้งมาถามแล้วก็ต้องกลับมาถามอีกเพราะเข้าใจในบางขั้นตอน ในบางเรื่องก็ต้องมาให้ครูเสวกสาธิตแสดงวิธีทำให้ดู ในบางครั้งเมื่อทราบข่าวว่าจะมีคณะมาศึกษาดูงานก็จะพลอยมาคุยด้วยเพราะการพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันทำให้ได้ความรู้เพิ่มเติม

ทัศนคติและผลที่ได้รับจากการถ่ายทอด นายกระจ่างพึงพอใจกับการถ่ายทอดของครูเสวก และเห็นว่าการทำงานเกษตรผสมผสานนั้นได้กำไรไม่ต่างกับการทำเกษตรแผนใหม่เพราะ เกษตรผสมผสานถึงแม้จะขายได้น้อย แต่ก็ลงทุนน้อย แต่การทำเกษตรแผนใหม่ถึงแม้จะขายได้เงินมามาก แต่เมื่อหักลดค่าปุ๋ย ค่ายาฆ่าแมลง และค่าแรงอื่นๆ เป็นเงินจำนวนมากได้กำไรจึงไม่ต่างกับเกษตรผสมผสาน แต่ต่างกันที่สุขภาพของคนทำเกษตรที่ การทำเกษตรแผนใหม่ทำให้สุขภาพแย่ลงทุกวันๆ

3.2 นางเลลา ชาวเจริญ อายุ 57 ปี อยู่บ้านเลขที่ 129 หมู่ 2 ต.ดอนเจดีย์ อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี จบการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย(กศน.) เชื้อชาติไทย สัญชาติไทย ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ใช้พื้นที่ทำเกษตร 67 ไร่

องค์ความรู้ที่ได้รับจากครูเสวก ได้แก่ การทำเกษตรแบบผสมผสาน ได้นำไปปรับใช้ในการประกอบอาชีพได้แก่ การทำไร่อ้อย การปลูกข้าว การเลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา เลี้ยงวัว ปลูกพืชสมุนไพร และปลูกไม้ผลต่างๆ

วิธีรับการถ่ายทอด นางเลลาได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครูเสวกตั้งแต่ปี 2543 โดยการไปมาหาสู่ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นประจำ บางครั้งก็บอกครูล่วงหน้าว่าจะไปขอความรู้เรื่องอะไร บางครั้งก็ต้องให้ครูเสวกทำให้ดู บางครั้งจะตามไปดูของจริงในสวน เนื้อหาที่ได้รับ การถ่ายทอดคือเรื่อง การเลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ ปลูกข้าว ปลูกผลไม้ และการทำปุ๋ย

ทัศนคติและผลที่ได้รับจากการถ่ายทอด นางเลอบอกว่า ตนได้นำความรู้ไปใช้พัฒนาอาชีพที่ทำอยู่ มีอาชีพเสริม ช่วยเพิ่มรายได้ ปัจจุบันได้ประสบความสำเร็จมากขึ้น ได้รับการยอมรับและยกย่องจากสังคมมากขึ้น และภาคภูมิใจในผลผลิตทางการเกษตรที่มีคุณภาพ

3.3 นายประยูร จานแก้ว อายุ 41 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 28 หมู่ 2 ต.คอนเจดีย์ อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี จบการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 5 เชื้อชาติไทย สัญชาติไทย ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ใช้พื้นที่ทำเกษตร 29 ไร่ ทำนา

องค์ความรู้ที่ได้รับจากครูเสวก ได้แก่ เกษตรผสมผสานโดยการปลูกอ้อย ปลูกข้าว และ เลี้ยงวัวพื้นเมือง 130 ตัว การทำปุ๋ยหมักชนิดต่างๆ และ การทำสารขับไล่แมลง

วิธีการถ่ายทอด ได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครูเสวก มาตั้งแต่ปี 2541 มาโดยตลอด เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน เนื้อหาที่ได้รับการถ่ายทอดจากครูคือ การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ การทำปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ การทำเกษตรหมุนเวียน

ทัศนคติและผลที่ได้รับจากการถ่ายทอด ได้นำแนวคิดเกษตรผสมผสานของครูเสวก ไปปรับใช้ เช่นการให้ปุ๋ยแก่ดินนา เนื่องจากตนเลี้ยงวัวพื้นเมืองจำนวนมาก จึงได้ปล่อยวัวลงนาเมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จสิ้นแล้ว ในตอนเช้าๆจะมีน้ำค้างเกาะที่คอข้าวและฟางวัวชอบกิน วัวจะย่ำคอข้าวและฟางทำให้ย่อยสลายง่ายและถ่ายมูลลงในดินนา ทำให้ประหยัดปุ๋ยในการทำนา นอกจากนี้ยังได้ประโยชน์ในเรื่องการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การทำสารไล่แมลง จากการใช้ ข่า สะเดา ตะไคร้ หญ้าเหี่ยวหมู หมักกับกากน้ำตาลแล้วผสมน้ำฉีดพ่นแปลงผัก หากผสมต้นทางไหลก็จะฆ่าแมลงได้อีกด้วย ทำให้ลดต้นทุนการผลิตได้มาก และได้เสนอแนะว่าทางออกของชาวเกษตรกรจะอยู่รอดได้ต้องลดต้นทุน

3. กระบวนการถ่ายทอดความรู้

ครูเสวก มาลาพงษ์ ได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดมีหลากหลายอาชีพ มีทั้งนักเรียนทุกระดับ นิสิต นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ประชาชนทั่วไป ทั้งที่มาศึกษาด้วยตนเองหรือมาศึกษาเป็นหมู่คณะจากการนำมาชมโดยหน่วยงานราชการต่างๆ เช่น ปศุสัตว์จังหวัดฯ กรมการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานเกษตรจังหวัดฯ สำนักงานประมงจังหวัดฯ จากทั่วทุกภาคของประเทศ นอกจากนี้ยังมีผู้มาศึกษา ดูงานจากต่างประเทศเช่น ญี่ปุ่น และ เวียดนาม เป็นต้น การถ่ายทอดความรู้ของท่านมีกระบวนการ สรุปได้ดังนี้

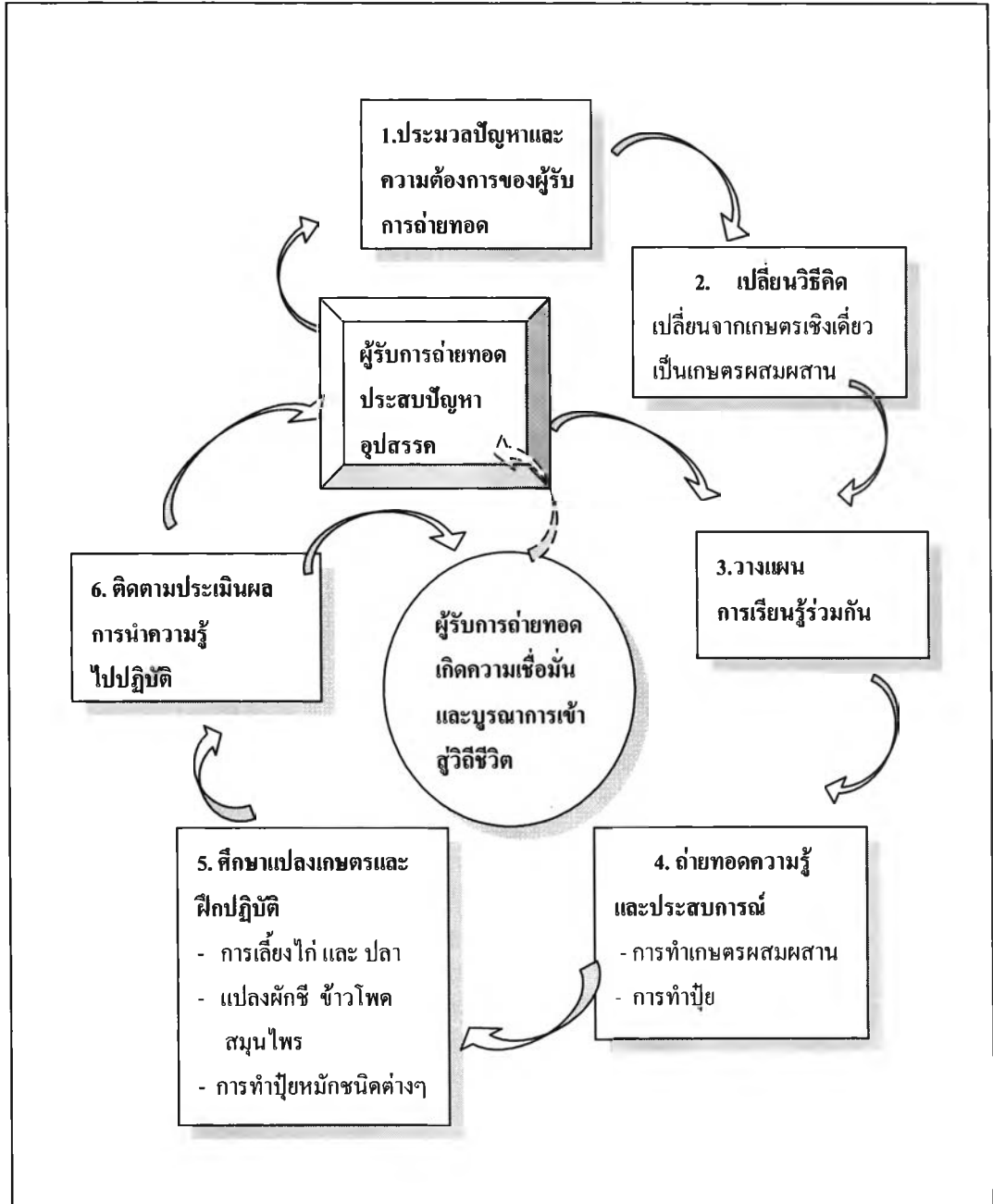
ครูเสวกจะสอบถามความต้องการเรียนรู้ของผู้มารับการถ่ายทอด เพื่อจะได้ถ่ายทอดได้ตรงกับจุดประสงค์ของการมาเรียนรู้ ครูเสวกบอกว่า "ผู้เรียนแต่ละคนจะมีความต้องการเรียนรู้แตกต่างกัน บางคนต้องการเรียนรู้เฉพาะการเลี้ยงไก่และเลี้ยงปลา บางคนต้องการดูเรื่องการทำปุ๋ยหมัก โดยครูให้เหตุผลว่า ชาวบ้านเขาจะประกอบอาชีพอาชีพใดอาชีพหนึ่งอยู่แล้ว เขาต้องการความรู้เพิ่มเติมไปต่อยอดของเขา เมื่อเขาได้รับความรู้ไป เขาก็นำไปปรับใช้" เมื่อครูเสวกทราบความต้องการของผู้รับการถ่ายทอดแล้วครูจะอธิบายถึงสิ่งที่ต้องการทราบคร่าวๆ แล้วนำผู้มารับการถ่ายทอดเข้าดูวิธีการทำเกษตรแบบผสมผสานในแปลงเกษตร ครูเสวกจะบรรยายตามขั้นตอนอย่างละเอียด ทุกขั้นตอนให้ผู้มารับการถ่ายทอดได้เข้าใจ สามารถนำไปปฏิบัติได้ และแสดงวิธีทำให้เห็นเพื่อความเข้าใจ

สำหรับผู้มาศึกษาบางกลุ่มเช่น นักเรียนจากโรงเรียนใกล้เคียงที่ต้องการมาฝึกปฏิบัติ ครูเสวกจะแบ่งพื้นที่ไว้ให้เด็กนักเรียนได้ฝึกปฏิบัติ และมาติดตามดูผลการทำเกษตรอย่างต่อเนื่องจนพืชผลเจริญงอกงาม นักเรียนก็จะแบ่งกันไปกินด้วยความภาคภูมิใจที่สามารถทำได้ บางครั้ง ตำรวจตะเวนชายแดนก็นำคนไทยชายแดนมาฝึกอาชีพ มาเรียนรู้ในหลายๆจุดที่เขาสนใจ

การถ่ายทอดความรู้ของครูเสวก ได้รับการสนับสนุนจากน้องชาย คือนายสุรวุฒิ มาลาพงษ์ อดีตครูใหญ่โรงเรียนวัดดอนเจดีย์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงครุภูมิปัญญาไทย ช่วยเหลือเกี่ยวกับงานวิชาการต่างๆและการพัฒนาสื่อเพื่อการถ่ายทอดความรู้ เช่นการทำแผ่นกระดานเลื่อน เพื่อให้ผู้มารับการถ่ายทอดสามารถพลิกหรือเลื่อนเพื่อศึกษาเนื้อหาที่ต้องการได้อย่างสะดวก

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูเสวก มาลาพงษ์ สรุปลดงแผนภาพ ดังนี้

แผนภาพที่ 12 กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของ ครูเสวก มาลาพงษ์

3. กรณีศึกษา ครูป้าคำเตื่อง ภาษี : เกษตรกรรมชาติ จังหวัดบุรีรัมย์

1. องค์ประกอบของการถ่ายทอดการเรียนรู้

1.1 ภูมิหลังและลักษณะส่วนบุคคล

1.1.1 ภูมิหลัง ครูป้าคำเตื่อง ภาษี เป็นบุตรของนายไพร นางสี ภาษี เกิดเมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2495 ที่จังหวัดบุรีรัมย์ มีพี่น้องร่วมบิดา มารดา รวม 8 คน มีภรรยาชื่อ นางอมร (เสียชีวิตแล้วเมื่อ ปี พ.ศ.2545) มีบุตร 3 คน เป็นชาย 2 คน หญิง 1 คน อยู่บ้านเลขที่ 40 หมู่ 8 บ้านโนนเขวา ตำบลหัวฝาย กิ่งอำเภอแคนดง จังหวัดบุรีรัมย์ รหัสไปรษณีย์ 31150 มีพื้นที่ทำการเกษตร 30 ไร่ เป็นพื้นที่ค้ำ น้ำท่วมขังในฤดู

ครูป้าคำเตื่อง ภาษี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านชีเหล็ก ตำบลดอนมนต์ อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ เกียรติคุณที่ได้รับ คือ คนดีศรีสังคม จากมูลนิธิหมู่บ้าน ในปี พ.ศ. 2535 และครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2544

ครูป้าคำเตื่องเกิดในครอบครัวชาวนาที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนกับชีวิตมาตั้งแต่เด็ก หลังเรียนจบชั้นประถมศึกษาแล้วก็ออกมาช่วยพ่อแม่ทำนา ซึ่งตลอดเวลาต้องเผชิญกับปัญหาการลงทุนที่สูงค่าไถหว่าน ค่าปุ๋ย ค่ายาแมลง ซึ่งผลสุดท้ายผลผลิตที่ได้ก็ไม่คุ้มกับการลงทุนทำให้ต้องเป็นหนี้สินเพิ่มพูนขึ้นทุกปี

เมื่อการทำนาไม่ได้ผลครูป้าคำเตื่องเห็นว่าน่าจะทดลองทำไร่ดูบ้าง จึงเปลี่ยนอาชีพจากการทำนาไปทำไร่อ้อย โดยกู้เงินจากธนาคาร มาลงทุนทั้งสิ้น 37,000 บาท

โชคของครูป้าคำเตื่องมิได้ดีอย่างที่คิดและหวังไว้ ทั้งนี้เพราะพอลงทุนทำไร่ก็ปรากฏว่าในปีนั้นต้องเผชิญกับปัญหาฝนทิ้งช่วง และกลายเป็นฝนแล้งไปในที่สุดทำให้การลงทุนทั้งหมดสูญเปล่าไป ในทันที พ.ศ. 2528 การลงทุนที่ล้มเหลวซ้ำแล้วซ้ำเล่าถึง 4 ครั้งติดต่อกัน ประกอบกับยังหาทางออกที่ดีให้แก่ชีวิตยังไม่ได้ ทำให้ครูป้าคำเตื่องหันไปหาทางออกด้วยการดื่มเหล้า สูบบุหรี่อย่างหนัก จนเกือบจะเสียชีวิต แต่โชคยังดีที่น้องสาวซึ่งบวชชีอยู่ที่สำนักปฏิบัติธรรมโพธิ์งาม จังหวัดลพบุรี ได้พยายามโน้มน้าวให้ครูป้าคำเตื่องคิดตั้งต้นอนาคตใหม่ด้วยการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องก่อก่อมเกล้าชีวิต จนสุดท้ายครูป้าคำเตื่องก็เกิดความคิดริเริ่มทำไร่ลด ละ เลิก อดขายปุ๋ยได้ ในที่สุด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544)

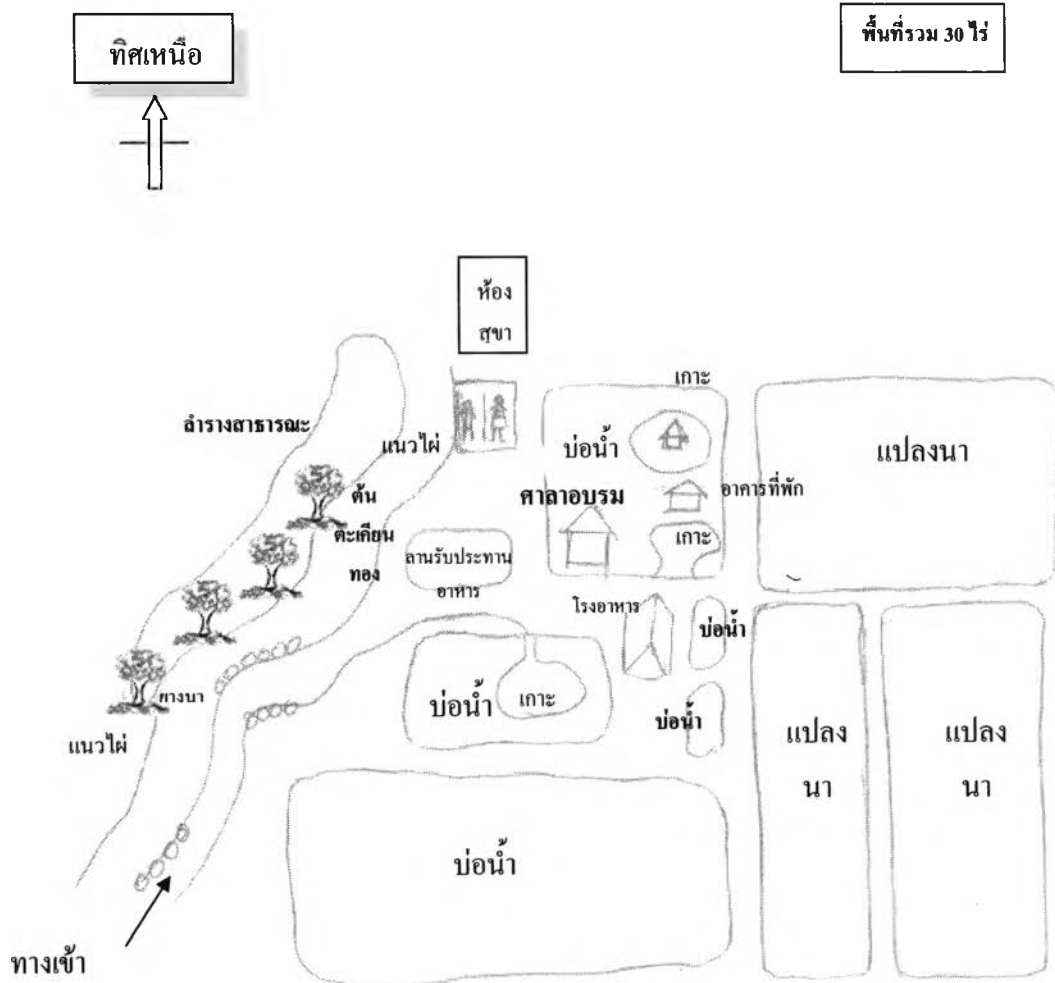
ครูบาคำเตื่องได้อ่านหนังสือวารสารแสงสุริย์และสารอโศกที่น้องสาวได้ส่งมาให้ศึกษา แล้วประทับใจเรื่องราวการทำเกษตรแบบธรรมชาติของ พุฎโอะกะ เกษตรกรชาวญี่ปุ่น ที่ทำเกษตรแบบธรรมชาติและ ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ประกอบกับ ครูบาคำเตื่อง ภาณี ได้ประกอบอาชีพเกษตรธรรมชาติอยู่แล้ว ทำให้ครูบาคำเตื่องมีความมั่นใจในการตัดสินใจในการยึดแนวทางการดำรงชีวิตในการประกอบอาชีพเกษตรธรรมชาติของตนเองได้ มั่นใจยิ่งขึ้น

1.1.2 บุคลิกลักษณะ ครูบาคำเตื่อง ภาณี ท่านมีความขยันหมั่นเพียร มีความประหยัด ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย เป็นคนใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ ติดตามข่าวจากวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์และหนังสือที่ดีๆ น่าสนใจอย่างต่อเนื่อง ท่านกล่าวว่าท่านก็ได้รับความรู้จากประชาชนที่มารับการถ่ายทอดด้วยเช่นกัน เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ความรู้ของท่านจึงมิได้หยุดนิ่งเท่าที่ท่านศึกษามาเท่านั้น ท่านมีความโดดเด่นในวิถีชีวิตวิถีการะที่มิได้ยึดติดกับแนวทางของการดำเนินชีวิตตามแบบของสังคมาศรอบด้าน ท่านใช้การศึกษา การสังเกต การใช้เหตุผล และยึดถือหลักธรรมของพระพุทธศาสนาในการดำรงชีวิต ท่านจึงสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ต่างๆ ได้เป็นอย่างดีและสามารถนำมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม ทันสมัย การทำเกษตรแบบธรรมชาติของท่านแต่แรกเริ่มนั้นประชาชนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงกันกลับหาว่าท่านบ้า เนื่องจากคนทั่วไปยังไม่ทราบแนวคิดของท่าน จนเมื่อท่านได้ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรแล้ว ชาวบ้านใกล้เคียงจึงเริ่มหันมาสนใจและรับการถ่ายทอดนำไปปฏิบัติประสบความสำเร็จ สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียง ไม่มีหนี้สินเพิ่มทวีเหมือนแต่ก่อน

1.1.3 การจัดแปลงเกษตร ของครูบาคำเตื่อง ภาณี

ครูบาคำเตื่อง ภาณี จัดแปลงเกษตรในลักษณะเกษตรธรรมชาติ เน้นการปลูกไม้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติแต่เดิมซึ่งเชื่อว่าจะเป็นพืชที่สามารถเจริญเติบโตได้ดีในพื้นที่นี้ ปลูกไม้ใหญ่ไว้เป็นแนวบังลม มีบ่อเลี้ยงปลา ที่มีปลามาอาศัยอยู่ตามธรรมชาติในฤดูน้ำหลาก มีอาคาร ห้องสุขา ศาลาประชุมสัมมนากลางสระน้ำ ลานรับประทานอาหาร สำหรับผู้เข้ารับการถ่ายทอดความรู้ แสดงได้ตามแผนภาพ ดังนี้

แผนภาพที่ 14 การจัดแปลงเกษตรของครูบาคำแดง ภาษี

1.2 ลักษณะองค์ความรู้ที่ถ่ายทอด

1.2.1 พัฒนาการขององค์ความรู้

ท่านเคยเผชิญกับความล้มเหลวหลายครั้งในการทำเกษตรกรรมไร่อ้อย เคยคิดว่า การทำเกษตรหวังรวยต้องทำเกษตร โดยใช้พื้นที่มากๆ ปลูกพืชชนิดเดียวขายแล้วได้เงินเยอะๆ ท่าน ทำการเกษตรในลักษณะดังกล่าวแต่กลับพบว่าหนี้สินได้ทวีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปี จนปี พ.ศ. 2528 จึงได้ทบทวนหาสาเหตุของปัญหา แล้วเปลี่ยนวิธีการทำเกษตรเสียใหม่โดยหันมาทำเกษตร ธรรมชาติ เริ่มจากแปลงเล็กๆ จากนั้นเริ่มศึกษาธรรมชาติอย่างใกล้ชิดจนค้นพบว่าโดยแท้จริงแล้ว เมล็ดพืชที่งอกและปล่อยให้เติบโตตามธรรมชาตินั้น จะมีความแข็งแรงและให้ ผลผลิตที่ดี จึง ได้ทดลองปลูกข้าวโดยไม่ไถพรวนดิน ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ไม่ใช้ยาฆ่าแมลง ไม่กำจัด วัชพืช ปล่อยให้ธรรมชาติจัดสมดุลกันเอง ผลปรากฏว่าสามารถลดต้นทุนการผลิตได้เป็นจำนวนมาก ผลผลิตที่ได้มีความสมบูรณ์และเป็นผลดีแก่ผู้บริโภค

ประสบการณ์จากการประกอบอาชีพจากสภาพปัญหาในท้องที่คือ จะสูญเสีย ผลผลิตทางการเกษตรในหน้าหนาวเพราะเป็นพื้นที่ต่ำ ผลผลิตทางการเกษตรไม่ปลอดภัยต่อ การบริโภคเนื่องจากชาวเขาน้ำยาฆ่าแมลงมากขึ้นอย่างต่อเนื่องเพราะแมลงเริ่มมีความต้านทานใน ยา ครูปาคำเคื่องเล่าว่าแมลงกำจัดยากขึ้นแต่ก่อนไม่จำเป็นต้องใช้ยาฆ่าแมลง แมลงจะควบคุม ปริมาณกันเอง มีทั้งแมลงตัวดี และตัวร้าย ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นแรงผลักดันให้ครูปาคำเคื่อง หาวิธีที่จะใช้ในการดำรงชีวิตให้อยู่รอด ครูปาคำเคื่องได้พบว่า วิธีที่จะทำให้อยู่รอดได้ต้องอาศัย ธรรมชาติมาช่วยในการทำเกษตร ไม่ใช้สารเคมีใดๆ

ในขณะนั้นชาวนาญี่ปุ่นชื่อ มาซาโนบุ ฟูกุโอกะ ทำนาโดยไม่ไถพรวน ไม่ ใช้ปุ๋ยเคมี ไม่ใช้ยาฆ่าแมลง และ ไม่กำจัดวัชพืช ซึ่งเป็นแนวทางเดียวกับพ่อคำเคื่องทำการเกษตร อยู่ ท่านจึงได้รับฉายาว่าเป็นฟูกุโอกะเมืองไทย แต่ท่านกล่าวว่า คนมาสนใจแค่ 4 ข้อ จึงได้ความรู้ แค่นี้ไป จริงๆแล้วยังมีความหลากหลายของพืชพันธุ์ ความหลากหลายของดินและน้ำ การ จัดการเรื่องดิน เรื่องน้ำ สายลม แสงแดด อุตุกาล และความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ที่ต้อง คำนึงถึงด้วย

การทำนาแบบธรรมชาติในเรื่องของการไม่ไถพรวน ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ไม่ใช้ยาฆ่า แมลง และ ไม่กำจัดวัชพืช ครูปาคำเคื่องมีแนวคิดแต่ละเรื่องดังนี้

ไม่ไถพรวนดิน การที่ไม่ไถพรวนดินเพราะครุบาคำต้องเห็นว่าการไถพรวนดินจะทำให้ดินโปร่งเพียงชั่วระยะเวลาสั้น ๆ ไม่เหมือนกับการให้ใบไม้ใบหญ้าเน่าเปื่อย ผุพังลงไปผสมกับดินจะทำให้ดินโปร่ง ดินดี นอกจากนี้การไถดินยังเป็นการทำลายสัตว์ในดิน เช่น ไส้เดือน และสัตว์อื่นๆ ซึ่งมีประโยชน์อย่างยิ่งในการช่วยพรวนดิน และถ้ายมูลมาเป็นธรรมชาติอย่างดีให้กับพืช

ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ท่านเห็นว่าปุ๋ยเคมีมีสภาพเป็นกรด เมื่อใส่ลงในดินแล้ว ดินพืชจะนำไปใช้ได้บางส่วนส่วนที่เหลือจะตั้งสมอยู่ในดิน เมื่อใส่ลงไปปีละหลาย ๆ ครั้ง สารเคมีที่สะสมจะทำให้ดินเริ่มแข็งและขาดความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งครุบาคำต้องแก้ไขโดยใช้ปุ๋ยธรรมชาติ เช่น ปุ๋ยโบโรเจน จากพืชตระกูลถั่ว ปุ๋ยโพแทสเซียมและฟอสฟอรัสจากการเน่าของฟาง การใช้ ปุ๋ยหมักประเภทต่างๆ เป็นต้น

ไม่ใช้ยามาแมลง การใช้ยามาแมลงจะทำให้แมลงสร้างภูมิคุ้มกันให้ตัวเอง ทำให้เกิดการดื้อยาจึงต้องเพิ่มปริมาณยามาแมลงในการใช้แต่ละครั้งเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ การงดใช้ยามาแมลงยังมีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้สภาพแวดล้อมกลับมา มีความอุดมสมบูรณ์และเป็นผลดีแก่สุขภาพของทุกคนในชุมชน ท่านใช้พืชที่มีกลิ่นแรงช่วยขับไล่แมลงแทนสารเคมี เช่น โหระพา ดาวเรือง เป็นต้น

ไม่กำจัดวัชพืช ท่านเห็นว่าวัชพืชเป็นเสมือนโรงงานผลิตปุ๋ยชั้นดีที่ตั้ง โรงงานอยู่กลางแปลงนา ด้วยเหตุนี้เองในการทำเกษตรแบบธรรมชาติจึงได้ปล่อยให้วัชพืชขึ้นสูงแล้วกำจัดวัชพืชโดยใช้วัสดุคลุมทำให้วัชพืชตายกลายเป็นปุ๋ย อีกวิธีหนึ่งก็คือใช้ฟางหรือพืชตระกูลถั่วคลุมทำให้หญ้าเหล่านั้นกลายเป็นปุ๋ยชั้นดีสำหรับพืชที่ปลูกไว้เช่นกัน

ครุบาคำต้องเล่าว่าท่านได้เริ่มเผยแพร่ความรู้แก่ผู้ที่สนใจอย่างเป็นทางการเป็นกิจจะลักษณะ ในปี พ.ศ. 2530 มีผู้เข้ารับการถ่ายทอดทั้งประชาชนในท้องถิ่น นักเรียน นักศึกษา นักวิชาการ และผู้สนใจที่มาจากต่างภาค ต่าง ท่านเปรียบเทียบการปลูกพืชเหมือนการวางยุทธศาสตร์แบบทหาร โดยมีป้อมจอมพล หรือแนวไฟไว้กำบังลมที่พัดอย่างรุนแรง แต่กอไผ่ล้อมตามลมไม่หัก ทำให้บรรเทาแรงลมที่พัดผ่านที่อยู่อาศัย ได้มาก มีหน่อไม้เปรียบเสมือนจรวดไว้ต่อสู้กับรายจ่าย เช่น ค่า น้ำ ค่าไฟ มี ปลาหลากหลายชนิด ทั้งปลาน้อย ปลาใหญ่ เป็นเสมือนกำลังพลที่คอยช่วยเหลือ กิน หอยเชอรี่และแมลงที่ทำลายข้าว จึงทำให้การเกษตรเป็นลักษณะในน้ำมีปลา ในนามีข้าว

เกษตรกรรมธรรมชาติ คือ การทำเกษตรที่ให้ธรรมชาติมีส่วนช่วยใน การทำ มิใช่เราเป็นฝ่ายทำทุกอย่าง แม้กระทั่งใบไม้ที่ร่วงหล่นลงมาครูกก็จะไม่กวาดเก็บ หรือเผาทำลาย ท่านกลับเห็นว่าใบไม้เหล่านั้นคืออาหารของพืชที่สร้างขึ้นมา ช่วยคลุมดิน ปกป้องมิให้ความชื้นของดินสูญหายไป และเมื่ออยู่ไประยะหนึ่งใบไม้เหล่านั้นจะผุพัง ย่อยสลายกลายเป็นชั้นเล็กชั้นน้อย และเป็นปุ๋ยให้แก่ต้นไม้ในที่สุด ส่วนการคัดเลือกพืชที่จะปลูกลงนั้น ครูบาคำเตือนแนะนำว่า ควรคำนึงถึงธรรมชาติ โดยพิจารณาว่าในพื้นที่เดิมมีพืชอะไรขึ้นอยู่ แล้วปลูกพืชชนิดนั้นก่อนเพราะพืชชนิดนั้นจะสามารถอยู่ได้ อย่าปลูกตามอำเภอใจ

1.2.2 ความเชื่อมโยงขององค์ความรู้กับสภาพชีวิต

ครูบาคำเตือน ภาณี ได้อธิบายความเชื่อมโยงขององค์ความรู้กับสภาพชีวิตว่า การทำเกษตรแบบธรรมชาติ มิใช่เรื่องยาก ท่านไม่เคยต้องไปตากแดด เดือดร้อนแต่อย่างใด แค่ไปปลูกต้นไม้แค่ขั้วผักขั้วครู่ ก็เสร็จ ที่เหลือธรรมชาติก็จะช่วยดูแลกันต่อไปเอง เพียงแต่มนุษย์อย่าไปทำลายวงจรชีวิตของธรรมชาติ ธรรมชาติจะควบคุมกันเอง ตัวอย่างที่มนุษย์ใช้ยามาแมลง แมลงบางชนิดตาย ทำให้การควบคุมแมลงด้วยกันเองขาดความสมดุล จะทำให้มีแมลงบางชนิดเกิดการระบาดสร้างปัญหาใหญ่ให้กับเกษตรกร การทำจึงดู ก็จะทำให้หนูมีปริมาณมากกัดกินพืชสวนไร่นาเสียหาย การแก้ปัญหาบางอย่าง เช่น โรคฉี่หนู รัฐให้เกษตรกรใส่รองเท้ายางเมื่อลงไปไถนา ท่านกล่าวว่าเป็นการแก้ที่ปลายเหตุหากลงไปไถน้ำลึกอีกหน่อยจะไม่ต้องกลายเป็นมนุษย์แคบซูลหรือไม่? ควรที่จะให้เกษตรกรทำนาแบบไม่ใช้สารเคมี ไม่ใช้ยามาแมลงจะดีกว่า เป็นการลดปัญหาที่จะเกิดกับความเป็นอยู่ของประชาชนได้เป็นอย่างดี ท่านได้เล่าให้ฟังว่าการนำความรู้มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพชีวิต ก็จะทำให้ชีวิตเป็นสุข อย่างเช่นการปลูกไม้หอม ต้นพยอมจะออกดอกปลายหน้าหนาว ลมจะพัดมาจากทางทิศเหนือ ก็ควรปลูกต้นพยอมทางเหนือ ถ้าสวนปลูกทางทิศใต้ด้วยเหตุผลของทิศทางลมเช่นกัน ท่านจะวันปลูกทิศตะวันตกเพราะจะหันดอกสู่ตะวันออก ทิศตะวันออกคนในบ้านก็จะได้เห็นดอกที่สวยงาม การปลูกพืช เช่น ต้นไผ่ หญ้านาง ชะอม จะปลูกใกล้กัน เพราะเวลาจะทำอาหารมักจะใช้ร่วมกันไม่ใช้ปลูกอยู่คนละทิศ คนละทาง จะทำอาหารแต่ครั้งก็ไม่สะดวก

ครูบาคำเตือน กล่าวไว้ที่จริงแล้ว ปัญหาไม่ใช่ปัญหา แต่เป็นเพราะเราไม่คิด ต้นไม้จะหาอาหารของเขาเอง แต่เรากลับไปสร้างปัญหาและหางานให้เราเอง ใบไม้ที่ร่วงหล่นมาคืออาหารของต้นไม้ เขาสร้างของเขา แต่เรากลับไปกวาดออกแล้วเผาทิ้ง เพิ่มงานของเราแถมยังตัดอาหารของต้นไม้ อีก เห็นต้นไม้โทรมเราก็ไปพรุนดินก็ตัดรากต้นไม้ที่กำลังหาอาหารเข้าไปอีก

ครูบาคำเตื่องเล่าว่าความรู้ที่ใช้กันทุกวันนี้เป็นเพียง ความจำได้ หรือ สัญญา ไม่ใช่ปัญญา ปัญญา คือ ความรู้แจ้ง จะพัฒนาไปได้ ปรับได้ สามารถอยู่ได้ทุกสถานการณ์ ทุกวันนี้นับตั้งแต่เข้าเรียนเราใช้สัญญาเป็นตัวนำ ผู้เรียนเก่งมาจากสัญญาเก่งไม่ใช่ปัญญา เราต้องสอนให้คนได้คิด บางครั้งเคยตามชาวบ้านที่เข้ามารับการถ่ายทอดว่า “ถ้าคุณเลือกเกิดได้ คุณจะเกิดมาเป็นใคร ? แพบทุกคนบอกตรงกันว่า นายกทักษิณครับ ครูบาคำเตื่องก็พูดต่อไปว่า “เออดี แล้วเวลาทักษิณกินข้าว ผักที่เรากิน กับ ทักษิณกิน ใครสดกว่ากัน? ชาวบ้านตอบ ของเราครับ ครูบาคำเตื่องถามต่อ แล้วผักที่ทักษิณกิน กับผักที่เราปลูกใครปลอดภัยกว่ากัน? ชาวบ้านตอบ ของเราปลอดภัยกว่าครับ แล้วเวลาเรากินรสชาติแบบทักษิณกินกับที่เราทำกินใครอร่อยกว่ากัน? ชาวบ้านตอบ ของเราอร่อยกว่ากว่าครับ ครูบาคำเตื่องถามต่อ แล้วเวลาทักษิณกินข้าว มีคนล้อมหน้าล้อมหลัง มีคนถ่ายรูป กับกินแบบที่เรากินกันอยู่อย่างไหนดีกว่ากัน? ชาวบ้านตอบ กินแบบเราดีกว่ากว่าครับ ครูบาคำเตื่องถามต่อ แล้วตกลงว่าเป็นใครดีกว่ากัน? ชาวบ้านตอบ เป็นตัวของเราเองดีกว่าครับ ครูบาคำเตื่องจึงสรุปว่า เห็นไหม พอลึกไปคิดมาแล้วแม้กระทั่งนายกทักษิณ เรายังไม่อยากเป็นเลย

ครูบาคำเตื่องเล่าว่าถ้าไม่ช่วยให้เกษตรกรที่กำลังปลูกพืชเชิงเดี่ยว และใช้ยามาแมลงเพิ่มขึ้นทุกวันๆซึ่งโดยทั่วไปเรียกกันว่าการทำเกษตรสมัยใหม่นั้น ให้หันกลับมาทำเกษตรธรรมชาติ พวกเกษตรกรเหล่านั้นก็จะประสบปัญหาแน่นอน ชาวบ้านหลายคนแถวนี้รัฐซึ่งดี และได้ปรับวิธีการทำเกษตรไปแล้ว แถวนี้เขาปลูกพืชหลายๆชนิดมีทั้งปลูกพืชไว้สำหรับกินเอง ไม่ใช่ขายมาแมลง ใช้ปลูกพืชที่มีกลิ่นแรง เช่น โหระพา ดาวเรือง สลับเข้าไป ใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ ทำให้เขาकिनอย่างสบายใจ ที่เหลือก็ขายเพราะกินอย่างไรก็กินไม่หมดอยู่แล้ว รายจ่ายก็น้อย ได้เงินมาก็เหลือเก็บ นอกจากนี้ยังปลูกไม้ยืนต้น เอาไว้เป็นทรัพย์สินต่อไปในวันข้างหน้า เกษตรกรที่ต้องการรับความรู้ในการทำเกษตรธรรมชาติมาจากหลายภูมิภาค ครูต้องการช่วยให้เขาเหล่านั้นได้ตระหนักได้เข้าใจว่าการทำเกษตรแบบไหนที่จะช่วยให้อยู่รอดและอยู่ดี ด้วยความต้องการให้เกษตรกรได้รับความรู้เพื่อการประกอบอาชีพ ครูบาคำเตื่องจึงได้พยายามศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา ทั้งหนังสือพิมพ์ ข่าวจากโทรทัศน์ หนังสือดีๆที่ให้แง่คิด ได้ทราบ นโยบายรัฐบาล ความเปลี่ยนแปลงของสังคม ประกอบกับการเป็นนักคิด นักวิเคราะห์ของท่านจึงทำให้ท่านรู้เท่าทันสถานการณ์อยู่ตลอดเวลา

ครูบาคำเตื่องเล่าว่าท่านก็ไม่ได้มีความรู้อะไรนักหรอก ก็ได้ความรู้จากชาวบ้านที่มารับการถ่ายทอดความรู้จากท่านแล้วท่านก็ได้รับความรู้จากเขา เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน แต่ทว่าผู้มารับการถ่ายทอดจากท่านมีมากมาย หลากหลายความรู้และอาชีพ จำให้ท่าน

ได้รับความรู้ที่กว้างขวาง พร้อมทั้งรับทราบปัญหาอุปสรรคต่างๆที่ชาวเกษตรกรได้ประสบ ยิ่งทำให้ทราบทิศทางที่จะต้องดำเนินการแก้ไข และเป็นคำถามที่ครูบาคำเตื่องต้องหาคำตอบแก่พวกเขาอยู่เสมอ

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้ ครูบาคำเตื่องเห็นว่าการถ่ายทอดความรู้ให้กับประชาชนนั้นต้องปรับวิธีคิดของเขา ก่อน เพราะประชาชนคิดแต่จะทำเกษตรเพื่อขายให้ได้เงินทองมากมาย จึงจะถือว่าประสบความสำเร็จ ไม่เคยคิดที่จะทำให้พอกิน ต้องการทำเกษตรเพื่อขาย แต่ก็ลงท้ายด้วยการขาดทุน ครูบาคำเตื่องกล่าวว่าประชาชนในภาคเกษตรจะอยู่รอดได้ต้องปลูกพืชให้พอกินพอใช้ก่อน ที่เหลือจากกินก็เอาไปขาย จะไม่มีคำว่าขาดทุนหรือเป็นหนี้ ท่านกล่าวว่าเรื่องการหาเงินนั้น หาเท่าไรก็ไม่มี แล้วหาทำไม? ไม่ต้องหา..ทำให้พอกินก็พอ

การทำเกษตรแผนใหม่ที่ทำกันอยู่ทุกวันนี้ ต้องลงทุนเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง เครื่องจักร ค่าแรง และอื่นๆอีก ค่าใช้จ่ายไปรออยู่ ช้างหน้าแล้ว ยังไม่ทันจะขายผลผลิตได้เลย ทุนที่ขายผลผลิตได้บริษัทก็จะหักหนี้ หากไม่พอหักค่านี้ก็ขาดทุนไป ครูบาคำเตื่องชี้แจงให้เห็นอีกว่าในปีแรกๆเกษตรกรจะลงทุนเรื่องปุ๋ยไม่มากเพราะดินยังดีอุดมสมบูรณ์เกษตรกรยังมีกำไร แต่พอ 3 ปีให้หลัง ดินที่ใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงจะโทรมลงเรื่อยๆ แล้วเป็นเหตุให้ผลผลิตตกต่ำลง เกษตรกรจึงจำเป็นต้องเร่งให้ผลผลิตสูงขึ้น ด้วยการใส่ปุ๋ยเพิ่มมากขึ้นอีก การลงทุนจึงสูงขึ้นสวนทางกับรายได้ที่จะต่ำลงเนื่องจากผลผลิต ลดลงทุกปีๆ การทำเกษตรสมัยใหม่จึงทำให้เกษตรกรไม่สามารถอยู่รอดได้ การทำเกษตรแบบพอเพียงตามแนวที่ในหลวงทรงดำริไว้เป็นวิถีทางที่จะทำให้เกษตรกรอยู่รอดได้ ไม่เดือดร้อน ท่านกล่าวอีกว่า หากเราพึ่งตนเองไม่ได้จะไปแข่งขันในระดับโลกได้อย่างไร

การถ่ายทอดความรู้ ครูบาคำเตื่องจะใช้การพูดคุยกับประชาชนที่เข้ามารับการถ่ายทอดให้ทราบถึงประโยชน์ของเกษตรธรรมชาติ ซึ่งเป็นการนำธรรมชาติมาช่วยในการทำเกษตร เช่น การเลี้ยงปลาในนาข้าว ปลาจะให้ปุ๋ยกับดินข้าว ปลาจะช่วยกำจัดแมลง ปู และหอย ซึ่งเป็นวิธีการทางธรรมชาติแต่เดิม แต่การปลูกข้าวสมัยใหม่ใช้ยาฆ่าแมลง ปลาก็อยู่ไม่ได้ ชาวนาไม่มีปลากินอย่างอุดมสมบูรณ์เหมือนแต่ก่อน อาหารจากธรรมชาติลดลง การทำเกษตรธรรมชาติทำให้การทำเกษตรเป็นไปอย่างง่ายดาย ไม่ยุ่งยาก ไม่ต้องออกแรงให้เหน็ดเหนื่อย ประหยัด ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เหมือนกับที่ประชาชนกำลังทำกันอยู่ แล้วให้ประชาชนได้เห็นของจริงโดยพาไปดูการทำเกษตรธรรมชาติของเครือข่ายที่ประสบความสำเร็จในหลายที่ เช่น ที่บ้านครูพี่เลี้ยงซึ่งเป็นประชาชนที่ได้มารับการถ่ายทอดแล้วประสบผลสำเร็จ เมื่อเขาเชื่อว่าการทำเกษตรธรรมชาติเป็นวิธี

ที่ดีกว่าวิธีการทำเกษตรแบบสมัยใหม่แล้วเขาก็จะมาหาเราอีกเพื่อขอเทคนิควิธีที่จะทำเกษตรแบบธรรมชาติ

ครูบาคำเตื่องมีความต้องการให้ความรู้แก่ผู้มารับการถ่ายทอดสามารถปฏิบัติได้จริงโดยมีกิจกรรม “การเวียนนา” ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของการถ่ายทอดความรู้ของท่าน โดยผู้ที่รับการถ่ายทอดทุกคนจะต้องได้รับการเชื่อมโยงจากกลุ่มที่เข้ารับการอบรมรุ่นเดียวกัน ครูบาคำเตื่องและเพื่อน ที่ได้รับการถ่ายทอดรุ่นเดียวกันจะนัดผู้ที่ได้รับการเชื่อมโยง เพื่อไปดูว่าทำการเกษตรได้ตามที่สัญญาไว้หรือไม่ และเวียนไปจนครบทุกคนที่เข้ารับการถ่ายทอด การเวียนนาจะช่วยให้เจ้าของนาหรือแปลงเกษตรได้รับข้อเสนอแนะจากกลุ่ม บางครั้งก็ช่วยกันขุดบ่อปลา สระน้ำ รวมทั้งการให้ความช่วยเหลืออื่นๆที่เจ้าของนาไม่สามารถทำได้หรือทำเสร็จในระยะเวลาอันสั้น

ท่านเชื่อมั่นว่าเกษตรธรรมชาติจะช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดได้เพราะให้ผลตอบแทนสูงกว่าการฝากธนาคารมากมายนัก ถ้าคิดเป็นดอกเบี๋ยก็เกินร้อยเปอร์เซ็นต์ เพราะกล้าไม้ราคาเพียง 1-2 บาท แต่ 3-4 ปีก็ให้ลูกให้ผลแล้ว ถ้าเป็นธนาคารไหน ที่ถือว่ามีดอกเบี้ยสูงมากถึง 100 % 4 ปีก็จะได้ดอกเบี้ยจากต้นทุน 2 บาท เท่ากับ 8 บาท แต่ต้นไม้มักกลับให้ผลผลิตที่ขายได้เกินกว่านั้นมากมายนัก อาจถึงเป็นพันบาท ท่านเชื่อว่าการทำเกษตรธรรมชาติเป็นการทำเกษตรที่จะช่วยให้ประชาชนอยู่รอดได้และยังประโยชน์แก่คนรุ่นหลังอีกนับไม่ถ้วน โดยปลูกไม้ยืนต้นไว้แต่ในปัจจุบัน ในอนาคตข้างหน้าไม้ยืนต้นจะใหญ่โต มีคุณค่ามาก หากปลูกไว้ 1,000 ต้น ก็จะมีคุณค่ามากไม่สามารถใช้ได้หมดแล้ว

การถ่ายทอดของท่านมีผลมาจากการท่านมีความรู้และประสบการณ์มาก ท่านอ่านหนังสือมาก ในห้องนอนของท่านจะมีหนังสือมากมายหลายเล่ม บางเล่มก็วางอยู่หัวนอน คือยังอ่านไม่จบ ท่านศึกษาหาความรู้จากเอกสาร สิ่งพิมพ์ ทั้งหนังสือดีๆที่วางขาย หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และ ความรู้ที่ได้จากการสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนะและความรู้ซึ่งกันและกัน รวมทั้งประสบการณ์ในอดีตที่เคยผ่านความล้มเหลวในการปลูกพืชเชิงเดี่ยวมาหลายครั้งหลายครา ความรู้ต่างๆล้วนเป็นวัตถุดิบเพื่อใช้ในการถ่ายทอดซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานตัวหนึ่ง

การที่ครูบาคำเตื่องได้ประสบกับปัญหากับการลงทุนที่สูงค่าไถหว่าน ค่าปุ๋ย ค่ายาแมลง ซึ่งผลสุดท้ายผลผลิตที่ได้ก็ไม่คุ้มกับการลงทุนทำให้ต้องเป็นหนี้สินเพิ่มพูนขึ้นทุกปีในอดีตทำให้ท่านเข้าใจดีว่าเกษตรกรคนอื่นๆ กำลังประสบปัญหาเช่นเดียวกันนี้ ท่านจึงต้องการช่วยเหลือชาวเกษตรกรด้วยกัน ให้หันมาทำการเกษตรที่มุ่งทำเพื่อเลี้ยงชีวิต ให้พออยู่พอกินก่อน แล้วค่อยขายในส่วนที่เหลือ

การร่วมมือระหว่างครุบาลำเคื่องกับหน่วยงานของรัฐเช่นโรงพยาบาลอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น ทำให้ท่านได้ถ่ายทอดความรู้สู่แพทย์ปีสุดท้ายก่อนจะเป็นบุคลากรของรัฐที่ต้องปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพของประชาชน

การปฏิบัติหน้าที่ในฐานะของครุภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม ทำให้ท่านเป็นที่รู้จักของคนทั่วทุกภูมิภาค โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรและเกษตรกรทั่วไปที่ต้องการความรู้ไปพัฒนาอาชีพ ท่านจึงมีภาระที่จะต้องถ่ายทอดความรู้มากยิ่งขึ้น แต่บไม่มีเวลาให้สำหรับการดูแลสุขภาพของตนเอง แม้กระทั่งการผ่าตัดไส้เลื่อนของท่าน เมื่อ เดือนมกราคม 2547 ท่านต้องปลืงตัวไปรับการรักษาโดยไม่ให้ผู้เข้ารับการอบรมทราบข่าว เกรงว่าการให้ความรู้ที่กำลังดำเนินอยู่ในชั้นดูงานจากเครือข่ายปราชญ์ และการดูงานในพื้นที่จะชะงักงันเพราะต้องไปเยี่ยมเยียนครุบาลำเคื่องที่โรงพยาบาล

2. ลักษณะผู้รับการถ่ายทอด

ผู้รับการถ่ายทอด จากครุบาลำเคื่อง มีมากมายหลายระดับ ทั้งนักเรียน นักศึกษา ประชาชนทั่วไป บุคลากรในหน่วยงานของรัฐ แม้กระทั่งมหาวิทยาลัยที่ผลิตแพทย์ ดังเช่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น จะมีกิจกรรมนำนักศึกษาแพทย์ปีสุดท้ายมาศึกษาการทำเกษตรธรรมชาติเพื่อตระหนักถึงสุขภาพของประชาชนจะดีได้ต้องเริ่มต้นด้วยสิ่งแวดล้อมที่ดี และการทำเกษตรธรรมชาติสามารถทำได้อย่างไร และเห็นความสำคัญของการสร้างเสริมสุขภาพมากกว่าการซ่อมแซมสุขภาพ ซึ่งตรงกับแนวทางการดำเนินงานของกระทรวงสาธารณสุขคือให้ความสำคัญกับการป้องกันมากกว่าการแก้ไข

กรณีตัวอย่าง ผู้รับการถ่ายทอดความรู้จากครุบาลำเคื่อง ภาษี

21 นายเกียรติศักดิ์ พูนสกุล อายุ 33 ปี อยู่บ้านเลขที่ 38/2 หมู่ 9 บ้านเสม็ดใหญ่ ต.สตั๊กไค อ.เมือง จ.สุรินทร์ วุฒิกการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 (กศน.) เชื้อชาติไทย สัญชาติไทย ประกอบอาชีพเกษตรกร ไร่พื้นที่ 9 ไร่

องค์ความรู้ที่ได้รับจาก ครุบาลำเคื่อง ภาษี ได้แก่การทำเกษตรแบบผสมผสาน โดยใช้แนวทางของเกษตรธรรมชาติ ซึ่งปัจจุบันตนได้ทำนา ทำสวนมะพร้าว ส้ม เลี้ยงไก่ และเลี้ยงวัว

วิธีการถ่ายทอดของนายเกียรติศักดิ์ เล่าให้ฟังว่าในการรับการถ่ายทอดนั้นจะมีการตั้งประเด็นคำถามจากครูบาคำเตื่อง เช่น ผู้รับการถ่ายทอดมีความคาดหวังว่าต้องการความรู้อะไรกลับไป ให้บอกปัญหาของตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ หลังจากนั้นผู้รับการถ่ายทอด ต้องไปเรียนรู้จากพ่อปราชญ์แต่ละฐาน ของครูบาคำเตื่อง ภาณี (ฐานน้ำท่วม) ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ (ฐานแห้งแล้ง) และครูผาย สร้อยสระกลาง (ฐานแห้งแล้งมาก) เป็นต้น

ทัศนคติและผลที่ได้รับจากการถ่ายทอด นายเกียรติศักดิ์ มีความเชื่อมั่นและเห็นคุณค่าว่าตนได้ตัดสินใจถูกต้องแล้วที่จะทำเกษตรแบบผสมผสานโดยใช้แนวทางของเกษตรธรรมชาติมาจัดการ มีความมุ่งมั่นที่จะกลับไปทำเกษตรด้วยความมั่นใจจากการเห็นความสำเร็จของสถานที่ดูงาน ความสมเหตุสมผลของความรู้ที่ได้รับถ่ายทอด และเชื่อมั่นว่าตนจะประสบผลสำเร็จอย่างแน่นอน

2.2 นางนภิศ ประภูติง อายุ 41 ปี อยู่บ้านเลขที่ 24 หมู่ 8 ต.หัวฝ้าย กิ่งอำเภอแคนดง จ.บุรีรัมย์ มีวุฒิดการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 เชื้อชาติไทย สัญชาติไทย ประกอบอาชีพเกษตรกร ไร่พื้นที่ 30 ไร่

องค์ความรู้ที่ได้รับจาก ครูบาคำเตื่อง ภาณี ได้แก่ การทำเกษตรธรรมชาติ โดยตนได้ปลูกยางนา ไม้แดง ไม้ยุง มะค่า ส้มโอ ตะมุด ชมพู่ มะม่วง ขนุน กล้วย ผักกาด แดงกวา ข้าวโพด มะเขือเทศ พริกและ พืชผักสวนครัวต่างๆ มีไม้ดอกสำหรับกันแมลงคือดาวเรือง นอกจากนี้ยังเป็นครูฝึกของครูบาคำเตื่อง ภาณี อีกด้วย

วิธีการถ่ายทอด นางนภิศได้รับการถ่ายทอดจากครูบาคำเตื่อง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 เข้ามาเป็นนักเรียนในโรงเรียนชุมชนอีสาน ครูบาคำเตื่องได้พาไปเรียนรู้ทั้งจากแปลงของท่านเองและจากที่อื่น มาแลกเปลี่ยนความรู้ 3-8 ครั้ง ต่อเดือน ในหลากหลายประเด็น เช่น การวิจัยเกษตรต้นแบบ สำหรับเนื้อหาทางการเกษตรที่ได้รับถ่ายทอดได้แก่ แหล่งที่มาของพันธุ์พืช การปลูก การรักษา การขยายพันธุ์พืช (การชำ การต่อกิ่ง การติดตา) การทำปุ๋ยหมัก

ทัศนคติและผลที่ได้รับจากการถ่ายทอด ได้รับประโยชน์มากจากการรับการถ่ายทอดจากครูบาคำเตื่อง แต่เดิมนั้นตนเองใช้ชีวิตเป็นสาวโรงงาน อยู่ในห้องแคบๆ ต่อมาเปลี่ยนมาทำเกษตรเชิงเดี่ยว ก็ไปไม่รอดขาดทุน เมื่อได้มาทำเกษตรธรรมชาติทำให้ชีวิตของตนดีขึ้นมาก ไม่คิดที่จะไปทำอาชีพอื่นอีกแล้ว เห็นคุณค่าการทำเกษตรธรรมชาติอย่างชัดเจน

2.3 นายสมาน คลังไธสง อายุ 50 ปี ที่อยู่ 99 หมู่ 3 ต.สระบัว กิ่งอำเภอ แคนดง จ.บุรีรัมย์ มีวุฒิการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 เชื้อชาติไทย สัญชาติไทย ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ใช้พื้นที่ในการทำเกษตรรวม 35 ไร่

องค์ความรู้ที่ได้รับจาก ครัวบาค่าเคื่อง ภาษี คือ การทำเกษตรธรรมชาติ ซึ่งปัจจุบัน ตนได้ทำเกษตรผสมผสาน ได้แก่ การทำนา ปลูกมะม่วง มะละกอ พืชผักสวนครัว เลี้ยง ควาย เป็ด และไก่

วิธีรับการถ่ายทอด นายสมาน เล่าให้ฟังว่า เพิ่งมารับการถ่ายทอดเป็นครั้งแรก รวม 5 วัน ในการรับการถ่ายทอดเช่นเดียวกันกับนายเกียรติศักดิ์ คือ มีการตั้งประเด็นว่า หวังอะไร มีการระดมทุกข์ และรับการถ่ายทอดความรู้จากพ่อปราชญ์แต่ละฐาน

ทัศนคติและผลที่ได้รับจากการถ่ายทอด มีความภูมิใจที่ได้รับรับการถ่ายทอด สามารถนำความรู้กลับไปใช้ได้ ได้รู้มาเห็น และจะต้องกลับมาได้รับความรู้อีกแน่นอน มีความต้องการกลับไปปลูกไม้ผล และมีขั้นต้นเพิ่มเติม เพิ่มพืชผักสวนครัว ควายที่เลี้ยงอยู่ก็ทำเงินได้พอสมควร ลูกควายเพาะได้เองพออายุสัก 3 ปีก็ขายได้ประมาณ 12,000-13,000 บาท ตั้งใจว่าจะเน้นเรื่องพืชเป็นหลักมากกว่า

3. กระบวนการถ่ายทอดความรู้

การถ่ายทอดความรู้ของครัวบาค่าเคื่อง ภาษี ท่านได้เล่าว่า มีการถ่ายทอดอย่างเป็นกิจจะลักษณะตั้งแต่ปี 2530 เป็นต้นมา ปัจจุบันมีการถ่ายทอดโดยใช้ทีมงานที่มีความต้องการเผยแพร่แนวทางการทำเกษตรธรรมชาติ ประมาณ 20 คน โดยคัดเลือกผู้ที่สามารถทำเกษตรธรรมชาติได้ประสบผลสำเร็จ สามารถให้ผู้เข้ารับการถ่ายทอดเข้าเยี่ยมชมได้ ซึ่งผู้ช่วยในการถ่ายทอดนั้นจะต้องมาผ่านการมาเรียนหรือรับความรู้จากครัวบาค่าเคื่องอย่างสม่ำเสมอ อย่างน้อยเดือนละ 4 วัน เป็นเวลา 3 ปี สำหรับขั้นตอนในการถ่ายทอด ครัวบาค่าเคื่องได้สรุปไว้ว่า

การให้ความรู้กับชาวบ้านต้องคำนึงถึงการเตรียมคนก่อน ให้เขาพร้อมที่จะรับการถ่ายทอด ครัวบาค่าเคื่องอธิบายว่าถ้าไม่เปลี่ยนวิธีคิดแล้ว พูดไปพูดมาก็จะออกเรื่องเงินทำเดียว คือคิดแต่จะทำเกษตรเพื่อขาย สร้างรายได้ให้กับตนเอง ไม่คิดที่จะทำเกษตรเพื่อเลี้ยงชีวิตที่เหลือจากกินแล้วค่อยขาย ลดต้นทุนและค่าใช้จ่ายทุกประเภท พยายามใช้ธรรมชาติมาช่วยในการเพราะปลูกเพราะไม่ต้องลงทุนลงแรงแต่ประการใด และปลูกฝังให้ประชาชนเห็นความสำคัญของเกษตรธรรมชาติ

และเกษตรผสมผสาน และให้รู้จักการใช้จ่ายอย่างประหยัด เช่นกลุ่ม วปอ.ภาคประชาชน มีคำขวัญว่า “รู้จักกิน รู้จักใช้ รู้จักประหยัด คือคุณสมบัตินี้ของ วปอ.”

เมื่อผู้รับการถ่ายทอดเข้าใจแนวคิดแล้ว ครูจะเล่าเรื่องอดีตที่ได้ประสบมาและบรรยายวิธีการที่ครูบาคำเคื่องได้ใช้ในการแก้ปัญหาจนประสบความสำเร็จซึ่งเป็นการเน้นย้ำให้เห็นความถูกต้องของวิธีคิดในเรื่องทำเกษตรให้พอกินพออยู่ เหลือจากกินค่อยขาย แล้วครูบาคำเคื่องก็จะบรรยายวิธีการทำเกษตรธรรมชาติ ที่ไม่ต้องไปลงทุน ลงแรงอะไรมาก ให้ธรรมชาติมาเป็นผู้ช่วยในการทำเกษตร เช่น การทำนาโดยไม่ไถพรวนดิน การไม่ใช้ปุ๋ยเคมีในการทำเกษตร โดยใช้ปุ๋ยหมัก หรือปุ๋ยหมักชีวภาพแทน ไม่ใช้ยาฆ่าแมลงโดยให้มีแมลงควบคุมกันเอง มีตัวห้ำตัวเบียนให้สมดุล หรือใช้สารหมักธรรมชาติมาผสมน้ำฉีดพ่นไล่แมลง การไม่กำจัดวัชพืชโดยปลูกพืชให้ควบคุมการเจริญเติบโตของวัชพืช การใช้วัสดุปิดบังให้วัชพืชตายกลายเป็นปุ๋ย ไม่ใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช ให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงความสำคัญของความหลากหลายของพืชพันธุ์ที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความหลากหลายของดิน ดินที่มีชีวิตเป็นอย่างไร การปรับปรุงฟื้นฟูดิน การจัดการเรื่องดิน และเรื่องน้ำ สายลม แสงแดด ฤดูกาล และความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง รวมทั้งแนวทางการใช้ชีวิตที่จะอยู่กับธรรมชาติอย่างมีความสุข

ขั้นต่อไปคือให้ชาวบ้าน ช่วยกันบอกว่ามีปัญหาอะไรบ้างที่ได้ประสบซึ่งเรียกกิจกรรมนี้ว่า “ระดมทุกข์” แล้วเขียนลงในกระดาษปรูฟแผ่นใหญ่ที่ติดไว้บนกระดาน แล้วให้ระดมความคิดว่าจะแก้ไขได้ด้วยวิธีใด เกษตรธรรมชาติจะช่วยแก้ไขได้หรือไม่ ทำให้ชาวบ้านได้เห็นความสำคัญและสนใจในเกษตรธรรมชาติมากยิ่งขึ้น

เมื่อเสร็จขั้นตอนการระดมทุกข์แล้วก็ให้ชาวบ้านได้ไปดูของจริง โดยได้เห็นจากเครือข่ายที่ประสบผลสำเร็จในการทำเกษตรธรรมชาติและเกษตรผสมผสานจากปราชญ์ที่อยู่ในละแวกใกล้เคียง หรือไม่ไกลเกินไปนักเช่น ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์(อ.สตึก จ.บุรีรัมย์) พ่อมหาอยู่ สุนทรชัย (อ.เมือง จ.สุรินทร์) พ่อผาย สร้อยสระกลาง(อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์) หรือแม่กระทิงบ้านพี่เลี้ยง (มีอยู่ทั้งในจังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดสุรินทร์) ส่วนการพักอาศัยผู้เข้ารับการถ่ายทอดจะกระจายไปพักตามสถานที่ดูงาน บ้านพ่อปราชญ์บ้าง บ้านพี่เลี้ยงบ้าง โดยแบ่งเป็นฐานหรือเป็นกลุ่มๆ ที่ให้ความรู้ แลกต่างกันออกไป ผู้รับการถ่ายทอดจะแยกกันไปดู แล้วมาสรุปสิ่งที่ตนได้พบเห็น สิ่งที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในวันของตน

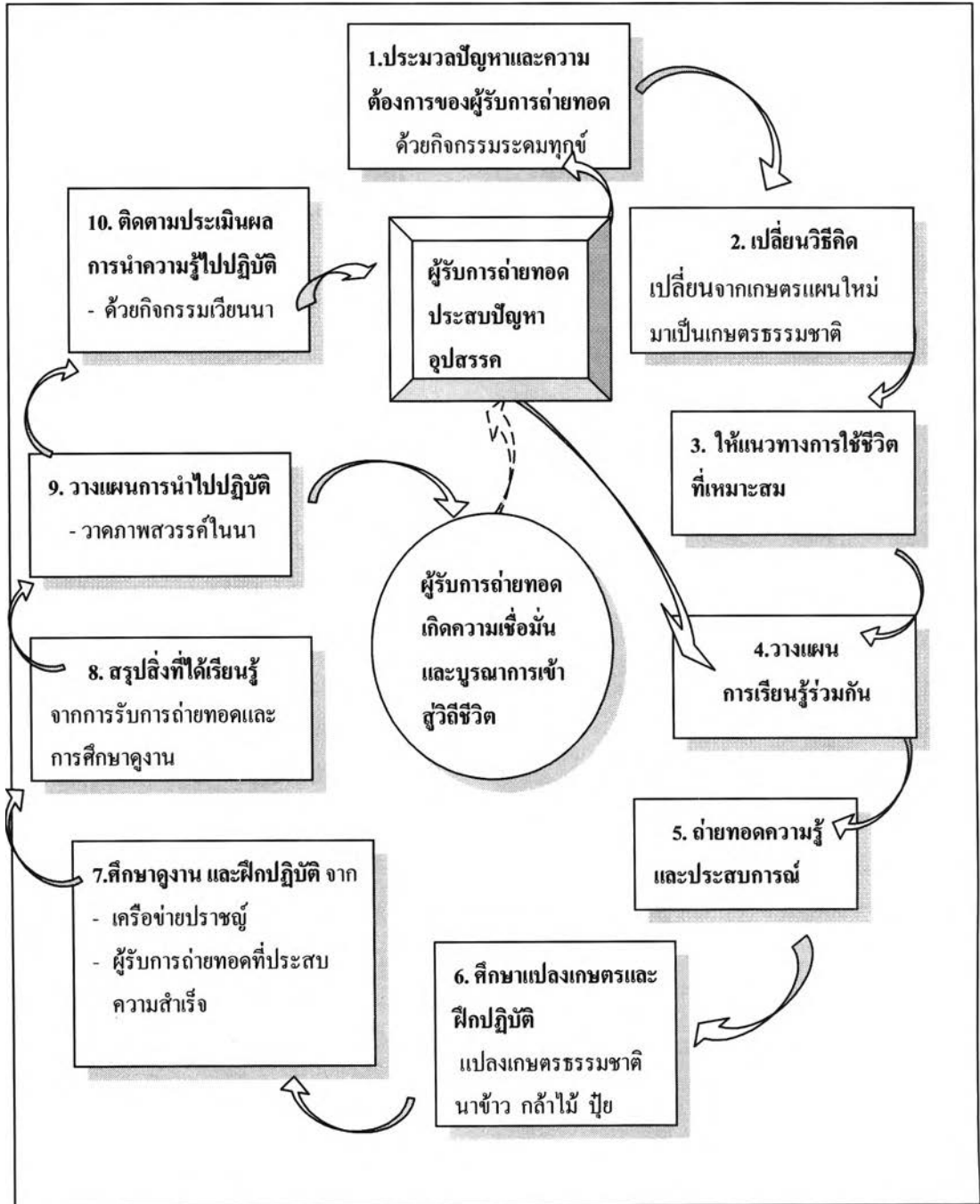
หลังจากดูงานเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ให้ผู้เข้ารับการถ่ายทอดกลับมาที่บ้านครูบาคำเคื่อง มาวาดภาพพื้นนาที่ต้องการจะให้เป็น (สวรรค์ใบนานา) และให้สัจจะหรือคำมั่นสัญญาว่าจะทำจริง

กิจกรรมนี้ผู้เข้ารับการถ่ายทอดจะได้รับแรงบันดาลใจจากการไปดูงาน มีความต้องการจะพัฒนาพื้นที่ไร่นาของตน แบ่งพื้นที่เป็นส่วนๆ เช่น ทำนา ขุดบ่อเลี้ยงปลา ปลูกพืชผักสวนครัว ปลูกต้นไม้ ปลูกไม้ยืนต้นประเภทต่างๆเช่น ตะเคียน มะม่วง เลียงเปิด ไก่ วัว ควาย เป็นต้น แล้วจบลงด้วยการบายศรีสู่ขวัญ มีการผูกข้อมือ อวยพรสิ่งดีๆให้แก่กัน ขอขอบคุณที่ให้ความรู้แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน เกิดความซาบซึ้งใจ และรักใคร่ปรองดอง

ครูบาคำเตื่อง และ ครูพี่เลี้ยง ได้บอกให้ผู้เข้ารับการอบรมทราบว่าเราจะมีกรเวียนนา คือเยี่ยมเยือนสมาชิกผู้รับการถ่ายทอดเป็นรายบุคคล โดยมีการประสานล่วงหน้าเพื่อดูว่าใครได้ดำเนินการตามที่วาดภาพสวรรค์ในนาไว้หรือไม่ ในการไปทุกคนในรุ่นจะช่วยกัน ให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงพื้นที่ให้เหมาะสม ซึ่งมักจะมีของคิดไม้คิดมือไปฝาก เช่น เป็ด ไก่ ก้ามไม้ที่เหลือใช้ ผู้รับการเยี่ยมเยือนบางรายยังไม่มีบ่อปลาตามที่ตั้งใจไว้ เพื่อนๆผู้มาเยือนก็จะร่วมแรงร่วมใจช่วยกันขุดบ่อทำพื้นที่นาให้เป็นสวรรค์ตามความต้องการของเพื่อนร่วมรุ่น

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของ ครูบาคำเตื่อง ภาณี แสดงดังแผนภาพที่ 10

แผนภาพที่15 กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของ ครูบาคำเตื่อง ภาษี

4. กรณีศึกษา ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ : การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม จังหวัดบุรีรัมย์

1. องค์ประกอบของการถ่ายทอดการเรียนรู้

1.1 ภูมิหลังและลักษณะส่วนบุคคล

1.1.1 ภูมิหลัง ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ เป็นบุตรของนายเทียมและนางสมบุรณ์ ปรัชญพฤทธิ เกิดเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2491 ที่จังหวัดบุรีรัมย์ มีพี่น้องร่วมบิดามารดา รวม 6 คน ภรรยาชื่อนางฉวี มีบุตร 4 คน เป็นชาย 2 คน หญิง 2 คน อยู่บ้านเลขที่ 34 บ้านปากช่อง ด.สนามชัย อ.สตึก จ.บุรีรัมย์ รหัสไปรษณีย์ 31150 มีพื้นที่ทำการเกษตร 700 ไร่ เป็นพื้นที่แห้งแล้ง ไม่มีบ่อน้ำหรือลำธารเพื่อใช้ในการทำเกษตร ต้องขุดบ่อน้ำบาดาลนำมาใช้น้ำใช้ บ่อแรกลึกถึง 80 เมตร บ่อที่ 2 ลึก 100 เมตร

ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่ โรงเรียนสตึก อ.สตึก จ.บุรีรัมย์ เกียรติคุณที่ได้รับ คนดีศรีสังคม จากมูลนิธิหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2535 ได้รับปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากสถาบันราชภัฏบุรีรัมย์ ในปี พ.ศ. 2541 และได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็น ครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 1 ด้านเกษตรกรรม (การปรับใช้ เทคโนโลยีที่เหมาะสม) จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติในปี พ.ศ. 2544

1.1.2 บุคลิกลักษณะ ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ เป็นคนอารมณ์ดี สุภาพ เรียบร้อย ไม่ถือเนื้อถือตัว ให้ความเป็นกันเองกับบุคคลทั่วไป ท่านประสบกับปัญหาสุขภาพ นับตั้งแต่คลอดก่อนกำหนด ในช่วงเด็กเคยพลัดตกน้ำจนต้องตัดปอดออกในบางเที่ยวตอนช่วงอายุ 14 ปี ในปี พ.ศ.2523 ท่านประสบอุบัติเหตุรถพลิกคว่ำ กระดูกปลายก้นกบหัก ซี่โครงขวาเคลื่อน ปอดแฟบต้องเจาะปอดเป่าปอดใหม่ แต่ในปัจจุบันสุขภาพแข็งแรงขึ้น สามารถนำพาคณะดูงานไปชมพื้นที่สวนป่ายูคาลิปตัสได้อย่างแล้ววคล่อง สุขภาพของครูบาสุทธินันท์ มิได้เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ของท่าน ท่านรักการอ่านและศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอจนได้รับฉายาว่า “ปราชญ์ชาวบ้านที่ไม่ยอมหยุดเรียน” ท่านได้รับหนังสือต่างๆทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ที่ท่านร่วมทำงานเป็นเครือข่าย เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร กรมวิชาการการเกษตร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม เป็นต้น นอกจากนี้ท่านยังศึกษาหาความรู้ใหม่ๆที่ทันสมัย ทันเหตุการณ์ จาก หนังสือพิมพ์ วารสาร และหนังสือที่เกี่ยวกับเอกสารวิชาการทางการเกษตรที่สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้ได้ ท่านจึงมีความรู้รอบด้านสามารถวิเคราะห์สถานการณ์บ้านเมืองได้อย่างน่าสนใจ ในเรื่องของเทคโนโลยีสมัยใหม่นั้นท่านมีความสุขและติดตามอย่างต่อเนื่องเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการทำเกษตร และ การถ่ายทอด

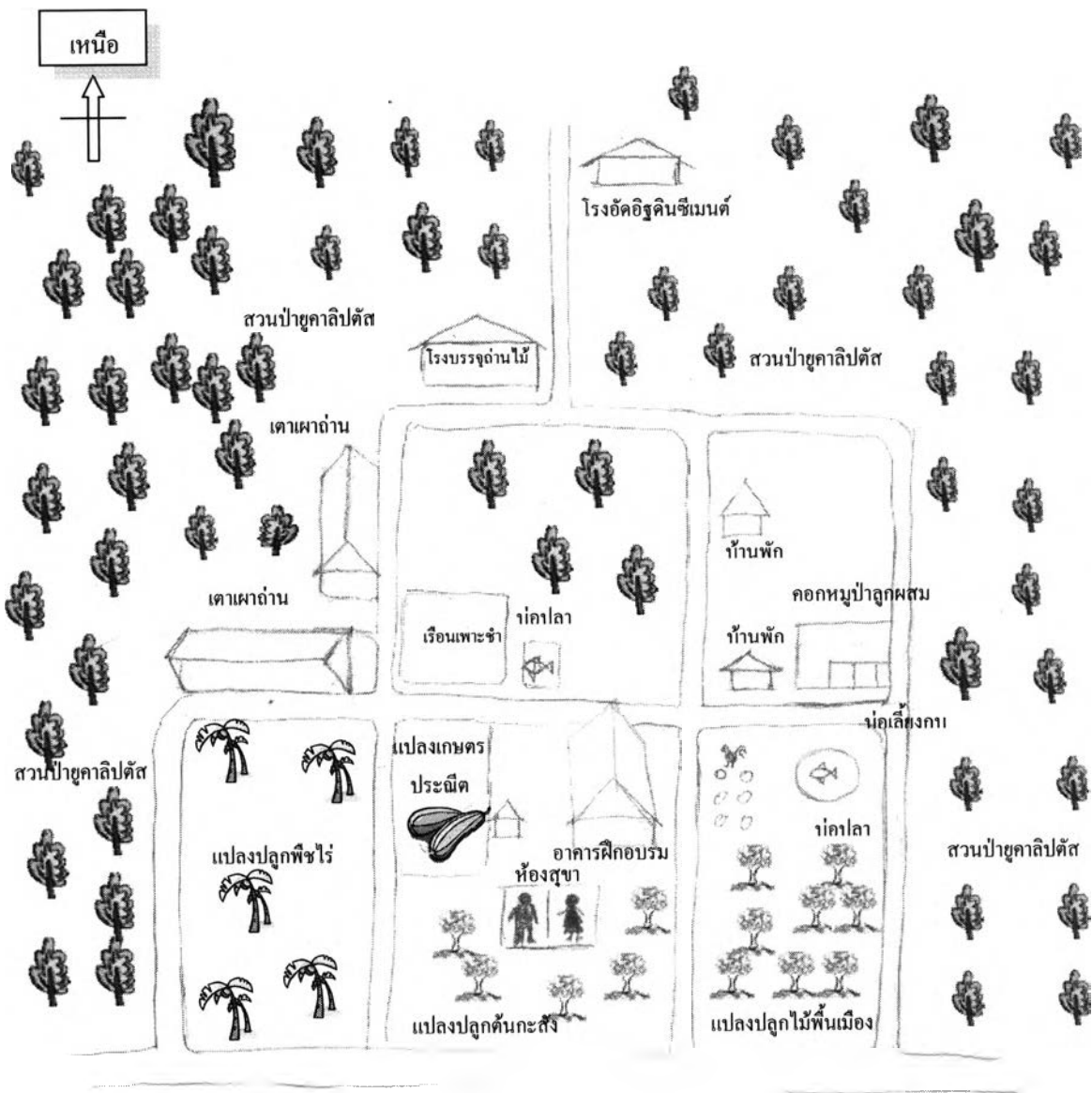
ความรู้ เช่น การนำเสนอ ท่านมักใช้โปรแกรมเพาเวอร์พอยต์ โดยท่านเป็นผู้จัดกระทำเอง ตั้งแต่การถ่ายรูปลำโพงกล้องดิจิทัลแล้วนำมาแทรกภาพ ในโปรแกรม ท่านอาศัยเสียงของตนเองประกอบการบรรยาย มีเนื้อหาที่ทันยุค ทันเหตุการณ์ตามเรื่องที่ท่านนำเสนอ สามารถวิเคราะห์ประเด็นได้อย่างแยบคาย ท่านได้รับการสนับสนุนคอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊ค โปรเจคเตอร์ และ จอฉายภาพ จำนวน 1 ชุด โดยองค์กรภาคเอกชนที่เห็นความสำคัญในการเผยแพร่ความรู้ให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนซึ่งทราบดีว่าท่านทุ่มเทให้กับงานมากเพียงใด ตามปกติท่านจะนอนประมาณเที่ยงคืน และ ตื่นตี 3 เป็นประจำเพื่อลุกขึ้นมาทำงานทุกวัน ใช้เวลาว่างช่วงกลางวัน จึงหลับพักผ่อนชั่วครู่เพื่อเป็นการชดเชยที่ได้นอนน้อย

1.1.3 การจัดแปลงเกษตร ของครอบครัวนี้ที่ รัชฎพฤษ์

ครอบครัวนี้ รัชฎพฤษ์ จัดแปลงเกษตร ในลักษณะของเกษตรผสมผสาน มีการเลี้ยงสัตว์เช่น หมูป่าพันธุ์ผสม กบ จิ้งหรีด ปลา ไข่ มีการปลูกพืชหลากหลายชนิดทั้งพืชพื้นเมือง เช่นต้นกระสัง แปลงเกษตรประณีต 1 ไร่ สำหรับสาธิตให้เกษตรกรที่มีพื้นที่ทำการเกษตรไม่มาก มีพื้นที่ส่วนใหญ่ที่แห้งแล้งปลูกยูคาลิปตัส มีเตาเผาถ่าน ที่ใช้กิ่งไม้จากการตัดแต่งกิ่งไม้ มีโรงอัดอิฐดินซีเมนต์ อาคารฝึกอบรม ห้องสุขา สำหรับรองรับผู้เข้ารับการถ่ายทอดความรู้ แสดงตามแผนผังนี้

แผนภาพที่ 16 การจัดแปลงเกษตรของครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์

พื้นที่ 700 ไร่

1.2 ลักษณะองค์ความรู้ที่ถ่ายทอด

1.2.1 แหล่งที่เรียนรู้ และพัฒนาการขององค์ความรู้

ครูบาสุทธินันท์ ได้อธิบายว่า ประสบการณ์จากการทำเกษตรมานานหลายปีทำให้ทราบว่าหากเกษตรกรทำการเกษตรเชิงเดี่ยวก็เหมือนถูกหลอกให้ทำ เพราะทำแล้วก็เหนื่อยเปล่า ไม่ได้กำไร คนที่ได้กำไรก็คือพวกพ่อค้าและบริษัท ท่านกล่าวว่า ปลูกพืชล้มลุกก็ล้มๆ ลุกๆ ปลูกพืชเชิงเดี่ยวก็แห้งเหี่ยวหิวโศ ชาวบ้านต้องทำเกษตรที่ทำให้ตนเอง มีพอกิน พอใช้เสียก่อน การทำเกษตรแบบผสมผสานทำให้มีพืชหลากหลายชนิดปลูกไว้กิน ไว้ใช้อย่างเพียงพอไม่ต้องซื้อเขากิน บางคนก็อ้างว่าเนื้อที่น้อยไม่พอทำกิน ครูบาสุทธินันท์ ที่จริงแล้วเนื้อที่เพียง 1 ไร่ก็ทำกินได้ กินไม่ทันเสียด้วยซ้ำไป ขนาดบ้านครูบาสุทธินันท์มีกลุ่มคนเข้ามาศึกษาดูงานแทบไม่เว้นแต่ละวัน เกษตรประณีต 1 ไร่ ยังสามารถทำอาหารเลี้ยงคนได้อย่างพอเพียง บางคนว่างานน้อยเพราะทำแค่ 1 ไร่ เคยทำหลายสิบไร่หรือเป็นร้อยไร่ ครูบาสุทธินันท์กลับตอบว่า ไม่ใช่ ถ้าทำจริงๆ แล้วไม่มีโอกาสได้นั่งหรือการทำการเกษตรประณีต 1 ไร่ มีการปลูกพืชหลากหลายชนิด ความสูงหลายระดับ เช่น ปลูกถั่วฝักยาว ปลูกน้ำเต้า ตำลึง อยู่สูง ปลูกติ้ว หรือทำค้างเพื่อบังแดดให้แก่พืชที่ไม่ต้องการแดดจัด เช่น กระชายดำ หรือ พืชกลุ่มสมุนไพรต่างๆ ผักหวานป่า เป็นต้น ส่วนพืชที่ต้องการแดดมากๆ ก็ปลูกนอกร่มคือปลูกกลางแจ้งได้แก่ ผักกาด ผักกวางตุ้ง กะหล่ำปลี พริก ต้นหอม วานหางจรเข้ ทำไร่ให้ชาวบ้านเห็นว่า เพียงเนื้อที่ 1 ไร่ก็สามารถเลี้ยงชีวิตได้ ครูบาสุทธินันท์กล่าวว่า หากชาวบ้านทำไร่สำเร็จ อีกกี่ไร่เขาก็ทำได้

1.2.2 ความเชื่อมโยงขององค์ความรู้กับสภาพชีวิต

จากการปลูกป่ายุคปฏิวัติ พร้อมกับพืชอื่นสามารถเติบโตร่วมกันได้เป็นผลสำเร็จในพื้นที่ 700 ไร่ ในการตัดแต่งกิ่งไม้กิ่ง รวมทั้งต้นไม้ที่ต้องตัดจากการที่ขึ้นระเกะระกะมีจำนวนมาก ครูบาสุทธินันท์ จึงได้คิดทดลองทำการเผาถ่านโดยออกแบบเตาเผาถ่านในลักษณะถาวร มีขนาดใหญ่สูง จำนวนทั้งสิ้น 9 เตาเผา ส่งถ่านไปขายที่ห้างสรรพสินค้าประเทศญี่ปุ่น ส่วนที่ไม่ใช่ขนาดที่กำหนดก็ใส่กระสอบขายในประเทศ ทำให้เกิดผลผลิตสร้างรายได้ให้กับครอบครัว นอกจากนี้ผลพลอยได้จากการเผาถ่านได้แก่น้ำควันถ่าน บางคนก็เรียกน้ำส้ม มีกลิ่นควันไฟติดทนนาน ผู้วิจัยได้ทดลองใช้น้ำมือจุ่มมาดมพบว่า มีกลิ่นควันไฟรุนแรงและติดทนตั้งแต่เช้าจนถึงเย็น กลิ่นก็ยังคงอยู่ น้ำควันถ่านมีสีเหมือนน้ำชาเข้ม มีประโยชน์อย่างมากต่อการเกษตร สามารถขบไล่และป้องกันแมลงมารบกวนผักโดยใช้อัตราส่วน น้ำควันถ่าน 2 ช้อนโต๊ะต่อ น้ำ 1 ปีบ ครูบาสุทธินันท์ยังได้เล่าให้ฟังเพิ่มเติมอีกว่า ผักบางชนิดไม่จำเป็นต้องฉีดยาเลยเพราะแมลงไม่ถาวรอยู่แล้ว เช่น ผักกูดข่าย ต้นข่าย หน่อไม้ฝรั่ง ผักขึ้นต้นพื้นเมืองเช่น มะรุม มะกอก เพกา กระจับปี่ ตำลึง

ชะพลู หน่อไม้ น้ำ ส่วนพืชที่ควรปลูกในอีสานเพราะไม่พอต่อความต้องการก็ได้แก่ พริก มะนาว มะเขือเทศ และมะละกอ ผักที่เก็บไว้ได้นานได้แก่ ฟักทอง ผักที่กินได้ทั้งยอดและผลได้แก่ น้ำเต้า บวบ ส่วนกลุ่มผักชรสได้แก่ ยี่หระ สะระแหน่ แมงลัก เป็นต้น

ครูบาสุทธินันท์ และ เครือข่ายอีสานใต้ ได้ค้นหาความรู้ที่ต้องการให้กับชาวอีสาน ว่าอยู่ที่ไหน ผลปรากฏว่าอยู่ที่ดิน โดยสรุปว่าดินดีคือความอยู่รอดของสังคมเกษตร ดินดี ทำมาหากินดี ชีวิตก็ดี ดินเสื่อม ชีวิตก็เสื่อม จึงได้สร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่องดิน การจัดการความรู้เรื่องดิน โดยกำหนดเป็น 5 ขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 1 พบปะ ไปถามหาความรู้แบบตัวต่อตัว

ขั้นตอนที่ 2 ตั้งวงเสวนา หรือเวทีชาวบ้าน เอาความรู้ที่ตนมีมาเล่าสู่กัน

ขั้นตอนที่ 3 คัดทิ้ง คัดเก็บ ความรู้ที่นำไปใช้ได้

ขั้นตอนที่ 4 นำความรู้ไปทดลองปฏิบัติ เพื่อดูว่าชุดความรู้ไหน นำไปใช้ได้จริง ทำดินผสมสูตรต่างๆ

ขั้นตอนที่ 5 เชื่อมโยงความรู้จากภายนอก จากนักวิชาการช่วยผ่านทางต้นน้ำให้กับชาวบ้าน พาชาวบ้านได้เห็นของจริง

จากการศึกษาเรื่องดินทำให้ทราบว่าทำอะไรดินถึงจะดี ผลจากการทำให้ดีสำเร็จ จึงเป็นความรู้กับการทำเกษตรของชาวบ้าน และส่งผลถึงการเรียนรู้การทำเกษตรประณีต ไร่ และ การทำเกษตรแบบนี้จะไม่ใช้ยามาแมลงโดยใช้น้ำควันถ่านมาผสมน้ำรดพืชผักแทน ส่วนเรื่องปุ๋ย จะใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพบำรุงดินไม้ให้แข็งแรงและช่วยให้แมลงไม่มารบกวน ส่วนที่สวนของครูบาสุทธินันท์ยังมีการเลี้ยงคางคกเพื่อไปช่วยกินแมลงในแปลงผัก เลี้ยงปลวกไว้ให้ปลาและกบกิน ดินจอมปลวกก็ถือว่าเป็นดินที่ดีมากสำหรับการปลูกพืชจึงได้นำดินปลวกมาผสมกับดินที่ใช้ในการปลูกพืชได้ผลเป็นอย่างดี

ครูบาสุทธินันท์ มีความมุ่งหวังให้เกษตรกรได้คิดว่า ทำเกษตรอย่างไรไม่ทำลาย ดันทุน คือไม่ทำลายดินไม้ ไม่ทำลายความอุดมสมบูรณ์ของดินและระบบนิเวศ เช่น การทำเกษตรที่มีการจุดไฟเผาฟางแล้วจุลินทรีย์จะอยู่ได้อย่างไร สำหรับการปลูกป่ายุคาลิปตัส ที่ชาวบ้านกลัวว่า จะเป็นการทำลายดิน ครูบาสุทธินันท์ ได้อธิบายให้ฟังว่า หากเราปลูกต้นยูคาลิปตัสแล้วตัดเพื่อเอา ไม้เมื่ออายุได้ 5-6 ปี แล้วก็ปลูกใหม่ ก็แน่นอนว่าแร่ธาตุที่ต้นไม้ดูดไปจากดินก็ไปด้วย แต่ถ้าเราไม่ตัดต้นไม้ปล่อยให้เขาอยู่อย่างนั้นเป็นลักษณะป่า ใบไม้ที่ร่วงหล่นลงมาก็จะคลุมหน้าดินไว้ช่วย ควบคุมไอน้ำที่ระเหยจากดิน นานไปใบไม้ก็สุมกลายเป็นปุ๋ย และทำให้ดินโปร่งขึ้นเหมาะกับการ

เพาะปลูก ส่วนแร่ธาตุก็ยังคงอยู่โดยหมุนเวียนอยู่ในพื้นที่ไม่มีการตัดต้นไม้ไปไหน เมื่อดินดีขึ้นสามารถปลูกพืชชนิดอื่นแซมได้อีกก็ทำให้ดินดียิ่งขึ้น

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้ ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ บอกว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังใช้ชีวิตการรับรู้ ไม่ใช่การเรียนรู้ ต้องหาอุบายให้เขามีความสามารถที่จะเรียนรู้ ด้วยการปรับวิถีคิดของเขาเพราะปัจจุบันนี้โจทย์ชีวิตเปลี่ยนไป โจทย์สังคม โจทย์ประเทศ โจทย์โลก ก็เปลี่ยนไปหมด ชุดความรู้เดิมไม่พอใช้ ต้องหาชุดความรู้ใหม่มาใช้ในการดำรงชีวิตแล้ว ในการพัฒนาชาวบ้านจึงต้องมีชุดความรู้ใหม่ให้ชาวบ้านเลือก ไม่ใช่มัดมือชก มีทางเลือก และมีกรณีตัวอย่าง และเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ได้ผลควรคำนึงถึงปัจจัยต่อไปนี้

1. มีบริบทหรือเรื่องราวที่สนใจร่วมกัน
2. มีใจเชื่อว่าทุกคนเป็นผู้รู้ได้ ใครทำก็เป็นผู้รู้
3. มีบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
4. ยืนยันการลงมือทำจริง ไม่ลองไม่รู้
5. มีนักเคลื่อนไหวจัดการความรู้
6. สร้างเครือข่าย ขยายแวดวงให้ความรู้เพิ่มขึ้น

ครูบาสุทธินันท์ได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า “แต่การถ่ายทอดไม่ใช่เรื่องง่ายบางครั้งก็ไม่ได้ผล เพราะปรากฏให้เห็นว่า การถ่ายทอดจะไม่ได้ผลสำหรับผู้ไม่สนใจจะรับการถ่ายทอด” ในการถ่ายทอดนั้นท่านได้เปิดเผยกลวิธีที่ช่วยในการถ่ายทอดว่า “ต้องใช้หลากหลายวิธีเพื่อให้เขาเกิดความสนใจ บางครั้งก็สอดแทรกภาพผู้เข้าร่วมประชุมเข้าไปเพื่อให้เขาสนใจ อยากติดตาม บางครั้งก็ต้องใช้ลูกเล่นในการนำเสนอ เพราะการนำเสนอแค่เพียงเนื้อหาทำให้ผู้ฟังเครียด บรรยากาศก็ไม่น่ารื่นรมย์ จะต้องถ่ายทอดให้ได้ทั้งเนื้อหาสาระและมีความน่าสนใจ” วิทยากรส่วนใหญ่ยังต้องเรียนรู้การใช้ลูกเล่นในการนำเสนอ “

การถ่ายทอดของครูบาสุทธินันท์ จากการสัมภาษณ์และสังเกตพบว่า การถ่ายทอดของท่านมีผลมาจาก ความเป็นผู้เรียนรู้ตลอดเวลา ท่านศึกษาหาความรู้จากเอกสาร สิ่งพิมพ์ ทั้งหนังสือพิมพ์ที่วางขาย หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เอกสารวิชาการเกี่ยวกับการเกษตรของหน่วยงานรัฐ และ ความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนระหว่างท่านกับผู้รับการถ่ายทอด ล้วนเป็นเนื้อหาที่ใช้ในการถ่ายทอด ส่วนเทคนิควิธีในการถ่ายทอดนั้นเกิดจากความสนใจในการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์มาช่วยในการถ่ายทอด เทคโนโลยีการถ่ายภาพ และโปรเจคเตอร์ในการนำเสนอภาพสู่หน้าจอ ซึ่งอุปกรณ์เหล่านี้ก็ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาคเอกชน คือ สถาบันคีนันแห่งเอเชีย (Kenan Institute ASIA) ในส่วนของหน่วยงานภาครัฐได้เข้ามาสนับสนุน

ในเรื่องวิชาการเป็นหลัก เช่น การพัฒนาสายพันธุ์ไม้ยูคาลิปตัส จากกรมป่าไม้ สายพันธุ์พืชและ เอกสารวิชาการจาก กรมส่งเสริมการเกษตร องค์การต่างประเทศที่ให้การสนับสนุน เช่น CSIRO Forestry and Forest Products Australia ได้ส่งบุคลากร นาย เจฟ เดวิด และ จอห์น คอเรน ผู้เชี่ยวชาญน้ำมันหอมระเหย ชาวออสเตรเลีย มาให้ความรู้การสกัดน้ำมันหอมระเหยยูคาลิปตัส นอกจากนี้ยังมีโครงการของโรงพยาบาลอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น ที่เป็นหน่วยงานให้การสนับสนุนและทำงานเป็นเครือข่ายให้ความรู้กับชาวบ้านกันมาตลอด รวมทั้งการเคลื่อนไหวกอง ชาวบ้านที่ทำให้เกิดกลุ่มเกษตรกรที่ต้องการเรียนรู้ก็ได้เชิญครูบาสุทธินันท์ไปให้ความรู้ในเรื่อง การเกษตร

2. ลักษณะผู้รับการถ่ายทอด

กรณีตัวอย่าง ผู้รับการถ่ายทอดความรู้จากครูบาสุทธินันท์

2.1 นางสาวปัทมา ประงค์พันธ์ อายุ 24 ปีที่อยู่ 35/4 หมู่ 3 ต.ตะปอน อ.ขลุง จ.จันทบุรี วุฒิมัธยมศึกษา ระดับปริญญาตรี สาขาภูมิศาสตร์ เชื้อชาติไทย สัญชาติไทย มีพื้นที่ทำการเกษตร 3 ไร่ อาชีพนักพัฒนาอิสระ ทำสวนเชิงเดี่ยว ปลูกมังคุด ได้รับการถ่ายทอดจากครูบาสุทธินันท์ ปรัชชูปุทธิ 2 ครั้ง

องค์ความรู้ที่ได้รับจาก ครูบาสุทธินันท์ ได้แก่การทำเกษตรผสมผสาน การ อนุรักษ์ธรรมชาติ การทำเกษตรประณีต ไร่ การไม่ใช้ยาฆ่าแมลงแต่นำวันถ่าน การเผาถ่าน และการเลี้ยงสัตว์

วิธีการถ่ายทอด ได้รับฟังคำบรรยายจากครูบาสุทธินันท์ ด้วยโปรแกรมเพาเวอร์ พอยต์แล้วไปดูแปลงในสวนของครูบาสุทธินันท์ โดยเน้นการดูในสิ่งที่ครูบาสุทธินันท์ ได้ทดลอง จนถึงจุดที่จะปรับใช้ได้ เพื่อต้องการนำไปปรับใช้ในพื้นที่ตน

ทัศนคติและผลที่ได้รับจากการถ่ายทอด นางสาวปัทมาเล่าว่า “ท่านทำด้วยใจจะ ต่างกับคนของภาครัฐที่เข้าไปตามหน้าที่ ไม่ได้ใจเท่าที่ควร ถ้าคนของรัฐทำด้วยใจก็จะเห็นผล” ใน เรื่องประโยชน์ที่ได้รับจากการมาศึกษาดูงานครั้งนี้ นางสาวปัทมาบอกว่า “ได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กับคนอื่นๆ เช่น เรื่องของการควบคุมแมลงโดยธรรมชาติ ด้วยการมีตัวห้ำ ตัวเบียนให้สมดุล การ ปลูกพืชหลายประเภท หลายระดับคือ มีทั้งไม้ยืนต้น ไม้ผล พืชสวนครัว และพืชผักหลากหลาย ชนิด จากการใช้ดูของจริง ทำให้ต้องการนำความรู้ที่ได้พบเห็นกลับไปใช้จริง และมั่นใจว่าจะทำ ได้จริง”

2.2 นายไพรัตน์ ชื่นศรี อายุ 44 ปี อาชีพรับราชการเป็นครู อยู่โรงเรียนบ้านเสม็ด ค. ชุมแสง อ.สตึก จ.บุรีรัมย์ และประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพเสริม บนพื้นที่ 28 ไร่

องค์ความรู้ที่ได้รับจาก ครัวบาทุชนันท์ ได้แก่ การทำเกษตรผสมผสาน ยึดหลัก เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริจำนวน 5 ไร่ มีสวนป่า 8 ไร่ เลี้ยงปลา เลี้ยงมดแดงเพื่อขาย ไข่มดแดงประมาณปีละ 1 ตัน เผาถ่าน ได้ถ่านและน้ำควันถ่านเพื่อขับไล่แมลง

วิธีรับการถ่ายทอด ครัวไพรัตน์ ได้เข้ามารับการถ่ายทอดจากครัวบาทุชนันท์ นาน แล้วนับตั้งแต่เป็นนักเรียน โรงเรียนชุมชนอีสานในรุ่นที่ 2 ได้มีโอกาสไปไหนมาไหนกับครัวบาทุชนันท์บ่อยๆ และทำงานร่วมกับท่าน ทำให้ได้รับความรู้จากท่านอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลาาน

ทัศนคติและผลที่ได้รับจากการถ่ายทอด ครัวไพรัตน์ มีความศรัทธาในแนวคิดและ การกระทำของครัวบาทุชนันท์ และได้นำความรู้จากการรับการถ่ายทอดจากท่านไปปฏิบัติ จน ประสบความสำเร็จ สามารถประกอบเป็นอาชีพเสริมได้ แต่ครัวไพรัตน์กลับพึงพอใจมากตรงที่ สามารถทำให้ แปลงเกษตรของครัวไพรัตน์ เป็นที่เรียนรู้อของชุมชน นักเรียน และผู้สนใจทั่วไปได้ มีความประทับใจครัวบาทุชนันท์ที่ให้กำลังใจ ให้โอกาสและให้ความรู้จนสามารถทำการเกษตรได้

2.3 นางสาวอัจฉรา พันสอัมพร อายุ 43 ปี อยู่บ้านเลขที่ 326 หมู่ที่ 10 ต.เกาะจันทร์ กิ่งอำเภอเกาะจันทร์ จ.ชลบุรี วุฒิกาศึกษาระดับปริญญาตรี บริหารธุรกิจ เชื้อชาติไทย สัญชาติ ไทย ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ใช้พื้นที่ 1,000 ไร่ ปลูกข้าวโพด เลี้ยงหมู และปลูกยางพารา

องค์ความรู้ที่ได้รับจาก ครัวบาทุชนันท์ ได้แก่ การทำเกษตรผสมผสาน ได้รับ ความรู้เกี่ยวกับ การเลี้ยงหมูป่าลูกผสม การเผาถ่าน การทำน้ำควันถ่านเพื่อขับไล่แมลงศัตรูพืช การ ปลูกพันธุ์ไม้โตเร็วอย่างเช่นต้นอากาศเขียว

วิธีรับการถ่ายทอด นางสาวอัจฉรา ได้เข้ามารับการถ่ายทอดจากครัวบาทุชนันท์ เป็นครั้งแรก โดยมาศึกษากับโครงการชุมชนเป็นสุข ภาคตะวันออก ได้รับฟังคำบรรยายจากครัวบาทุชนันท์ แล้วไปดูสวนป่ายูคาลิปตัส ดูการเลี้ยงหมูป่าลูกผสม การเผาถ่าน การทำน้ำควันถ่าน เพื่อขับไล่แมลงศัตรูพืช

ทัศนคติและผลที่ได้รับจากการถ่ายทอด มีความประทับใจในการถ่ายทอดความรู้ ของครัวบาทุชนันท์ ได้ความรู้มากมาย ได้เห็นการจัดการการเกษตรในพื้นที่จริง ทำให้เกิดแนวคิด หลายอย่างที่จะนำไปพัฒนาพื้นที่ของตน และสิ่งแรกที่จะกลับไปทำคือหาพันธุ์ไม้โตเร็วปลูกในไร่ ของเธอ

3. กระบวนการถ่ายทอดความรู้

การถ่ายทอดความรู้ของครูบาสุทธินันท์มีทั้งถ่ายทอดให้แก่ชาวบ้านใกล้เคียง ประชาชนทั่วทุกภูมิภาค หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรเอกชน เนื้อหาที่ถ่ายทอดส่วนใหญ่ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับวนเกษตร การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการและการใช้ เทคโนโลยีชีวภาพที่เหมาะสม การผลิตและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เกษตรยั่งยืน การพัฒนาการศึกษาไทยบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรประณีตไร่ เป็นต้น

ครูบาสุทธินันท์มีวิธีการถ่ายทอดความรู้ จำแนกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. การถ่ายทอดความรู้ในพื้นที่ มักจะมีผู้มารับการถ่ายทอดความรู้จากท่านที่บ้านแทบทุกสัปดาห์ มีทั้งมาส่วนตัวและเป็นหมู่คณะ เช่น ประชาชนทั่วไป นิสิตนักศึกษาจากหลากหลายสถาบัน กลุ่มเกษตรกร บุคลากรภาครัฐและเอกชน ส่วนใหญ่จะมาเป็นหมู่คณะ ประมาณ 30-40 คน ครูบาสุทธินันท์จึงสร้างอาคารสำหรับผู้รับการถ่ายทอด รองรับได้ 100 คน อาคารที่พักนี้ปลูกสร้างด้วยไม้ยูคาลิปตัสจากสวนป่าของครูบาสุทธินันท์เอง การถ่ายทอดความรู้ให้กับคณะที่มาศึกษาคุณงามมักจะดำเนินการดังนี้

สอบถามวัตถุประสงค์การมาศึกษาก่อนว่าต้องการทราบเรื่องอะไรเป็นการล่วงหน้าตั้งแต่เริ่มมีการนัดหมาย เพื่อครูบาสุทธินันท์ จะได้ออกแบบการให้ความรู้ได้ตรงกับความต้องการ ครูบาสุทธินันท์จะจัดเตรียมเนื้อหา และจัดทำสื่อเพื่อการนำเสนอ เมื่อผู้รับการถ่ายทอดมาพบ ครูจะบรรยายเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการมารับการถ่ายทอดต้องการทราบ ในการบรรยายเป็นการบรรยายในห้องประชุมของผู้รับการถ่ายทอดได้ 100 คน ใช้เครื่องขยายเสียง มีไมโครโฟนสำหรับผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด ครูบาสุทธินันท์จะบรรยายเนื้อหาประกอบการนำเสนอด้วยโปรแกรมเพาเวอร์พอยต์ ที่สอดแทรกภาพและเสียงเป็นลักษณะมัลติมีเดีย และ วิดีทัศน์ ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ การเข้ารับการถ่ายทอดของคณะที่มาศึกษาคุณงามจากโครงการชุมชนเป็นสุข ภาคตะวันออก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.) จำนวน 35 คน สมาชิกของโครงการเป็นผู้มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดต่างๆของภาคตะวันออก มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาคูงานคือแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทางการพึ่งตนเองของปราชญ์สองท่าน (ครูบาคำเดือน ภาณี และ ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ) โดยคณะดังกล่าวได้มาคูงานที่บ้านครูบาสุทธินันท์ก่อนจะไปรับการถ่ายทอดความรู้ต่อที่บ้านครูบาคำเดือน ส่วนหนึ่งของเนื้อหาที่ได้นำเสนอ คือ ประสบการณ์และแนวคิดในการทำเกษตรของครูบาสุทธินันท์ ท่านได้ถ่ายทอดให้ทราบถึงปัญหาต่างๆที่ท่านและชาวบ้านได้ประสบจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว การหาแนวทางในการแก้ไขร่วมกับการหาสาเหตุของปัญหา ความพยายามที่จะให้เกษตรกรไม่ทำลายต้นทุน คือไม่ทำลายต้นไม้ ไม่

ทำลายความอุดมสมบูรณ์ของดินและระบบนิเวศ การปลูกยูคาลิปตัสในออสเตรเลียและในประเทศไทย และผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการปลูกป่ายูคาลิปตัส เมื่อท่านถ่ายทอดความรู้เสร็จสิ้นก็จะมีการซักถามเพื่อความเข้าใจจากกลุ่มเกษตรกร ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันอีกด้วย

หลังจากให้ความรู้ซึ่งเป็นการบรรยายในห้องประชุมเสร็จแล้ว ครูบาสุทธินันท์ได้พาคณะที่มารับการถ่ายทอดออกไปชมพื้นที่ สวนป่ายูคาลิปตัส การเลี้ยงปลา กบ จิ้งหรีดลายทอง หมูป่าลูกผสม เกษตรประณีตไร่ การเผาถ่าน การทำน้ำควันถ่าน ในระหว่างศึกษาดูงานในพื้นที่ คณะผู้รับการถ่ายทอดได้สอบถามข้อสงสัยกับครูบาสุทธินันท์ไปเป็นระยะๆ ครูบาสุทธินันท์ยังได้ประสานเครือข่ายที่เป็นชาวบ้านใกล้เคียงที่ได้รับการถ่ายทอด แล้วนำไปปฏิบัติ ปรับปรุงพื้นที่เกษตรของตนได้ประสบความสำเร็จ จำนวน 3 ราย ให้คณะศึกษาดูงานได้ดูแปลงเกษตรและสัมภาษณ์เกษตรกร หลังจากลงพื้นที่คณะดูงานก็กลับมารับประทานอาหารที่บ้าน ครูบาสุทธินันท์โดยมีคุณฉวีภรรยาครูบาสุทธินันท์ เป็นแม่ครัว มีลูกน้อยช่วยทำอีก 3 คน อาหารจำพวกผักได้นำมาจากแปลงเกษตรประณีตไร่ ถั่วเป็นผักปลอดสารพิษ สด สะอาด ข้าวที่ใช้เป็นข้าวกล้องหอมมะลิหุงเป็นข้าวสวยนุ่มน่านกิน ไม่แข็งเหมือนข้าวกล้องทั่วไป ภรรยาครูบาสุทธินันท์ มีฝีมือในการทำอาหารได้อย่างเอร็ดอร่อย สร้างความประทับใจแก่ผู้รับประทานอาหารเป็นอย่างมาก ครูบาสุทธินันท์ได้เดินมาถามกลุ่มผู้รับประทานอาหารว่า “เป็นอย่างไครับ อร่อยไหม ถ้าไม่อร่อยผมจะได้เปลี่ยนแม่ครัวครับ” แล้วท่านก็อมยิ้ม ผู้รับประทานอาหารก็หัวเราะ บางคนก็หันมากระซิบเบาๆ ว่า ครูเข้าใจเล่นนะ หลังจากรับประทานอาหารเสร็จ คณะดูงานก็กลับเข้าห้องประชุม ครูบาสุทธินันท์ได้สรุปและตอบปัญหาต่างๆที่ผู้เข้ารับการถ่ายทอดต้องการทราบ ก่อนเดินทางกลับ

2. การถ่ายทอดความรู้นอกพื้นที่ ครูบาสุทธินันท์มักจะได้รับเชิญเป็นวิทยากรบรรยายให้ความรู้กับกลุ่มเกษตรกร รวมทั้งการประชุม สัมมนา ทั้งที่จัดโดยหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานครูบาสุทธินันท์เอกชน อยู่เสมอ ครูบาสุทธินันท์จะถ่ายทอดโดยใช้การบรรยายประกอบการใช้โปรแกรมเพาเวอร์พอยต์ และ วิดีทัศน์ซึ่งจะทำให้ผู้เข้ารับฟังได้ทราบแนวคิด แนวปฏิบัติ และเห็นภาพการทำเกษตร ตามหัวข้อที่บรรยายได้ดียิ่งขึ้น

ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ การถ่ายทอดความรู้ของครูบาสุทธินันท์ จากการสัมมนานานาชาติเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและการศึกษา ในหัวข้อเรื่อง “The International Seminar on Indigenous Wisdom and Education” ที่โรงแรม ดุสิต ไอแลนด์ รีสอร์ท จ.เชียงราย จัดโดย สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา ระหว่างวันที่ 12 – 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547 ผู้วิจัยได้ขออนุญาตจากผู้แทนสำนักเลขาธิการสภาการศึกษาเข้าร่วมรับฟังการสัมมนาดังกล่าว ซึ่งได้รับความ

อนุเคราะห์เป็นอย่างดีรวมทั้งได้รับเอกสารประกอบการสัมมนาที่มีค่ายิ่ง จึงทำให้ผู้วิจัยได้ทราบกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของ ครูบาสุทธินันท์ ในเวทีการสัมมนา ซึ่งสรุปได้ดังนี้

ครูบาสุทธินันท์ได้รับทราบวัตถุประสงค์การนำเสนอ ท่านได้จัดเตรียมการนำเสนอโดยใช้โปรแกรม เพาเวอร์พอยท์ ประกอบเสียงทำนองเพลงบรรเลงของท้องถิ่นอีสาน ในช่วงเริ่มแรกและอัดเสียงของท่านเองบรรยายพร้อมกับการปรากฏตัวหนังสือและภาพบนจอ ครูบาสุทธินันท์ได้ใช้เวลาช่วงกลางคืนก่อนนอน ประมาณสามทุ่มถึงเที่ยงคืน และตีสามถึงหนึ่งโมงเช้าปรับปรุงเนื้อหาทุกวัน ในแต่ละวันท่านได้เข้าร่วมประชุม ได้เก็บเกี่ยวเนื้อหาและบันทึกภาพที่ประชุมเพื่อนำมาสอดแทรกในการนำเสนอของท่าน เช่นภาพ ดร.รุ่ง แก้วแดง เสวนากับชาวต่างชาติ การสาธิตของภูมิปัญญาไทยหน้าห้องสัมมนา บอร์ดจัดนิทรรศการ ผู้เข้าร่วมสัมมนา ขณะกำลังตั้งใจฟัง พนักงานของโรงแรมที่แด่ชุดไทยกำลังสี่ซอหน้าห้องประชุม เป็นต้น

ในส่วนของเนื้อหา ครูบาสุทธินันท์ ได้เรียงลำดับเนื้อหาโดยกล่าวถึงภูมิปัญญาไทยเริ่มจากในหลวงไว้ลำดับต้น ได้กล่าวถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แล้วกล่าวถึงภูมิปัญญาไทย บทบาทหน้าที่ของครูภูมิปัญญาไทย ก้าวต่อไปเพื่อสู่ภูมิปัญญาอาเซียน มีคำกลอนสอดแทรกเป็นระยะๆ และปิดท้ายด้วยคำกลอน มีเนื้อหาที่ให้ข้อคิดเป็นระยะๆ แล้วจบด้วยการให้ข้อคิดเนื่องในวันวาเลนไทน์ที่ตรงกับวันที่ครูบาสุทธินันท์นำเสนออยู่ในขณะนั้นพอดี

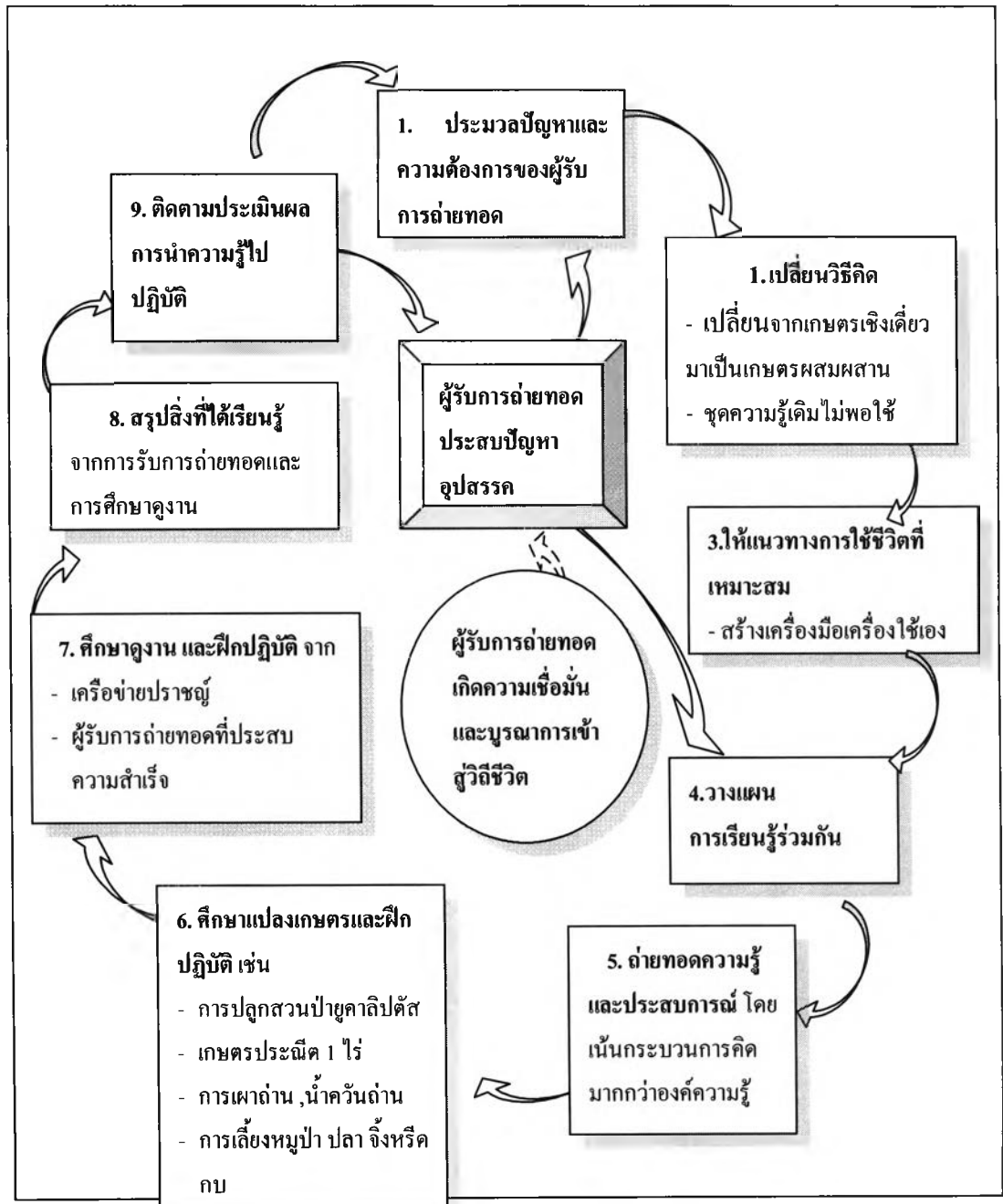
ผู้วิจัยได้สังเกตบรรยากาศในการถ่ายทอด โดยใช้หูฟัง(Head Phone)ในการแปลภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษเพียงข้างเดียว เพื่อจะได้รับทราบบรรยากาศทั้งในห้องประชุมและการแปล มีเสียงฮือตั้งแต่เฟรมแรกของการนำเสนอ เป็นเสียงจังหวะคนตรีอีสานที่แสดงออกถึงความ เป็นไทย แสดงออกถึงท้องถิ่นชนบทและการร่ว่งหล่นของตัวอักษรที่มีการขยับตามจังหวะดนตรีได้อย่างพอดีพอดี ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นรอยยิ้มของผู้เข้าประชุมและมีเสียงหัวเราะอยู่เป็นระยะ ถ้อยคำที่ใช้ในการบรรยายเป็นถ้อยคำสำนวนไทย ที่ใช้แต่เดิมยากต่อการแปลเพื่อให้ได้ อรรถรส ผู้วิจัยได้ยินเสียง “โอ๊ย” จากผู้แปลภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นเสียงผู้หญิง 2 ครั้ง ไม่สามารถแปลได้ทันและถูกต้องตามสำนวนไทย จนแปลต่อไปไม่ไหว ต้องให้ผู้แปลซึ่งเป็นเสียงผู้ชายแปลต่อ ผู้แปลได้แปลต่อด้วยความรวดเร็ว บ่งบอกถึงประสบการณ์มืออาชีพที่โชค โชน แต่ก็ สะดุดเมื่อเจอสำนวนไทยและแปลไม่ถูกต้องบ้างเพื่อสรุปให้รวดเร็ว เมื่อการนำเสนอสิ้นสุด ผู้วิจัย ได้ยินเสียงผ่านหูฟังจากผู้แปลว่า “สุดยอด” พร้อมกับเสียงปรบมือและรอยยิ้มที่แสดงความพึงพอใจกันถ้วนหน้าทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

3. การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ด้วยสื่อต่าง ๆ ครูบาสุทธินันท์มีทีมงานที่มีความรู้ความสามารถในการผลิตสื่อมัลติมีเดีย ท่านจะเตรียมสื่อไว้สำหรับเผยแพร่มีทั้งในรูปแบบของ

การบรรยายประกอบการใช้โปรแกรมเพาเวอร์พอยต์และวิดิทัศน์ ครูบาสุทธินันท์ได้ใช้สื่อเหล่านี้
เผยแพร่ไปยังผู้สนใจโดยเฉพาะยิ่งหลังจากเสร็จสิ้นการบรรยายในการประชุมแต่ละครั้งจะมีผู้มาขอ
สื่อจากท่านเสมอ บางครั้งก็ใช้กับผู้ที่มาพบปะกับครูบาสุทธินันท์แต่ท่านไม่อยู่ ทางทีมงานจะให้
เลือกชมสื่อที่มีอยู่ตามความต้องการ

แผนภาพที่ 17 กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของ ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์

5. กรณีศึกษา ครูเคียง คงแก้ว : (เกษตรยั่งยืน) จังหวัดพัทลุง

1. องค์ประกอบของการถ่ายทอดการเรียนรู้

1.1 ภูมิหลังและลักษณะส่วนบุคคล

1.1.1 ภูมิหลัง ครูเคียง คงแก้ว เป็นบุตรของ นายชื่น และ นางจำ คงแก้ว เกิดเมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2478 ที่จังหวัดพัทลุง มีพี่น้อง 3 คน มีภรรยาชื่อนางปุ่น คงแก้ว มีบุตรรวม 5 คน เป็น ชาย 3 คน และ หญิง 2 คน อยู่บ้านเลขที่ 129 หมู่ 2 ต.บ้านนา อ.เมือง จ.พัทลุง แต่เดิมมีพื้นที่ทำการเกษตรรวม 24 ไร่ ปัจจุบันได้ให้ห้องไปแล้ว 14 ไร่ เหลือพื้นที่ 10 ไร่

จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3 พ.ศ. 2539 ได้รับการยกย่องเป็นคนดีศรีสังคมในปี พ.ศ. 2539 และได้รับการยกย่องเป็นครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 1 ด้าน เกษตรกรรม (เกษตรยั่งยืน) จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2544

ครูเคียง คงแก้ว เป็นผู้ศึกษาและริเริ่มการทำงานเกษตรบนพื้นฐานของภูมิปัญญาดั้งเดิม ด้วยการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาปรับประยุกต์ในการทำเกษตร โดยไม่เบียดเบียนธรรมชาติที่ทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ พืชเจริญเติบโตงอกงาม แผลงอยู่อาศัยในระบบนิเวศที่ดี และได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยหมู่บ้านสวนคงแก้วให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในเรื่องการเกษตรสำหรับนักเรียน นักวิชาการ ประชาชนทั้งในชาวไทยและชาวต่างชาติ ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นแบบอย่างของการทำเกษตรที่อนุรักษ์ธรรมชาติ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม สืบวิถีชีวิตผู้ธรรมชาติพึ่งตนเองได้และตอบสนองต่อปัจจัยที่ชาวโลกต้องการ

ชีวิตในวัยเด็กสัมผัสพันธ์ใกล้ชิดกับพ่อแม่และญาติพี่น้อง รวมทั้งธรรมชาติบ้านสวนดังนั้นจึงเกิดการซึมซับและเกิดกระบวนการเรียนรู้ เทคนิควิธีและรูปแบบการทำสวนสมรมและสวนแบบธรรมชาติมาโดยตลอด พ่อแม่และชุมชนนั้นเป็นผู้ถ่ายทอดวิถีชีวิตและเทคนิควิธีในเรื่องเกษตรกรรมให้แก่ครูเคียงอย่างแท้จริง นอกจากจะได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติจากครอบครัวแล้ว ครูเคียงยังเป็นผู้สนใจใฝ่รู้ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ โดยได้สมัครเป็นสมาชิกหนังสือพิมพ์ “กสิกรรม” ของกรมกสิกรรม เนื้อหาในหนังสือจะบอกถึงเทคนิคการทำสวน เทคนิคการติดตาม การเทียบยอด การตอนและต่อกิ่ง รวมทั้งการเพิ่มผลผลิตให้แก่พืชพันธุ์ใหม่ ๆ หาก ใบหนังสือไม่ชัดเจนก็จะสอบถามจากสิกรรมอำเภอเพื่อให้เกิดความถูกต้อง ชัดเจน อันเป็นการเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์แก่ตนเองมากขึ้น

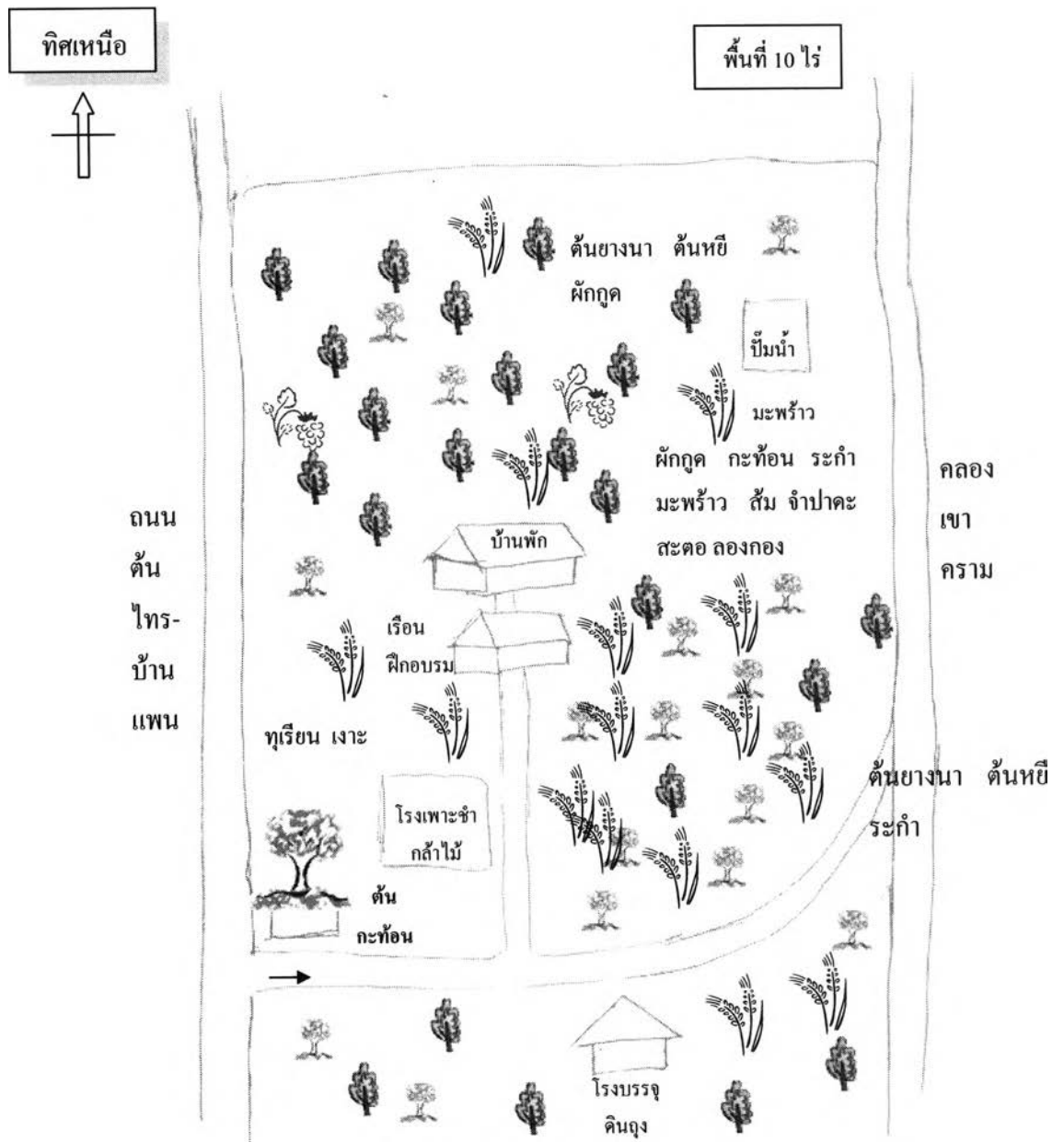
ต่อมาชีวิตต้องผกผันด้วยวิธีการเมือง ในกรณีถึงแก่อันโคงคังของจังหวัดพัทลุง ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2510 ครูเคียงและครอบครัวจึงย้ายจากจังหวัดพัทลุงไปยังนิคมพัฒนาภาคใต้ อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล ที่ซึ่งสภาพดินไม่เหมาะสมอย่างยิ่งแก่การทำสวน ต้องหันมาทำไร่แทน การทำไร่ที่นี้เองที่ครูเคียงพบว่า ถ้าจะมีรายได้จากการทำไร่ต้องพึ่งกลไกตลาด พึ่งสารเคมีในการเพาะปลูก ซึ่งสารเคมีเหล่านี้มีพิษร้ายแรงต่อสุขภาพต่อชีวิตของชาวไทย ดังนั้นเมื่อเหตุการณ์ในจังหวัดพัทลุงคลี่คลาย ครูเคียงจึงกลับไปประกอบอาชีพด้วยการทำสวนสมรมอีกครั้งหนึ่ง และเริ่มพัฒนาทรัพยากรพันธุ์ไม้พื้นบ้านและพันธุ์ไม้ผลในท้องถิ่นในสวนของตนเอง ด้วยการวางเป้าหมายของชีวิตในการทำงานครั้งนี้ว่า “ทุกก้าวของชีวิตมุ่งสู่มรรค ทุก ๆ การผลิตจึงควรมุ่งสู่เศรษฐกิจทรัพย์และเศรษฐกิจธรรม” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544)

1.1.2 บุคลิกลักษณะ ครูเคียง คงแก้ว ท่านเป็นคนใจดี มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ท่านได้นำหลักธรรมมาผูกโยงกับการเกษตร เช่นในเรื่องของสังคมวนเกษตร ท่านได้นำเรื่องของ การอนุรักษ์ธรรมชาติ ไม่ทำลายธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คืนกลับสู่ธรรมชาติ การพึ่งตนเองได้ สนองตอบต่อปัจจัยสี่ชาวโลกต้องการ และ หลักธรรมพรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ด้วยอหยาศัยอันดีของท่านทำให้ท่านเป็นที่รักเคารพของคนทั่วไป ท่านรักษาสุขภาพโดยออกเดินริมถนนหน้าบ้านของท่านทุกเช้า ในขณะที่เดินท่านจะคอยมองดูพลาสดิก หรือ เศษกระดาษ หากพบท่านจะใช้ไม้ตะพดของท่านเสียบไปทิ้ง ท่านบอกว่าต้องเป็นตัวอย่างสอนให้เด็กได้ดูแลรักษาความสะอาดด้วย เชื่อว่าหลายคนต้องเห็นการกระทำของท่านที่ต้องมาตามเก็บเศษขยะ ถึงแม้คนทั่วไปจะไม่ได้มาช่วยเก็บ แต่สำนึกของผู้พบเห็น คงต้องเกิดความตระหนักขึ้นในจิตใจต่อการทิ้งขยะแล้วให้คนแก่คอยตามเก็บให้

1.1.3 การจัดแปลงเกษตรของครูเคียง คงแก้ว

ครูเคียง คงแก้ว ได้จัดแปลงเกษตรในลักษณะของเกษตรยั่งยืน มีการปลูกพืชพันธุ์นานาชนิด สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตบริโภคและขายสร้างรายได้ตลอดปี มีทั้งไม้ยืนต้นเช่นกะท้อน ต้นหยี มะม่วง ยางนา ทุเรียน เงาะ สะตอ ลองกอง จำปาอะ และไม้ล้มลุกที่สามารถเก็บขายได้ทุกวัน เช่น ผักกูด เป็นต้น มีเรือนอบรมผู้มารับการถ่ายทอด แสดงผังแผนภาพ

แผนภาพที่ 18 การจัดแปลงเกษตรของ ครูเคียง คงแก้ว

1.2 ลักษณะองค์ความรู้ในท้องถิ่น

1.2.1 พัฒนาการขององค์ความรู้

ครูเคียง ดวงแก้ว ยังได้ติดต่อหาความรู้จากกสิกรรมอำเภอ และกสิกรรมจังหวัด และหาความรู้จากคนอื่น ๆ โดยไปสมัครเป็นลูกจ้าง ทำสวน เช่น สวนแห่งหนึ่งในจังหวัดตรัง และจังหวัดจันทบุรี อีกทั้งติดต่อประสานงานกับนักวิชาการทางด้านเกษตรเพื่อรับทราบความรู้ใหม่ ๆ เช่น เรื่องการเลี้ยงแพะในสวน จากการศึกษาค้นคว้าหาความรู้อยู่เสมอ ทำให้ ครูเคียง ดวงแก้ว รับทราบข้อมูลข่าวสารใหม่ ๆ เสมอและจะนำความรู้ คำแนะนำต่าง ๆ ที่ได้รับมาปฏิบัติ ทดลอง ฝึกฝน ดัดแปลง จนเกิดทักษะความชำนาญ และประสบการณ์ที่สั่งสอนเพิ่มพูนขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งเมื่อผนวกเข้ากับการใฝ่รู้ ชอบทดลอง ช่างสังเกต รู้จักวิเคราะห์และสังเคราะห์ผล ทำให้ความรู้ ประสบการณ์และทักษะการทำสวนของ ครูเคียง ดวงแก้ว ได้พัฒนาทดลองปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่น การหาทุเรียนพันธุ์ดี กระทบพันธุ์ดี และลองกองมาทดลองปลูก การหาความรู้ในการเลี้ยงแพะ การเพาะและขยายพันธุ์ ระบุกำหนด การเสริมรากต้นหยี เป็นวิธีการเอาพันธุ์กล้าหยีมาปลูกในที่เดียวกันหลายต้น แล้วเอาลำต้นมาทาบติดกันจนต้นกล้าหยีเจริญเติบโตติดเป็นต้นเดียวกัน รากของแต่ละต้นจะทำหน้าที่ดูดอาหารมาเลี้ยงลำต้นที่อยู่รวมกัน ทำให้ต้นหยีเจริญเติบโตได้เร็วกว่าปลูกต้นเดียวตามปกติ มีลำต้นที่แข็งแรงเพราะว่ามีหลายต้นมารวมกันนั่นเอง (ชม อินนุรักษ์, 2540)

ในสวนของครูเคียงจะเหมือนกับห้องปฏิบัติการ และห้องทดลองทางชีววิทยาขนาดใหญ่ เพราะเหตุที่มีต้นไม้หลากหลายพันธุ์คละเคล้ากันไป แมลงและสัตว์มีอยู่หลายพันธุ์ หลายชนิดอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน จากการทำงานของครูเคียงจนมาถึงในวันนี้ ผ่านการทดลองมาแล้วนับครั้งไม่ถ้วน สรุปประสบการณ์เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ได้ดังนี้(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544)

การทำงานช่วงแรก ระหว่าง พ.ศ. 2500-2510 เป็นการทำงาน “เกษตรธรรมชาติวนเกษตร ป่า สวนโบราณ พืชสัตว์พื้นบ้าน ดินดี น้ำดี ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี มีโรคแมลงรบกวนน้อย ไม่ใช้ยาเคมี มีกินมีใช้ ช่วยเหลือสังคม”

การทำงานช่วงที่สอง ระหว่าง พ.ศ. 2510-2520 คิดค้นเรื่อง “เกษตรแผนใหม่ ปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดเดียว ใช้ปุ๋ยเคมี ดินเสื่อม ขาดน้ำ โรคแมลงรบกวนใช้ยาเคมี ภัยธรรมชาติ

ลมพัด ฝนตกหนัก น้ำท่วม ขาดฝน พืชผลขาดคุณภาพราคาตกต่ำ มีหนี้พอกพูน สุขภาพจิตไม่ดี ร่างกายทรุดโทรม ครอบครัวล้มเหลว มองโลกแง่ร้าย”

การทำงานช่วงที่สาม ระหว่าง พ.ศ. 2520-2530 คิดค้นเรื่อง “เกษตรแผนใหม่ บวกกับเกษตรธรรมชาติ ปลุกพืชผสมผสาน ควบคุมการเลี้ยงสัตว์ ดินเริ่มดีขึ้น โรคแมลงลดลง ปุ๋ยเคมี-ยาเคมีใช้น้อยลง อนุรักษ์ธรรมชาติ ปราบโรคแมลงโดยชีววิธีไม่มีการขาดทุน หนี้สินไม่เพิ่ม เริ่มเห็นหนทาง”

การทำงานปัจจุบัน ตั้งแต่ พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา “สังคมวนเกษตร เกษตรธรรมชาติ ยืนยาว ยั่งยืน องค์ประกอบในการผลิตที่สนับสนุนการดำรงอยู่ของมนุษย์และสังคมมนุษย์ ระบบเพื่อความยั่งยืนและเกื้อกูลของสิ่งมีชีวิตกับธรรมชาติสนองต่อปัจจัยสี่ เป็นเกษตรเศรษฐกิจ โภคทรัพย์ ชีวิตผาสุก เป็นมรดกโลก”

การทำงานของครูเดียงนั้น ตระหนักไว้เสมอว่า “หากเราไม่ทำร้ายธรรมชาติ ธรรมชาติก็ไม่ทำร้ายเรา ในทางกลับกันธรรมชาติจะให้คุณประโยชน์แก่มนุษย์ เป็นสิ่งเลี้ยงดูมนุษย์ให้มีชีวิตที่สุขสบาย”

ครูเดียง คงแก้ว ได้สรุปบทเรียนและประสบการณ์ที่ได้รับจากการทำเกษตรแผนใหม่ไว้ว่า “...เกษตรแผนใหม่ ปลุกพืชเศรษฐกิจชนิดเดียว ใช้ปุ๋ยเคมี ดินเสื่อม ขาดน้ำ โรคแมลงรบกวน ใช้ยาเคมี ภัยธรรมชาติ ลมพัด ฝนตกหนัก น้ำท่วม ขาดฝน พืชผลขาดคุณภาพ ราคาตกต่ำ มีหนี้สินพอกพูน สุขภาพจิตไม่ดี ครอบครัวล้มเหลว มองโลกแง่ร้าย...” จึงได้กลับมาอยู่บ้าน และได้ฟื้นฟูสวนสมรมขึ้น

1.2.2 ความเชื่อมโยงขององค์ความรู้กับสภาพชีวิต

ครูเดียง คงแก้ว ชอบศึกษาค้นคว้าหาความรู้ตลอดเวลาทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น อ่านหนังสือ ทดลองทำงานเพาะปลูกพันธุ์พืชใหม่ ๆ โดยแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ในการทำเกษตรตลอดจนความรู้ในด้านอื่น ๆ สิ่งเหล่านี้ เป็นบ่อเกิดของวิธีคิดและหลักในการทำงานที่พึ่งพาตนเอง มีปรัชญาในการปฏิบัติตน สามารถอธิบายให้เห็นถึงความเชื่อมโยง และภูมิปัญญาทางความคิดที่ได้นำเอาสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมมาประเมินค่าเป็นทรัพย์ที่อยู่คู่กับโลก และสังคม ดังนี้

ความรู้ เป็นทรัพย์อย่างหนึ่ง หากใครยังมีมากก็ยิ่งจะเป็นมงคลกับชีวิต ความรู้มีอยู่สามารถแสวงหาได้ทุกหนทุกแห่ง และที่สำคัญคือ การแสวงหาจากธรรมชาติ

ความเพียร เป็นทรัพย์อย่างหนึ่ง ที่มีอยู่ในตัวของทุกคน หากใครมีมากก็ยิ่งจะเป็นหนทางไปสู่ความสำเร็จที่ได้วางเป้าหมายเอาไว้

อาหาร เป็นทรัพย์อย่างหนึ่ง หากใครมีมากก็ยังสามารถที่จะกุมอำนาจการต่อรอง และจะสามารถหลุดพ้นจากการควบคุมบังคับด้วยเงินตรา

ธรรมชาติ เป็นทรัพย์อย่างหนึ่ง หากแผ่นดินใดอุดมสมบูรณ์ไปด้วยธรรมชาติ ก็จะก่อให้เกิดความร่วมมือ สงบสุขของสรรพชีวิตในดินแดนนั้น ๆ ได้

ในการทำการเกษตรครุเคียง คงแก้ว ได้มีความตั้งมั่นอยู่ในความเชื่อของการพึ่งตนเอง เช่น การลงมือปฏิบัติการเกษตรด้วยตนเอง มีการช่วยเหลือเกื้อกูลคนอื่น เช่น การแนะนำ การทำการเกษตร แจกจ่ายพันธุ์กล้าไม้ให้แก่ผู้ที่สนใจ เข้าถึงธรรมชาติ เช่น การไม่ทำลายสภาพแวดล้อมป่าไม้ ความเชื่อในเรื่องธรรมชาติ เช่น ครุเคียง คงแก้ว เชื่อว่าธรรมชาติ คือ ธรรม หากผู้ใดเข้าถึงธรรมก็ย่อมเข้าถึงธรรมชาติ เพราะธรรมชาติที่แท้จริงนั้น เป็นสังขธรรมแห่งการดำรงอยู่ การเกื้อกูล และการสูญสลาย ความเชื่อในความดีงาม เชื่อในคำสอนของพระพุทธศาสนา เช่น ในเรื่อง พรหมวิหาร 4 ที่มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นต้น

ในเรื่องของความรู้ของการทำการเกษตร ครุเคียง คงแก้ว ได้ยึดหลักการพึ่งพาตนเอง มีหลักในการแสวงหาความรู้ และมีปรัชญาในการปฏิบัติตาม เพื่อให้ได้ความรู้จนสามารถอธิบายให้เห็นถึงความเชื่อมโยง และภูมิปัญญาในการพัฒนาทางการเกษตรรู้งี้ (ชม อินนุรักษ์, 2540)

ความรู้ในด้านการเกษตร เช่น การปรับปรุงพันธุ์พืชต่าง ๆ ด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การตัดตา การต่อกิ่ง การเสียบยอด การเพาะชำ การเลี้ยงสัตว์ การทำบกิ่ง เป็นต้น

ความรู้ในเรื่องการค้าขาย จากประสบการณ์ในวัยหนุ่มที่ได้ฝึกหัดค้าขายทำให้ ครุเคียง คงแก้ว มีการเรียนรู้ในเรื่องการค้าขายได้ในระดับหนึ่ง

ความรู้ในเรื่องธรรม การปฏิบัติที่ตั้งมั่นอยู่ในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ชีวิตที่ได้ผ่านการอบรมจากวัดในช่วงวัยเด็ก ครูเคียง คงแก้วสามารถนำเอามาปรับใช้กับชีวิตครอบครัว เช่น การรักษาศีลห้า ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขต่าง ๆ

ครูเคียง คงแก้ว ได้คงไว้ซึ่งสภาพธรรมชาติในสวนของท่านโดยปล่อยให้ระบบธรรมชาติจัดการดูแลธรรมชาติด้วยตัวเอง สิ่งต่างๆ เหล่านี้ เป็นกลยุทธ์หลักในการทำเกษตร การที่มีทั้งสัตว์และพืชอยู่ร่วมกันช่วยสร้างระบบนิเวศเกษตรกรรมที่สมดุล กล่าวคือ

- 1) ความหลากหลายของพืชช่วยให้เกิดความสมดุลทางสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
- 2) การไม่ใช้สารเคมีทางการเกษตร ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร
- 3) ตัดฟอสฟอรัสแมลงไว้เหนือถ้ำน้ำ เป็นการกำจัดแมลงที่ไม่ทำลายส่วนอื่น ๆ ในธรรมชาติ และยังสามารถใช้ศัตรูพืชไปเป็นอาหารสำหรับสัตว์เลี้ยงอีกด้วย
- 4) ไม่ทำลายนกในสวน อนุรักษ์ไว้เพื่อกินแมลง

กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ มีความสำคัญอย่างยิ่ง ทำให้สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรมีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งกำเนิด เพาะเลี้ยงและแพร่ขยายพันธุ์พืชและสัตว์ต่าง ๆ ให้ยั่งยืน

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้ ครูเคียง คงแก้ว มองเห็นว่า สังคมชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ มีประเพณีวัฒนธรรมร่วมกันและมีหลักคำสอนของศาสนาที่ชี้ให้เห็นถึงความรัก และความเมตตาที่มีต่อเพื่อนบ้าน ครูเคียงจึงต้องการถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตรให้แก่คนรุ่นหลังได้สืบต่อไป ครูเคียงเห็นว่า การเกษตรคือการใช้ศิลปะและวิทยาการปฏิบัติกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ครูเคียง คงแก้วชอบศึกษาค้นคว้าหาความรู้อยู่ตลอดเวลาทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น อ่านหนังสือ ทดลองทำงานเพาะปลูกพันธุ์พืชใหม่ ๆ โดยแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ในการทำเกษตรตลอดจนความรู้ในด้านอื่น ๆ สิ่งเหล่านี้ เป็นบ่อเกิดของวิถีคิดและหลักในการทำงานที่พึ่งพาตนเอง มีความต้องการช่วยเหลือเกื้อกูลคนอื่น ท่านจึงได้ให้การแนะนำการทำเกษตร มีการแจกจ่ายพันธุ์กล้าไม้ให้แก่ผู้ที่สนใจ และให้ความรู้แก่ผู้สนใจในหลากหลายวิธี

การเป็นผู้ถือศีลห้า มีหลักการดำเนินชีวิตที่ใช้หลักพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ครูเคียงได้บอกว่า เป็นสิ่งจำเป็นในการเป็นอยู่ของมนุษย์ การที่ครูเคียง

ได้ถ่ายทอดให้กับชาวบ้านได้ด้วยเหตุผลจากการที่ครูเคียงมีความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข มีความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี และ วางเฉยในกรณีที่เขาทำไม่ดีต่อเรา แต่สิ่งใดที่เขาทำดีก็ให้การสนับสนุน ธรรมะจึงเป็นปัจจัยในการถ่ายทอดความรู้ของครูเคียง คงแก้ว

2. ลักษณะผู้รับการถ่ายทอด

2.1 ภูมิหลัง นายจบ อ่อนแก้ว อายุ 53 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 148 หมู่ 2 ต.บ้านนา กิ่งอำเภอศรีนครินทร์ จบการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 4 เชื้อชาติไทย สัญชาติไทย ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม ใช้พื้นที่ทำการเกษตร 10 ไร่ มีตำแหน่งในชุมชนคือ ประธานกลุ่มเกษตรกร ไม้ผลของหมู่บ้านตำโน กรรมการเกษตรยั่งยืนของจังหวัดพัทลุง

องค์ความรู้ที่ได้รับจากครูเคียง คงแก้ว คือ วนเกษตร ได้แก่ การปลูก ลองกอง เงาะ จำปาตะ สะตอ หมาก ผักสวนครัว ตาหมัด เมียง ผักกูด และ เลี้ยงวัว นายจบ เก่าว่าปลูกพืชหลายระดับ ตั้งแต่ระดับสูง ฟิงดิน และได้ดิน ลักษณะในการเก็บผลผลิตใช้หลักคือ ก้ม ยืน ขึ้น สอย ชุด

วิธีการถ่ายทอด นายจบ ได้รับการถ่ายทอดจากครูเคียงมาตั้งแต่ปี 2522 โดยการไปมาหาสู่กันเป็นประจำ ได้รับความรู้และประสบการณ์จากการเล่าเรื่อง สารคดีให้ดูเป็นตัวอย่าง และได้เห็นวิธีการทำเกษตรอีกมากมายจากแปลงเกษตร ของครูเคียง

ทัศนคติและผลที่ได้รับจากการถ่ายทอด นายจบ ฟังพอใจกับการรับการถ่ายทอดความรู้จากครูเคียง ได้รับแนวคิดไปพัฒนาพื้นที่เกษตรของตน และ ฟังพอใจที่จะประกอบอาชีพการเกษตร อยู่กับธรรมชาติ สร้างความสุขใจและเลี้ยงชีวิตตนและครอบครัวได้

2.2 นายธีรพร แก้วสม อายุ 25 ปี อยู่บ้านเลขที่ 116 หมู่ 4 ต.บ้านนา กิ่งอำเภอศรีนครินทร์ จ.พัทลุง จบการศึกษาระดับปริญญาตรี(วทบ.)เคมี-ชีววิทยา เชื้อชาติไทย สัญชาติไทย ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม ใช้พื้นที่ทำการเกษตร 30 ไร่ และรับซื้อสินค้าเกษตร มีตำแหน่งในชุมชนคือกรรมการธนาคารหมู่บ้าน

องค์ความรู้ที่ได้รับจากครูเคียง คงแก้ว คือ การปลูกจำปาตะ ลองกอง มังคุด แดงกว่า ถั่วลิสง ข้าวโพด พืชสมุนไพร

วิธีการถ่ายทอด นายธีรพร อาศัยอยู่บ้านใกล้กันกับบ้านครูเคียง จึงได้เรียนรู้การทำเกษตรจากครูเคียงตั้งแต่ยังเด็กฯ ได้ประทับใจและเอาเป็นแบบอย่างในเรื่องเกษตรธรรมชาติ

การการดำเนินชีวิตตามวิถีพุทธ ครูเคียงมักจะแนะนำหนังสือที่ควรอ่าน และมักจะนำหนังสือมาให้อ่านอยู่เสมอ บางครั้งครูเคียงก็จะเล่าประสบการณ์ของครู และได้มีโอกาสศึกษาของจริงในพื้นที่ของครูเคียงอยู่เสมอ เมื่อเกิดข้อสงสัยก็มักจะไปตามครูเคียง

ทัศนคติและผลที่ได้รับจากการถ่ายทอด ประทับใจครูเคียงที่มีความรักชาวบ้านทั่วไปเสมือนลูกหลาน ถ่ายทอดความรู้ให้โดยไม่มีปิดบัง และส่งเสริมทั้งความรู้ทางวิชาการและการฝึกปฏิบัติ

2.3 นางจินดา นิมคำ อายุ 44 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 128 หมู่ 2 ต.บ้านนา กิ่งอำเภอศรีนครินทร์ จ.พัทลุง จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 เชื้อชาติไทย สัญชาติไทย ประกอบอาชีพเกษตรกรรวม ใช้พื้นที่ทำเกษตร 5 ไร่

องค์ความรู้ที่ได้รับจากครูเคียง คงแก้ว ได้แก่ การทาบกิ่ง การทำตุงดิน การชำไม้ การตัดแต่งกิ่งไม้ การปลูกลงดินไม้ และ การดูแลรักษาต้นไม้ เป็นต้น ซึ่งตนได้นำความรู้มาทำการเกษตรโดยการปลูกสวนยาง จำปาอะ มังคุด พุริเยน ลองกอง ผักกูด แตงกวา มะเขือ พริก ถั่ว มะนาว หนาก พืชสมุนไพร ตาหมัด ผ่าโหม และ พืชอื่นๆ

วิธีการถ่ายทอด ได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครูเคียงมานาน 6 ปี โดยมาทำงานที่สวนคงแก้วของครูเคียง การถ่ายทอดของครูเคียงส่วนใหญ่จะทำให้ดูและฝึกปฏิบัติจนทำได้ทุกขั้นตอน

ทัศนคติและผลที่ได้รับจากการถ่ายทอด นางจินดา เห็นคุณค่าของการถ่ายทอดความรู้ของครูเคียง ได้นำมาปฏิบัติในสวนของตนเอง และถ่ายทอดให้กับญาติพี่น้องอีกและคนอื่น ๆ ต่อหนึ่ง ตนเห็นว่า การถ่ายทอดของครูเคียงได้ผลดี ได้ประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว นอกจากจะขายผลไม้ และผลผลิตทางการเกษตรแล้ว ตนยังสามารถจัดทำกล้าไม้และดอกไม้ไว้ขายเป็นรายได้อีกทางหนึ่งด้วย

3. กระบวนการถ่ายทอดความรู้

ลักษณะการถ่ายทอดของครูเคียงให้แก่ผู้สนใจนั้นมีหลากหลาย สรุปได้ดังนี้

ครูเคียงได้รับการเชิญให้เป็นวิทยากร แก่บุคคลและหน่วยงานทั่วไป ทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งภายในพื้นที่ของครูเคียงเอง ซึ่งมีผู้มาศึกษาดูงาน ที่สวนเป็นประจำ และนอกพื้นที่

ทั้งในจังหวัดและนอกจังหวัดพัทลุง การถ่ายทอดในลักษณะนี้จึงเป็นลักษณะของการประชุม
อบรม สัมมนา ที่ถูกกำหนดตามหลักสูตรของผู้จัด

การถ่ายทอดผ่านการปฏิบัติให้แก่ชาวบ้านชุมชนเดียวกัน มีการจัดระบบ
มหาวิทยาลัยชาวบ้าน มีหลักสูตรอบรมให้ชาวบ้านในเครือข่ายต่าง ๆ อาทิ เครือข่ายเกลอย่าน
พัทลุง เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคใต้ รวมทั้งชาวบ้านต่างถิ่นที่เข้ามาศึกษาหา
ความรู้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544)

การให้ความรู้ของ ครูเคียง ท่านบอกว่าส่วนใหญ่จะให้ประชาชนผู้สนใจเข้าเยี่ยม
ชมสวนของท่านก่อน แล้วมาสอบถามจากท่านในสิ่งที่สงสัย หรือบางครั้งก็มาสนทนา
แลกเปลี่ยนความรู้จากท่าน เมื่อมีคณะมาศึกษาดูงานหรือมารับการถ่ายทอดความรู้จากท่าน ท่านก็
สามารถถ่ายทอดความรู้ได้เป็นอย่างดีและพาเดินชมสวนด้วยใบหน้าที่ยิ้มแย้ม มีความสุข ช่วง
กลางวันท่านมักจะพักอยู่ที่เรือนต้อนรับ ซึ่งเป็นอาคารเปิดโล่งให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก ใช้
สำหรับอบรมสัมมนาเป็นหมู่คณะ

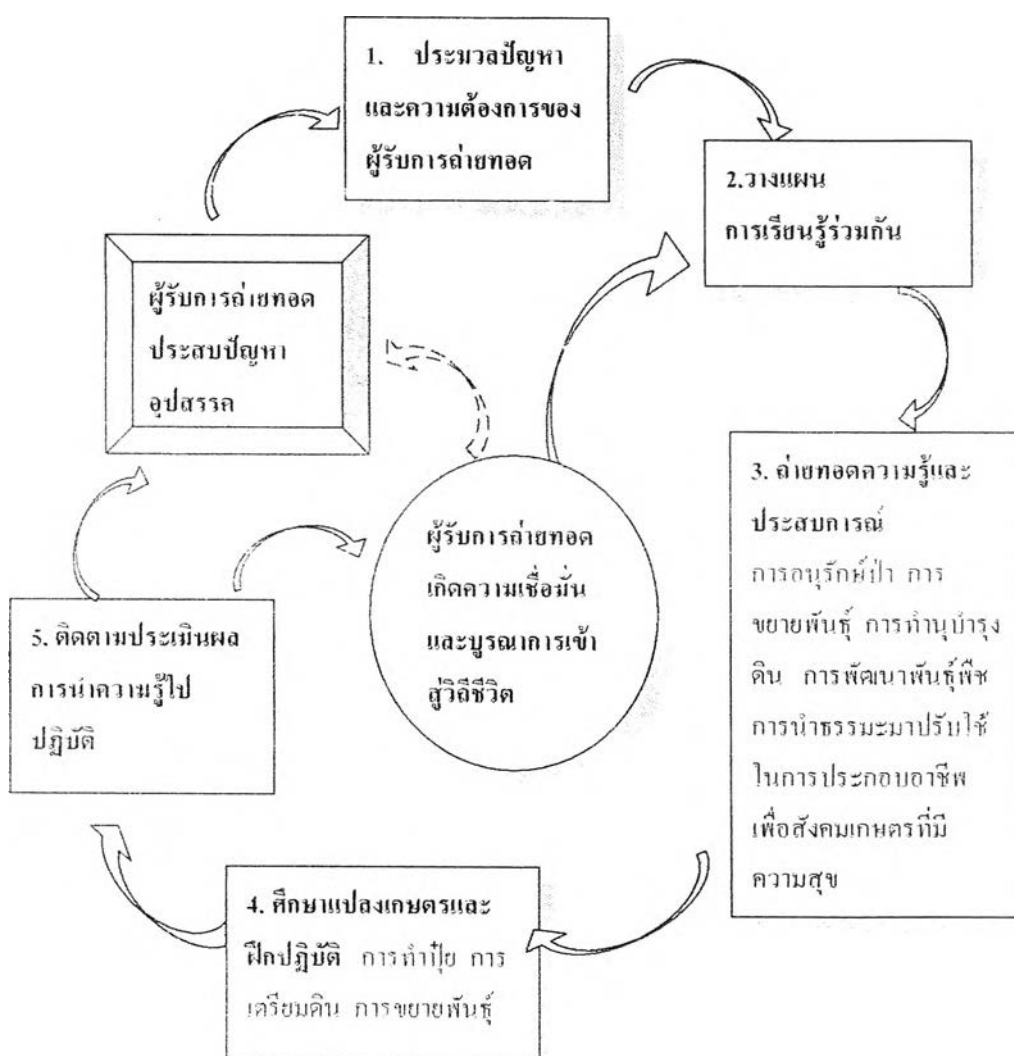
ครูเคียง มีผู้ช่วยในการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งได้แก่ ภรรยาที่มีประสบการณ์ในการ
ทำเกษตรร่วมกับครูมานาน และ คนงานอีก 2-3 คน ซึ่งได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครูเคียงจน
ชำนาญสามารถทำแทนครูได้แทบทุกเรื่อง การฝึกปฏิบัติให้แก่ผู้มารับการถ่ายทอดครูเคียงจึงเป็นผู้
กำกับไม่ต้องลงมือเอง

ครูเคียง จะให้ความรู้เกี่ยวกับการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้ เพื่อ
ความสุขของสังคมวงเกษตร เช่น การพึ่งพาตนเอง การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา
กรุณา มุทิตา และอุเบกขา การอนุรักษ์ธรรมชาติ อันจะเห็นได้จากต้นกระท้อนยักษ์ด้านหน้า
ทางเข้าบ้านของท่าน ซึ่งท่านได้บอกว่าตราบใดที่ท่านยังอยู่จะไม่ให้ตัดต้นกระท้อนต้นนั้น หรือ
แม้กระทั่งต้นไม้อื่นๆท่านจะไม่ตัดโดยไม่จำเป็นปล่อยให้เติบโตตามธรรมชาติ

ครูเคียง มักจะสาริด การแปรรูปน้ำผลไม้ในสวน นำมาปั่นกับน้ำแข็งให้ความชุ่ม
ชื่นแก่ผู้มารับความรู้ ได้ทดลองชิมและนำกลับไปทำเอง นอกจากนี้ยังใช้สื่อจากอาหาร เช่น
“แจกันกินได้” คือการนำพืชผักผลไม้พื้นบ้านมาประดับไว้ในแจกัน เป็นผักเหนาะ (ผักจิ้ม) ไว้
รับประทาน รวมทั้งอาหารที่ขึ้นชื่อและได้รับการร้องขอให้แม่ปุ๋น ภรรยาของครูเคียงทำไว้ต้อนรับ
คือ ข้าวฮางสมุนไพร ทุกคนจะสนใจและสอบถามถึงองค์ประกอบและสรรพคุณอยู่เสมอ สร้างความ
ประทับใจทั้งรสชาติและความรู้ที่ได้รับ

การถ่ายทอดของครูเคียงในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ท่านจะให้ความรู้แก่ประชาชนทั่วไปอยู่ที่สวนคงแก้ว อาจเป็นเพราะหน่วยงานต่างๆที่เคยเชิญท่านไปให้ความรู้เรื่องสวนสมรมเริ่มตระหนักถึงอันตรายที่หอบยื่นให้กับท่านอย่างไม่รู้ตัว ครูเคียงต้องเดินทางไปให้ความรู้บ่อยครั้งมาก ไม่มีเวลาพักผ่อนเท่าที่ควร จนวันที่ 21 ธันวาคม 2542 ขณะที่ท่านเป็นวิทยากรอยู่บนเวทีเพียงท่านยกมือไหว้พร้อมกับกล่าวคำว่า สวัสดีครับ ท่าตัวท่านก็เอียงฟุบกับโต๊ะด้วยอาการของหัวใจวายเฉียบพลัน โชคดีที่ทีมงานนำส่งโรงพยาบาลได้ทันเวลา แต่ในปัจจุบัน(พ.ศ.2547)ท่านแข็งแรงดี สามารถเดินอธิบายเรื่องสวนสมรมในสวนคงแก้ว พื้นที่ 10 ไร่ได้อย่างสบายด้วยวัย 69 ปี หัวใจของครูผู้ยิ่งใหญ่มิได้ถดถอยลงตามวัย ท่านเดินมาส่งผู้วิจัยขณะจะเดินทางกลับและบอกว่า “ถ้ามีใครอยากรู้เรื่องอะไรก็บอกให้มาได้เลยนะ ผมยินดี”

แผนภาพที่ 18 กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของ ครูเคียง คงแก้ว

6. กรณีศึกษา ครูชูศักดิ์ หาดพรหม : เกษตรผสมผสาน จังหวัดน่าน

1. องค์ประกอบของการถ่ายทอดการเรียนรู้

1.1 ภูมิหลังและลักษณะส่วนบุคคล

1.1.1 ภูมิหลัง ครูชูศักดิ์ หาดพรหม เกิดเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2490 ที่ตำบลเมืองจั่งกึ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน มีพี่น้องทั้งหมด 7 คน มีภรรยาชื่อ นางคำมวด หาดพรหม มีบุตร 3 คน เป็นชาย 1 คน หญิง 2 คน ทำเกษตรบนเนื้อที่ 22 ไร่

ครูชูศักดิ์ หาดพรหม จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนศรีสวัสดิ์วิทยาคาร จังหวัดน่าน เกียรตินิยมที่ได้รับ ในปี พ.ศ. 2539 ได้รับการยกย่องเป็นเกษตรกรดีเด่นตามแนวพระราชดำริ จังหวัดน่าน ในปี พ.ศ. 2544 ได้รับการยกย่องให้เป็นครูภูมิปัญญาไทย รุ่น 1 ด้านเกษตรกรรม : เกษตรผสมผสาน จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ครูชูศักดิ์ หาดพรหมได้เผชิญกับปัญหาการเกษตรที่ลงทุนสูงแต่ให้ผลตอบแทนไม่คุ้มค่า ทำให้เกิดแนวคิดการทำเกษตรแบบพึ่งพาตนเองหรือเกษตรผสมผสานขึ้น ครั้นต่อมาเมื่อได้รับการเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้าน จึงได้เผยแพร่แนวคิดการทำเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง ทำให้มีผู้ร่วมดำเนินการเพิ่มมากขึ้น และขยายผลไปเป็นการทำเกษตรผสมผสาน งดใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง และสารเคมีต่าง ๆ ทำให้ผืนดินที่เสื่อมโทรมค่อย ๆ พลิกฟื้นกลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง ท่านจึงต้องการขยายแนวคิดการทำเกษตรพึ่งพาตนเอง และมุ่งมั่นตั้งใจที่จะช่วยให้เกษตรกรมีชีวิตที่ดีขึ้น สามารถกำหนดอนาคตและชีวิตของตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี จึงได้จัดตั้ง “บ้านแสงเทียน” เพื่อให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เผยแพร่แนวคิดการทำเกษตร ส่งผลให้เกิดเครือข่ายด้านเกษตรผสมผสานถึง 18 กลุ่ม และเป็นศูนย์การศึกษาดูงานของเกษตรกร ในประเทศและต่างประเทศ อาทิ ลาว เวียดนาม อังกฤษ เนปาล เป็นต้น นอกจากนี้แล้วยังคงดำเนินการเผยแพร่ความรู้และแนวคิดอยู่อย่างต่อเนื่องจนปัจจุบัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544)

1.1.2 บุคลิกลักษณะ ครูชูศักดิ์ หาดพรหม เป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรง ออกกำลังกายทุก 22 วันตั้งแต่ตี 5 ครึ่ง ถึง 7 โมงเช้า โดยวิ่งเหยาะๆ ในบริเวณสวน เป็นการตรวจดูแปลงเกษตรของท่าน ครูชูศักดิ์ จะปรับปรุงแปลงเกษตรทุกวัน ขยันทำงาน ใช้จ่ายประหยัด มีไหวพริบดีเฉลียวฉลาด มุมนานะ ทำสิ่งใดก็ทำจริงด้วยความตั้งใจทำงานประสบความสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นการทำแปลงเกษตรผสมผสานที่มีทั้งพืชและสัตว์หลากหลายชนิดที่เอื้อประโยชน์ต่อกันสามารถลดต้นทุนและให้ผลผลิตดี ครูชูศักดิ์เล่าให้ฟังว่าท่านได้ สร้างเตาเผาถ่านด้วยถังน้ำมัน 200 ลิตร โดยใช้เวลา

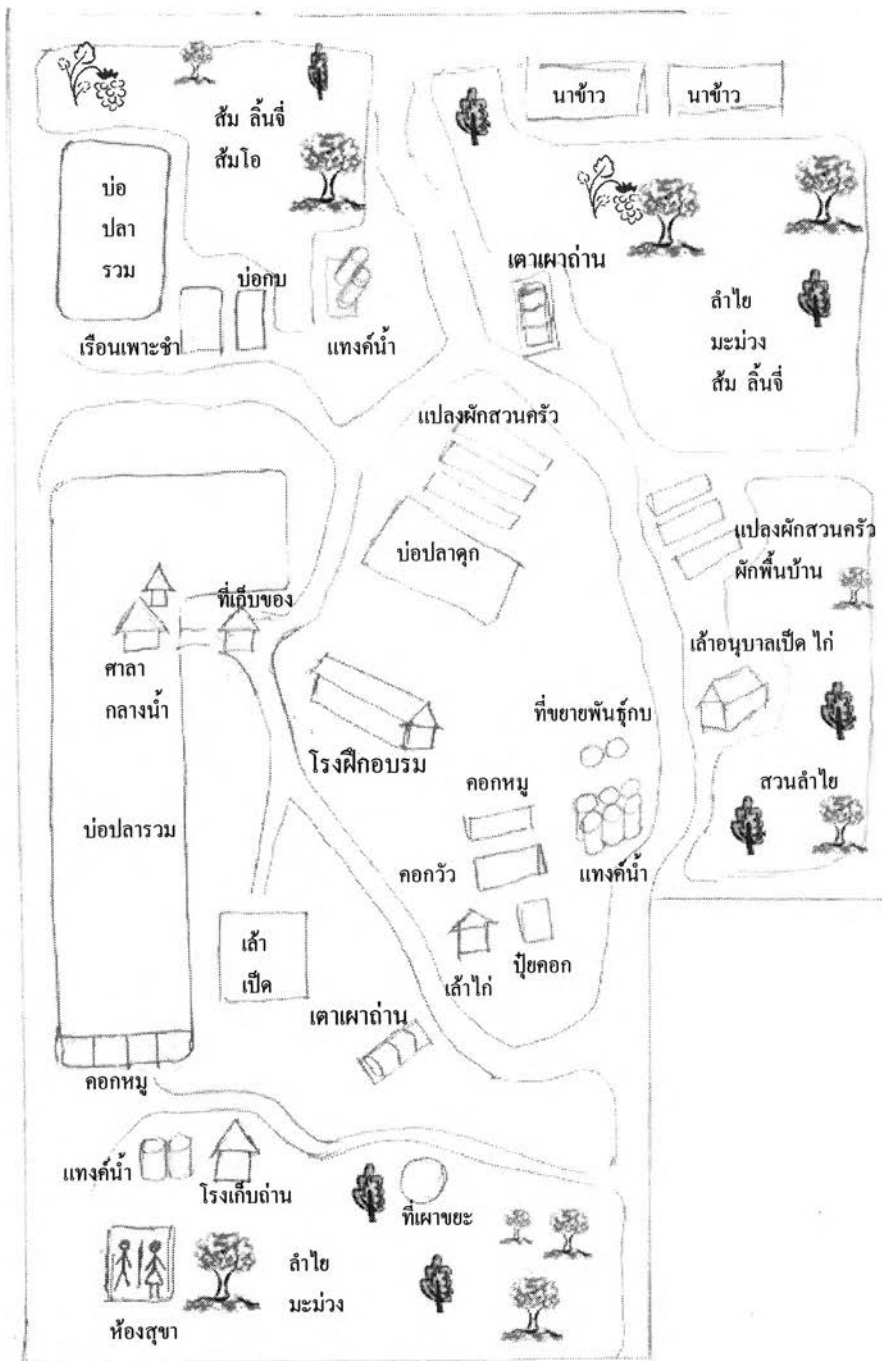
พัฒนา 1 ปี ตั้งแต่เผาถ่านไม้เป็น ได้ผลผลิตไม่ถึงครึ่งหนึ่งของไม้ที่ใส่เข้าไป จนกระทั่งพัฒนาให้ได้ผลผลิตเต็มร้อย ถ่านที่ผลิตได้ปัจจุบันคุณภาพดีสามารถใช้นี้วูดแล้วไม่มีสีดำติดมือ เมื่อเวลานำไปใช้จะไม่เกิดสะเก็ดไฟ เพราะท่านเผาถ่านจนได้ที่ ได้สูตรการเผาที่ดีแล้ว และเตาเผาถ่านของครูก็สามารถผลิตน้ำควันท่านไว้ใส่แมลงศัตรูพืช ได้ดีเช่นกัน ด้วยต้นทุนเพียงไม่กี่ร้อยบาท

ในเรื่องของการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมครูชูศักดิ์จะได้รับเอกสารจากมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย) จากเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคเหนือ อยู่เป็นประจำซึ่งจะมีเนื้อหาถึงเทคนิคการทำเกษตรกรรมยั่งยืน เช่นการเก็บเมล็ดพันธุ์ การทดสอบพันธุ์ การทำปุ๋ยหมักประเภทต่างๆ ความเคลื่อนไหวของการค้าโลกที่ส่งผลต่อเกษตรกรรมไทย เป็นต้น นอกจากนี้ครูชูศักดิ์ยังรับฟังวิทยุ โทรทัศน์ซึ่งสามารถรับได้ในพื้นที่

1.1.3 การจัดแปลงเกษตรของครูชูศักดิ์ หาดพรม

ครูชูศักดิ์ หาดพรม ได้จัดแปลงเกษตรในลักษณะเกษตรผสมผสาน มีการปลูกพืชผักผลไม้หลายชนิด เช่น ลิ้นจี่ ลำไย มะม่วง พืชผักสวนครัวต่างๆ มีการสร้างเตาถ่านเพื่อเผาถ่านจากกิ่งไม้ที่ได้รับการตัดแต่งกิ่ง(ทำสาว) มีการเลี้ยงวัว หมู ไก่ ห่าน มีบ่อปลาสำหรับปลานานาชนิด และบ่อปลาควัก แสดงตามแผนภาพ

แผนภาพที่ 20 การจัดแปลงเกษตรของครูชูศักดิ์ หาดพรม

1.2 ลักษณะองค์ความรู้ในท้องถิ่น

1.2.1 แหล่งที่เรียนรู้ และพัฒนาการขององค์ความรู้

ครูชูศักดิ์เล่าว่าที่มีประสบการณ์ตั้งแต่เด็กๆอยู่กับพ่อที่ทำการเกษตร ที่ไม่ต้องดิ้นรน หาของจากธรรมชาติ ป่าเขา เป็นของสาธารณะ ไม่ต้องไปตลาดหาอะไรกิน แต่พอคนเยอะเข้าก็เอาของจากธรรมชาติไปขายหมด ท่านบอกว่ารุ่นเรานี้ต้องจำลองป่าอยู่ในบ้าน ปัญหาที่จับ เช่น ไข่แดง ผักหวาน อยากให้เกิดรายได้ก็ปลูกของที่ขายได้ ชอบกินอะไรก็ปลูก ไม่ใช่ไปกินสิ่งที่ไม่ได้ปลูก สมัยนี้จะให้ประชาชนทำเหมือนเดิมที่มีป่า ทำไม่ได้แล้ว รัฐต้องส่งเสริมเรื่องน้ำ เรื่องดิน ป่าต้นน้ำไม่มีก็ต้องสร้าง ทำอย่างไรให้เกิดป่าต้นน้ำ ให้พื้นที่ชุ่มชื้น จังหวัดน่านมีป่าอยู่แล้ว แต่คนไม่มีวิธีคิดจัดการป่า ก็เลยทำลายป่า หาประโยชน์จากป่า ใช้ให้หมด ไม่รู้จักฟื้นฟูบำรุงรักษา ใช้ป่า บำรุงป่า ใช้ดิน บำรุงดิน กินก็จะกินไม่หมด

ครูชูศักดิ์ ได้ทดลองทำเกษตรอยู่ 16 ปีตั้งแต่เริ่มเพื่อหาความรู้ ลองผิด ลองถูก และได้เล่าเหตุการณ์ก่อนที่ท่านจะได้พบองค์ความรู้ว่า ในช่วงปี 2520-2524 ว่า “ผมเคยปลูกข้าวโพดโดยใช้ภูเขา 3 ลูก ล้อมป่าหวังรวย ท่านเป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อสินค้าเกษตร เป็นนายหน้าค้าปุ๋ย นายหน้ารถแทรกเตอร์ ปล่อยเงินกู้ให้กับคนทำข้าวโพด ขายเมล็ดพันธุ์ แล้วหักจากผลผลิตของเกษตรกร ทำอยู่ 5 ปี ผลปรากฏว่า ชาวบ้านปลูกพืชในปีที่ 1-2 กำไร ปีที่ 3-5 ขาดทุน ดิ้นเงินไว้หักปีหน้า พอนานๆเข้าก็หักไม่ได้ ทบหนี้สูงขึ้น จนกลายเป็นหนี้ศูนย์ เงินที่ปล่อยกู้ก็กู้เข้ามาเหมือนกัน ก็เลยเจ๊ง” หลังจากนั้นครูชูศักดิ์ได้ไปเที่ยวบ้านเพื่อน เพื่อนเลี้ยงเป็ด 5 ตัว ไข่วันละ 5 ฟอง ท่านก็เลยคิดเป็นเงินที่จะได้กำไรต่อเดือนประมาณ 3 หมื่นบาทหากถ้าเลี้ยงเป็ด 1,000ตัว ท่านบอกว่า “ผมก็เลยเลี้ยงเป็ด 1,500ตัวเผื่อตาย ลงทุนซื้อลูกเป็ด ตัวละ 15 บาท ให้อาหารตามที่ทางร้านบอก ต้องจ่ายค่าอาหารให้เป็ดมากขึ้นทุกวัน เป็ดกินจุพยายามหาอาหารธรรมชาติมาเสริม ทางร้านบอกว่า 6 เดือนเป็ดจะไข่ ผมเลี้ยงเป็ดอยู่ปีกว่าๆก็ยังไม่มีไข่ ก็เลยต้องขายเป็ด ขาดทุนไป 2 แสนกว่าบาท หลังจากนั้นเพื่อนบอกว่าเลี้ยงหมูจะได้กำไรดีเพราะคนต้องกินทุกวัน ก็เลยหันมาทำฟาร์มหมู 200 ตัว พบปัญหาเรื่องอาหาร โรค ราคาหมู และปัญหาอื่นๆ เจ๊งไปอีก 5 แสนกว่าบาท” ท่านมาทบทวนหนี้พบว่าหนี้สินล้านกว่าบาท ท่านบอกว่า “เหลือวไปไหนหาใครช่วยไม่ได้ บางคนที่แนะนำให้ไปทำงานต่างประเทศ ไปซาอุดีอาระเบีย ได้วันก็ได้ แต่คิดทบทวนดูที่เจ๊งก็เพราะ ไปฟังเขา มาตลอด มาวิเคราะห์ดูได้บทสรุปว่า เพราะตั้งใจทำเพื่อขายโดยไม่มีประสบการณ์ เลยทำให้พบปัญหาแล้วเจ๊ง ถ้าทำจากน้อยไปหามากอาจแก้ไขได้ หรือเจ๊งไม่มาก”

ครูชูศักดิ์ และครอบครัวจึงต้องประหยัดเพื่อชดใช้หนี้และเพื่อความอยู่รอด ครูจึงได้ทำบัญชีเพื่อตรวจสอบรายจ่ายภายในบ้าน พบว่ารายจ่ายในบ้านมากที่สุดคือเรื่องซื้อกิน จึงคิดถึงการทำกิน คว้ากินผักอะไร ก็ปลูกผักนั้น กินไข่ ก็เลี้ยงไก่ เลี้ยงเป็ด ข้าวก็ปลูกอยู่แล้ว จึงเริ่มทำกิน ซึ่งแต่ก่อนเป็นการทำขาย ในช่วงทำขาย ไม่กินของดี จะเอาของดีไปขาย เริ่มใช้แนวทางนี้ตั้งแต่ปี 2529 ซื้อที่ปี 2530 ปลูกพืชไม่เท่าไรก็เหลือกิน พริกต้นเดียวก็เหลือกิน มะเขือต้นเดียวก็เหลือกิน จึงปลูกให้เหลือกินเยอะๆ จะได้ขายได้เงิน ทำให้เห็นรายได้วันต่อวัน เริ่มวางแผนปลูกผัก และผลไม้ที่คนในชุมชน และจังหวัดกิน จนกลายเป็นสวนผสมผสาน ถึงปัจจุบันจึงไม่กลัวอะไร เพราะอย่างไรก็ไม่มีเงินแล้ว ปัจจุบันใช้ชีวิตแบบสมถะ โดยยึดหลักว่า “จ่ายก็ไม่จ่าย รายได้ล้นเด”

1.2.2 ความเชื่อมโยงขององค์ความรู้กับสภาพชีวิต

ครูชูศักดิ์บอกว่า”ปัญหาพื้นฐานของไทยคือปัญหาด้านเกษตร ประชาชนหลงทางกับเจ้าหน้าที่การเกษตร หลงไปกับบริษัท และ หลงไปพึ่งพ่อค้า นายทุน” ครูชูศักดิ์บอกว่า”ต้องให้เขาเปลี่ยนแนวคิดใหม่ ชาวบ้านควรทำเกษตรเพื่อชีวิต เลี้ยงครอบครัวและชุมชน ไม่ก่อให้เกิดปัญหาใดๆ ไม่มีหนี้สิน มีอาหารการกินบริบูรณ์ น่าจะเหมาะกับคนไทยมากที่สุด ถ้ามองว่าจะรวยไหม ตอบว่าไม่หรอก เพราะยังขาดปัจจัยอีกเยอะ และทำไม่ได้ทุกคน คือต้องประกอบด้วย

- 1) น้ำ ต้องมีทั้งปี อาจมาจากน้ำบาดาลหรือที่ใดก็ได้
- 2) ความขยันของคนทำเกษตร เป็นสิ่งจำเป็น คนไม่ขยันประสบความสำเร็จไม่ได้
- 3) รู้จักคิด วางแผน มองไกล มีวิสัยทัศน์ จะทำอะไรจะขายอะไรต้องคิดเป็น เช่น สัตว์ส่วนของปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ต้องให้พอเหมาะ ถ้าปีนี้ใครลงทุนเลี้ยงไก่มาก เจอปัญหาใช้หัวदनก็เงินแล้ว
- 4) ความพอดีไม่ฟุ้งเฟ้อ สมถะ ไม่หลงวัตถุ มีอะไรต้องซื้อ ให้ถามตัวเองว่าไม่ซื้อได้ไหม พยายามลดรายจ่าย ไม่จำเป็นว่าต้องมีรถใหม่ มือถือใหม่ นาฬิกาแพงๆ การทำเกษตรต้องการความสุขสงบ ความพอดี ถ้าทุกคนมีกินก็ไม่เดือดร้อน คนที่คิดพอดีจะมีความสุข คนที่ฟุ้งเฟ้อไม่พอดีจะเกิดทุกข์ และอย่าเครียดหรือกินอาหารที่ไม่มั่นใจว่าปลอดภัย ก็จะมีสุข
- 5) ใช้พื้นที่ 5 ไร่ก็พอ ทำได้ทุกเดือนทุกปี ถึงมีพื้นที่มากแต่จัดการไม่เป็นก็สู้ 5 ไร่ไม่ได้ ลักษณะพื้นที่จะสูง เอียง ต่ำ ไม่สำคัญ

6) คุณต้องทำแบบไม่มีทุน คือพยายามไม่ลงทุน ลดการใช้จ่ายทุกด้าน พยายามให้คิดว่าได้อย่างเดียว ไม่คิดจ่ายให้เกิดการลงทุน เช่น เลี้ยงวัว หรือหมู อาหารก็คือพืชที่ปลูก วัวก็คือโรงงานผลิตปุ๋ยให้กับพืช รวมทั้งเป็นเครื่องตัดหญ้าให้เราด้วย ใบไม้ กิ่งไม้เก่าๆ ทำอะไรได้บ้าง อย่างให้เสียเปล่า

ครูชูศักดิ์ได้พาผู้วิจัยไปดูแปลงผักภาคเขียวที่ อำเภอสันติสุข ชาวบ้านได้ปลูกจนงดงามแต่ไม่สามารถขายได้ ครูชูศักดิ์บอกว่า “ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงกันเป็นแถบๆ เพราะไปซื้อค่าของคนอื่น เชื่อบริษัทที่มาขายเมล็ดพันธุ์พืช ว่าเมื่อพืชเก็บเกี่ยวได้แล้วจะมารับซื้อ แต่กลับไม่มา ชาวบ้านไม่รู้จะทำอย่างไรเพราะเยอะมาก ก็เลยปล่อยให้ร้างๆอย่างนี้ ผักภาคพวกนี้บริษัทเขาเอาไปคอง ถ้ากินสดๆจะขม ไม่มีใครกิน ชาวบ้านปลูกกันคนละหลายสิบๆไร่ ลงทุนลงแรงไปเยอะ แต่ขายไม่ได้” ครูชูศักดิ์บอกว่า “ผมต้องการให้เกษตรกรรู้จักคิด อย่าไปให้คนอื่นคิดให้ พอเขาคิดให้ก็เป็นอย่างนี้แหละ “

ชูศักดิ์ได้พาผู้วิจัยไปดูภูเขาหัวโล้นในเขตอำเภอสันติสุข พบว่ามีภารกิจเขาทั้งลูกที่เคยอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพ ต้นไม้มีขนาดชนิดที่ขึ้นมานั้นนานแล้ว กลับกลายเป็นภูเขาสีน้ำตาลแบบดินลูกรัง แบบไม่มีต้นไม้หลงเหลืออยู่ บางที่ก็มีการเผาซึ่งเห็นเป็นรอยเผาไหม้สีดำ พื้นผิวดินที่เคยมีใบไม้ร่วงหล่นทับถมมานานนับร้อยๆปีถูกเผาไม่เหลือ ท่านกล่าวต่อไปว่า ที่รัฐส่งเสริมให้ประชาชนปลูกถั่ว ข้าวโพด ปลูกพืชเชิงเดี่ยวทั้งหลาย จะเป็นการช่วยทำลายธรรมชาติ หรือเปล่า ข้าวโพดเป็นไม้ล้มลุกปลูกแรกๆก็เขียวขจี พอเก็บฝักเสร็จก็ตัดเผาทิ้งจะเหลือแต่ป่าหัวโล้นอย่างนี้ ป่าที่มันคง ดาวรคือป่าไม้ผล เพราะไม่มีใครอยากตัด อย่างนี้รัฐส่งเสริมมากกว่า นับวันต้นไม้ใหญ่ก็ลดลง น้ำก็จะหมดไป ควรจะต้องเร่งปลูกต้นไม้ แต่ปลูกต้นไม้ น้ำก็เกิด หน้าฝนเร่งปลูกต้นไม้ก่อน แล้วน้ำจะเกิดเอง

ครูชูศักดิ์กล่าวถึงการปลูกพืชของเกษตรกรว่าควรคำนึงถึงการปลูกพืชเพื่อใช้ประโยชน์ใน 3 ระยะคือ

พืชระยะยาว เอาไว้หวังผลในอนาคต เช่น ลำไย ลิ้นจี่ อยู่เป็น ร้อยปีชั่วลูก ชั่วหลาน

พืชระยะปานกลาง เช่น มะม่วง และ ส้มทุกชนิด แก่มากก็จะขายไปเอง

พืชระยะสั้น ได้แก่ พืชล้มลุก ถั่ว และ ผักสวนครัว เป็นต้น

ครูชูศักดิ์ได้ให้ความรู้เพิ่มเติมอีกว่า พืชบางชนิดต้องมีการทำสาว คือการตัดแต่งกิ่ง ใหลอกใหม่ เช่น ลำไย ลิ้นจี่ แต่สำหรับ ส้ม และ มะม่วง ทำสาวไม่ขึ้นต้องปลูกใหม่

องค์ความรู้อีกหนึ่งเรื่องหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับสภาพชีวิตของเกษตรกรคือเรื่องเชื้อเพลิง ท่านกล่าวว่าต่อไปก๊าซหุงต้มจะแพง ซื่อถ่านก็เป็นการทำลายป่า แต่เกษตรกรมีกิ่งไม้ที่ไม่ต้องการ เช่นตัดทิ้งเพราะเป็นโรค ถ้าตัดไม้เนื้อแข็งทิ้ง จะย่อยสลายยาก ถ้าทำพืงก็คว้นมาก ถ้าปรับเป็น ถ่านจะมีคุณภาพดีไม่มีคว้น ท่านได้ประยุกต์จากเตาดินมาเป็นเตาถัง 200 ลิตร เผาถ่านใช้เวลา 24 ชั่วโมงใช้ได้เลย โดยใช้เวลาเผา 12 ชั่วโมงแล้วปล่อยให้ไว้อีก 12 ชั่วโมง ถ่านขายได้ราคา ถ้าเป็น ไม้เนื้อแข็งขายได้ กระสอบละ 200 บาท ถ้าเป็นไม้เนื้ออ่อนขายได้ กระสอบละ 150 บาท ท่านเผา 3 ถังจะได้ ถ่าน 2 กระสอบ นอกจากนี้ผลพลอยได้ที่น่าสนใจคือได้น้ำควันถ่านสำหรับไล่แมลง ศัตรูพืช ครูชูศักดิ์ได้เตือนอีกว่าข้อห้ามสำหรับนำควันถ่านคืออย่าผลอถ่านนำไปผสมน้ำรดผัก ในช่วงติดดอก เพราะแมลงจะไม่มาผสมเกสร มีหลายคนมาขอซื้อน้ำควันถ่านแต่ไม่พอขาย

ในเรื่องการปลูกพืชของเกษตรกร ต้องดูว่าจะปลูกอะไรให้ดูตลาดบ้านเรา ว่า ชาวบ้านชอบกินอะไร ก็ปลูกสิ่งนั้นโดยดูจากตลาดใกล้บ้านก็รู้ แต่ละฤดูจะขายอะไร เช่นงาน มงคลต่างๆ ต้องไปซื้อสินค้าจากข้างนอกมาขายครูจึงดูว่าตลาดต้องการอะไร ก็จะปลูกสินค้าไว้ หลายชนิด มีพร้อมที่ชุมชนต้องการ มีปลา หมู ไก่ พืช เลี้ยงหมูด้วยข้าวโพด เอาข้าวโพดมาไม่ทิ้ง ผักให้หมู และ ไก่

ในเรื่องของปุ๋ยครูชูศักดิ์ไม่ใช้สารเคมี ใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมักซึ่งมีการบำรุงพืช ครบถ้วนแบบปุ๋ยเคมีทั่วไปคือ สูตรเร่งผล ติดดอกออกผล เร่งหวาน ใช้ผลไม้สุกสีเหลืองทุกชนิด เช่น ฟักทอง กล้วย มะเขือเทศ มะม่วง เป็นต้น ร่วมกับ กากน้ำตาล และ หัวเชื้อจุลินทรีย์(EM) สูตร เร่งความเจริญเติบโตของลำต้น กิ่ง ใบ ใช้หอยเชอรี่ กากน้ำตาล น้ำ และ หัวเชื้อจุลินทรีย์(EM) สูตรเร่งความเจริญเติบโตของผล ใช้ รกหมู กากน้ำตาล น้ำ และ หัวเชื้อจุลินทรีย์(EM) สูตรไล่แมลง ข่า ตะไคร้ บวบป่า สะเดา พริก ขมิ้น สายเสื่อ กากน้ำตาล และหัวเชื้อจุลินทรีย์(EM)

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้

ครูชูศักดิ์ หากพรอม ได้ขยายแนวคิดด้านเกษตรผสมผสานในจังหวัด ปลูกพืช หลากหลายชนิด และ เลี้ยงสัตว์ ให้เกื้อกูลกัน เน้นการพึ่งพาตนเอง ไม่ใช้สารเคมี และผลิตปุ๋ยใช้เอง ท่านได้ถ่ายทอดความรู้แก่ชาวบ้าน ตำรวจ ทหาร นักเรียน นักศึกษา และเกษตรกรผู้สนใจโดย ใช้ “บ้านแสงเทียน” ซึ่งปลูกอยู่กลางสระน้ำ บ่อน้ำได้ใช้เลี้ยงปลานิล ปลาดุก ปลาตะเพียน ปลา

ทับทิม ปลาสาวย และอื่นๆ เพื่อเป็นอาหารให้ผู้รับการถ่ายทอด และเป็นบทเรียนในการถ่ายทอด เรื่องการเลี้ยงปลาด้วยต้นทุนต่ำเพราะปลาบ่อน้ำด้านหนึ่งครูชูศักดิ์ได้เลี้ยงหมูไว้ด้วย ซึ่งเศษอาหาร ที่ตกหล่นและมูลหมูจะเป็นอาหารสำหรับปลาที่อยู่ข้างล่างต่อไป

ครูชูศักดิ์ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดว่า คนที่มารับการถ่ายทอด ถ้านำ รูปแบบของครูชูศักดิ์ไปใช้ อาจไม่ประสบความสำเร็จเพราะไม่เหมาะกับบริบทของเขา แต่ถ้าเอา แนวคิดไปใช้ แล้วไปปรับประยุกต์ให้เข้ากับตนเองได้ ก็จะไปได้ และที่สำคัญคือต้องทำให้เป็น ปฏิบัติให้เป็น ครูชูศักดิ์ เล่าให้ฟังต่อไปว่า ปีที่แล้ว อบรมให้แก่เกษตรกรเกี่ยวกับ เกษตรผสมผสาน เกษตรยั่งยืน เกษตรพอเพียง รวม 14 รุ่น ะละ 60 คน เป็นของ ธกส. 9 รุ่น สหกรณ์การเกษตร 3 รุ่น และ กรมพัฒนาชุมชน 2 รุ่น ปีนี้ ธกส. จัดอบรมเองโดยเอาหลักสูตรไปจัดและใช้วิทยากรชุด เดิมของครู แต่ไปจัดในโรงแรม เลขขาดการเห็นบรรยากาศของจริงไม่ได้ฝึกปฏิบัติ ครูชูศักดิ์ให้ ข้อคิดเห็นว่า รัฐบาลควรปรับวิธีการทำเกษตรจากเกษตรเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์นานแล้ว แล้ว ส่งเสริมให้ใครที่มีผลงานทำได้ดี หรือประสบความสำเร็จเป็นผู้ถ่ายทอด โดยมีรัฐบาลเป็นผู้สนับสนุน

ครูชูศักดิ์ หาดพรหม เป็นผู้มีความ ขยันหมั่นเพียร มีไหวพริบ อาศัยการคิด วิเคราะห์แก้ปัญหาที่ประสบ ใช้หลักการประหยัด ลดต้นทุน จึงได้สะสมความรู้และประสบการณ์ อย่างมากมาย ทำให้ครูชูศักดิ์สามารถถ่ายทอดความรู้ได้เป็นอย่างดีในเรื่องเกษตรผสมผสาน ท่าน ทำได้ครบวงจร มีผลผลิตที่หลากหลาย เป็นที่สนใจของเกษตรกรโดยทั่วไป

ครูชูศักดิ์ กล่าวว่า “รัฐยังไม่รู้เรื่องเกษตรผสมผสานอย่างเต็มที่ ยังชูเกษตรธุรกิจ หรือ อุตสาหกรรมเกษตรอยู่ เรื่องธุรกิจจะมองรายได้เป็นหลัก ขยายพื้นที่ เพิ่มปุ๋ยเพื่อเร่งการ เจริญเติบโตของพืช เกิดรายจ่ายไปก่อนแล้วก่อนจะขายพืชได้ และชาวบ้านก็จะขายให้รายเลข ที่เดียว ทำทีละมากๆ ก็ต้องลงทุนมาก หากรัฐบาลให้การสนับสนุนอย่างจริงจังแล้ว เกษตรกรจะ ได้รับประโยชน์อย่างมากไม่ต้องเสี่ยงต่อการขาดทุน ทรัพยากรธรรมชาติก็ไม่ถูกทำลาย แต่ที่ผ่านมา รัฐไม่ได้ให้การสนับสนุนการถ่ายทอดของครูภูมิปัญญา บางทีให้คนมาดูงาน ครูเสียทั้งเวลา จ่ายค่าอาหารเลี้ยงดู จัดทำสื่อ แต่แค่บอก ขอบคุณครับ”

การเห็นความสำคัญขององค์กรเอกชน ช่วยสนับสนุนให้ครูชูศักดิ์ได้ถ่ายทอด ความรู้สู่เกษตรกร เช่นการสร้างอาคารแสงเทียนเพื่อให้ประชาชนที่เข้ามารับการถ่ายทอดได้พัก อาศัย รวมทั้งการสนับสนุนทางด้านวิชาการ

2. ลักษณะผู้รับการถ่ายทอด

กรณีตัวอย่าง ผู้รับการถ่ายทอดความรู้จาก ครูชูศักดิ์ หาดพรม

2.1 นายประกิต วงศ์พุทธคำ อายุ 37 ปี ที่อยู่ 64 หมู่ 4 ต.เมืองจัง กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน จบการศึกษามัธยมศึกษาปีที่ 3 เชื้อชาติไทย สัญชาติไทย ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม ใช้พื้นที่ 9 ไร่

องค์ความรู้ที่ได้รับจาก ครูชูศักดิ์ หาดพรม ได้แก่ เกษตรผสมผสาน โดยยึดหลักการพึ่งตนเอง ได้นำความรู้มาใช้ในการเลี้ยงสัตว์ ทำอาหารสัตว์ การแปรรูปสัตว์ การดูแลรักษา สัตว์ การขยายพันธุ์พืชและสัตว์ ปัจจุบันได้เลี้ยงหมู 100 ตัวต่อปี วัว 8 ตัว เป็ด ไก่ ห่าน ปลา กิน ฟิช ปลาอุก และได้ปลูกพืช เช่น ถั่วลิสง มะม่วง ลำไย ชมพู พืชผักสวนครัว ชะอม และ ผัก พื้นบ้าน เป็นต้น

วิธีการถ่ายทอด ครูชูศักดิ์ นายประกิตรับการถ่ายทอดความรู้จากครูชูศักดิ์มาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี 2542 ครูชูศักดิ์ใช้วิธีพูดคุยให้นายประกิตซึ่งมีอาชีพรับจ้างทำประปา ไฟฟ้า และงานรับเหมาต่างๆ ได้เห็นว่าถ้าต่อไปในอนาคตเขาไม่จ้างแล้วจะเลี้ยงชีวิตอย่างไร นายประกิต อ้างเนื้อที่น้อย น้ำไม่มี ครูชูศักดิ์พาไปดูที่แห่งหนึ่งน้ำน้อยกว่าก็ยังสามารถเกษตรได้ นายประกิต เห็นชอบที่จะทำเกษตร แต่พื้นที่อยู่บนไหล่เขา อยากได้พื้นราบตรงไหนต้องขุดปรับหน้าดิน กลับ เป็นผลดีที่มูลสัตว์เลี้ยง ไหลลงสู่ที่ต่ำ ไม่ต้องหาบไปใส่ และดินภูเขาเป็นดินดี ครูชูศักดิ์ได้แนะนำให้ ใช้วิธีสูบน้ำจากข้างล่างสู่ที่แก้มักที่ก่อไว้ด้านบน ทำให้มีน้ำในการทำเกษตรอย่างสมบูรณ์

ทัศนคติและผลที่ได้รับจากการถ่ายทอด พึงพอใจกับการทำเกษตรกรรมไม่คิดหัน กลับไปทำอาชีพรับจ้าง รับเหมาอีกแล้ว ทำเกษตรมีอนาคตมากกว่า มีรายได้รวม 2 แสนบาทต่อปี และได้มีโอกาสเป็นวิทยากร ได้เรียนรู้การทำงานเป็นทีม นายประกิตมีความคิดเห็นต่อการทำ เกษตรว่ามีความจำเป็นต้องทำเป็นทุกอย่าง มิฉะนั้นต้นทุนจะสูงขึ้น

2.2 นายอาทิตย์ ผัดผล อายุ 57 ปี อยู่บ้านเลขที่ 131 หมู่ 9 ตำบลเมืองจัง กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน จบประถมศึกษาปีที่ 4 เชื้อชาติไทย สัญชาติไทย ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม บน พื้นที่ 11 ไร่ ได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่ปี 2538

องค์ความรู้ที่ได้รับจาก ครูชูศักดิ์ หาดพรม ได้แก่ การปลูกถั่วลิสง ลำไย ทำนาข้าว เลี้ยงปลาหลากหลายชนิด ปลูกพืชผักสวนครัว สามารถกินได้ทั้งปี

วิธีการถ่ายทอด นายอาทิตย์ ได้รับความรู้จากครูชูศักดิ์ โดยการพบปะพูดคุย ไปมาหาสู่กันเป็นประจำ ได้ติดตามดูการปรับปรุงวิธีการทำเกษตรผสมผสานอย่างต่อเนื่อง

ทัศนคติและผลที่ได้รับจากการถ่ายทอด นายอาทิตย์บอกว่ามีความพอใจกับการทำเกษตรผสมผสาน เดิมทำงานก่อสร้างที่กรุงเทพฯ กลับมาทำเกษตรในปี 2538 รู้สึกพอใจ และจะทำต่อไป

2.3 นายเตียง ชัดติยะ อายุ 51 ปี อยู่บ้านเลขที่ 12/9 ต.เวียงจันทร์ กิ่งอำเภอภูเพียง จบการศึกษาระดับ ป.4 เชื้อชาติไทย สัญชาติไทย ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม ใช้พื้นที่ 60 ไร่

องค์ความรู้ที่ได้รับจาก ครูชูศักดิ์ หาดพรม ได้แก่ เกษตรผสมผสาน นำมาใช้ในการปลูกข้าว สั้นจี มะม่วง ลำไย พืชผักสวนครัว เลี้ยงปลา วัว เป็ด ไก่ สามารถผลิตปุ๋ยไว้ใช้ในการเกษตรได้ รวมทั้งวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

วิธีการถ่ายทอด นายเตียง ได้รับการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับเกษตรผสมผสานจากครูชูศักดิ์ตั้งแต่ปี 2532 จนถึงปัจจุบัน การรับการถ่ายทอดจะเป็นลักษณะพบปะพูดคุยกันเป็นกลุ่ม เพื่อปรับแนวคิด ไม่จำกัดสถานที่ บางครั้งก็พากันไปดูเทคนิคใหม่ๆ ฝึกทำ ดูของจริง จากที่บ้านครูชูศักดิ์ แล้วกลับไปทำเอง เมื่อมีปัญหาจะมาปรึกษาครูชูศักดิ์

ทัศนคติและผลที่ได้รับจากการถ่ายทอด พึงพอใจกับความรู้ที่ได้รับ ทำให้มีความรู้ความเข้าใจในการทำเกษตรแบบผสมผสาน มีประโยชน์มากต่อการทำเกษตร เกิดความประหยัดสามารถลดต้นทุนได้มาก พืชผลงดงาม สร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัวได้ดี

3. กระบวนการถ่ายทอดความรู้

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูชูศักดิ์ หาดพรม จะใช้การให้ความรู้กับผู้รับการถ่ายทอดในบ้านแสงเทียน ซึ่งเป็นเรือนปลูกสร้างอยู่กลางสระน้ำ ผู้รับการถ่ายทอดสามารถพักได้ทั้งพื้นด้านล่างและห้องใต้หลังคา ครูชูศักดิ์จะให้ความรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ในการทำเกษตรที่ครูชูศักดิ์ได้ประสบมา การทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งมีเนื้อหาที่ต้องเรียนรู้มากมักจะใช้เวลาประมาณ 3 วัน โดย ครูชูศักดิ์จะขอทราบวัตถุประสงค์การมาศึกษาก่อนว่า ต้องการความรู้เรื่องใดระดับใด ครูชูศักดิ์เล่าถึงการมารับการถ่ายทอดว่า "มีหลายลักษณะ บางกลุ่มก็อบรมที่อื่นแล้วมาดูงานที่นี่ บางกลุ่มก็อบรมที่นั่นอนที่นั่น บางกลุ่มก็มาเดินดูงานเฉยๆ ก็พูดบรรยายไป" หากต้องการทราบเพียงภาพรวม ท่านก็จะบรรยายประกอบการเขียนเนื้อหาบนกระดาน แล้วพาชมสถานที่ แต่ถ้าหากต้องการรู้ลึก ต้องการปฏิบัติได้จริง จะมีการฝึกปฏิบัติ ในแต่ละฐานความรู้ที่ต้องการ ซึ่งครูชูศักดิ์จะให้ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้จากท่านแล้วนำไปปฏิบัติได้ประสบผลสำเร็จ และมีความรู้ความชำนาญมาเป็นอย่างดี ได้มีโอกาสเป็นผู้ให้ความรู้ ซึ่งมีทีมงานให้ความรู้จำนวน 7-8 คน โดยแบ่งเป็นฐานความรู้ เช่น ฐานการทำปุ๋ยหมัก การเลี้ยงสัตว์ การขยายพันธุ์พืช เป็นต้น

ครูชูศักดิ์ ได้ยกตัวอย่าง ในการรับความรู้ที่มาเป็นหมู่คณะ มีการอบรมโดยใช้หลักสูตรที่ครูและทีมงานได้พัฒนาขึ้น เริ่มต้นด้วยการจัดเวลาจิตใจด้วยพระธรรมกับการเกษตร แล้วให้หลักการ วิธีคิดในการทำเกษตรแบบผสมผสาน มีกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การดูดิน ดินที่มีชีวิตเป็นอย่างไร ข้อดีข้อเสียของดินแต่ละชนิด การบำรุงฟื้นฟูดิน ด้วยการใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยหมักชีวภาพ การทำน้ำส้มควันไม้จากการเผาถ่านเพื่อขับไล่และป้องกันแมลงมารบกวน

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของ ครูชูศักดิ์ หากพร้อม แสดงผังแผนภาพที่ 16

แผนภาพที่ 20 กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของ ครูชูศักดิ์ หาดพรม

